

Chrappán Magdolna - Fábián Katalin

**TEVEKENYSÉGKOZPONTU
ÓVODAI
NEVELÉSI PROGRAM**

2. javított, bővített kiadás

Az egyes fejezetek megírásához szakmai anyagaival segítséget nyújtottak,
vagy a korábban kiadott útmutatók szövegének felhasználásával jelen kiad-
ványunk elkészítéséhez hozzájárultak:

W. Mikó Magdolna (*fejlesztés*)
Gál Sándomé (*testnevelés*)
Bondár Zsuzsanna (*testnevelés*)
Körmöci Katalin (*tanulás, játék, differenciálás, érzelmi nevelés*)
Szarka Júlia (*ének-zenei nevelés*)
Kriza Ildikó (*ünnep, vizuális nevelés*)
Szentirmai László (*vizuális nevelés*)
Boza Erzsébet (*vizuális nevelés*)
Zsámboki Károlyné (*matematika*)
Szemán Józsefné (*matematika*)
Kanczler Gyuláné (*környezeti nevelés*)
Bihariné Kerekó Ilona (*környezeti nevelés*)
© Chrappán Magdolna - Fábíán Katalin
Lektorálta: Dr. W. Mikó Magdolna

ISBN 978 963 06 2294 3

Kiadja: Fabula Humán Szóig. Bt., 2007
Felelős kiadó: Fábíán Katalin
Készült az Aduprint nyomdában

TARTALOM

BEVEZETÉS 5

I. A PROGRAM ELMÉLETI ALAPJAI 6

KÉPESSÉG 6

Általános és speciális képességek 7

Értelmi (kognitív), testi (motoros) és érzelmi-szociális képességek 7

A TEHETSÉG ÉS AZ ÓVODA 8

KOMPETENCIA 9

TEVÉKENYSÉG 10 NEVELÉS 12

DIFFERENCIÁLÁS 13 MIRE

NEVELJÜNK? 15 MIVEL

NEVELJÜNK? 16 HOGYAN

NEVELJÜNK? 18

II. A TEVÉKENYSÉGGŐZPONTÚ PROGRAM CÉL ÉS FELADAT RENDSZERE

A SZÜKSÉGLETEK SZEREPE A NEVELÉSI CÉL ELÉRÉSÉBEN 23 A

TEVÉKENYSÉGEK SZEREPE A NEVELÉSI CÉL ELÉRÉSÉBEN 25 A

KÉPESSÉGEK SZEREPE A NEVELÉSI CÉL ELÉRÉSÉBEN 29

SZOCIALIZÁCIÓ, ÉRZELMI NEVELÉS 31

III. A FEJLŐDÉS-FEJLESZTÉS ÉRTELMEZÉSE, SZEREPE 37

A FEJLŐDÉS-FEJLESZTÉS FELTÉTELEI, LEHETŐSÉGEI A NEVELÉSBEN 37 A

tudatos fejlesztés objektív feltételei 40 A tudatos fejlesztés szubjektív feltételei 43

IV. A FEJLESZTÉS TARTALMA 51

JÁTÉK ÉS TANULÁSI TEVÉKENYSÉG 52 Játéktevékenység 52 Tanulási tevékenység

59 TÁRSAS, KÖZÖSSÉGI TEVÉKENYSÉG 66

A társas közösségi tevékenység feltételeinek megteremtése, és tartalma 67

I. A PROGRAM ELMÉLETI ALAPJAI

A nevelés személyiségformálás, személyiségfejlesztés. A személyiség fejlesztésében a képességek kibontakoztatásának van központi szerepe. A képességek fejlesztése tevékenységek által, komplex tevékenységek, cselekvések segítségével valósítható meg. Az emberformáló folyamatok között a biológiai életképesség, a meglévő adottságok, a szociális életképesség, az életvezetési képességek vezet el az önfejlesztő, önművelő, önképző tevékenységekre képes érett személyiség kialakulásához. 3-7 éves korban a képességek fejlesztésének általános törvénye, hogy cselekedhessen a gyermek saját szükségleteinek megfelelően, ugyanis „a cselekvéseiben (tevékenységében) tartósan korlátozott gyermek nemcsak gyakorlati képességeit tekintve, hanem gondolkodását és kommunikációs képességeit tekintve is retardálttá válik.”¹

Mit tehet tehát az óvodapedagógus annak érdekében, hogy az óvoda mindennapi élete a tevékenységre épüljön? Mindenek előtt azt, hogy átgondolja az alábbi kérdéseket:

Mire neveljük a gyermekeket?

- Mivel neveljük a gyermekeket?

Hogyan neveljük a gyermekeket?

Ezeket a kérdéseket azon gáspári alapelvek figyelembevételével válaszolhatjuk meg, melyek a tevékenységközpontú programot áthatják:

Programunkban: *gyermekközpontú, nevelésközpontú, tevékenység, vagy cselekvésközpontú* óvodai nevelést tűzünk ki megvalósítandó célként. A fenti három kérdés megválaszolása előtt azonban elengedhetetlen, hogy néhány olyan fogalmat egyértelműen értelmezzünk, amelyek a tevékenységközpontú óvodai program sarokpontjait jelentik. Ezek a fogalmak e programban gyakran és különböző összefüggésekben, különböző nézőpontokból vizsgálva fordulnak elő.

KÉPESSÉG

A képesség az egyén *pszichikus sajátossága*, ami valamilyen *adottságon alapul*, konkrét *tevékenység gyakorlása közben fejlődik*, és fejlettségi szintje a tevékenység végzésében nyilvánul meg. Tulajdonképpen minden tevé-

¹ Gáspár László: Neveléelmélet - Okker 60. o

BEVEZETÉS

11 éve készült el a Tevékenységközpontú óvodai nevelési program, melyet az Országos Köznevelési Intézetben minősítettek és ugyancsak ezen intézmény javaslatára 70 oldalas rövidített, sűrített változatban jelent meg 2005-ben.

Az azóta eltelt időszak sok változást hozott az óvodák életében. Ezek a változások az óvoda szervezeti kereteit és belső tartalmi munkáját egyaránt érintették. A változások a program felülvizsgálatára, átgondolására készítettek bennünket. Szükségesnek láttuk azt is, hogy terjedelmi korlátok nélkül, bővített szöveggel és fejezetekkel tegyük még használhatóbbá a programot, amely 11 év elteltével is korszerű, aktuális és nagyon jól használható a gyakorlatban. Arra törekedtünk tehát, hogy alapvető pedagógiai, pszichológiai kérdésekben kifejtett álláspontunkat megerősítve és az óvoda számára előírt aktuális feladatokat hangsúlyozva egy elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt jól hasznosítható, az óvodai nevelőmunkát közvetlenül segítő kiadvány készüljön el. Munkánk során felhasználtuk mindazt az információt, melyet a program bevezetése óta eltelt időben az óvodáktól képzések, konferenciák, bemutató foglalkozások és óvodai látogatások, valamint közvetlen konzultációk, beszélgetések során szereztünk. Ezen tapasztalatok arra mutattak rá, hogy az egységes értelmezés érdekében szükséges a program elején kifejtetni a véleményünket az elmélet néhány fontos eleméről vagy pontjáról.

A tevékenységközpontú óvodai nevelési program, mint elnevezéséből is kitűnik, középpontba állítja a gyermeki tevékenységre épülő nevelést és ezt az elvet a teljes nevelési folyamaton keresztül kiemelten kezeli. A pedagógiai program gerincét *Gáspár László* pedagógiai rendszerének óvodai körülmények közötti alkalmazása alkotja. Ez a pedagógiai rendszer nevelés és gyermekközpontú, amely a tevékenységeken keresztül és a tevékenységek által történő nevelést tekinti alapvető feladatának. A tevékenységközpontú óvodai nevelési program a köznevelés valamennyi elemét (óvoda, általános iskola, középiskola) magában foglaló rendszer első láncszeme. A program korábbi változatának kidolgozásában *Dr. Gáspár László* is részt vett, jelen változatban pedig felhasználtuk meglévő kéziratait, írásbeli útmutatásait.

ÉRTÉKTEREMTŐ MUNKATEVÉKENYSÉG 78

SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉG 84

A négy tevékenységterület összefoglalása 87

V. A FEJLESZTÉS KERETEI 90

Komplexitás a pedagógiai folyamatban 91 A

komplex foglalkozások értelmezése 94

A komplex foglalkozások rendszere ANYANYELV 96 MATEMATIKA 100

A TERMÉSZETI TÁRSADALMI VALÓSÁG MEGISMERÉSE 103

Természet - társadalom - ember 103 Születéstől-felnőttkorig 108

MŰVÉSZETI TEVÉKENYSÉGEK 111 Mese-vers, dramatizálás,

bábozás 113 Ének-zene, énekes játék 115 Vizuális tevékenységek 117

MINDENNAPI TESTNEVELÉS 120

VI. A NEVELÉS - TANULÁS TERVEZÉSE ÉS IDŐKERETEI 124

A komplex foglalkozások rendszere és a mindennapi tevékenységek összefüggései a tervezésben

129 A nevelés időkeretei 134 Hetirend 13 5

VII. AZ ÓVODA ÉS KÖRNYEZETÉNEK EGYÜTTMŰKÖDÉSE 136

Az óvoda és környezetének együttműködésében legkiemelkedőbb alkalmak az ünnepek 142 Az

óvodai ünnepek és megemlékezések 146

kenységünk valamilyen képességen alapul és fordítva: minden képességünk valamilyen tevékenység eredményes elvégzését teszi lehetővé. Ez az összes képességünkre és tevékenységünkre igaz. Sajnos ezt az alapösszefüggést az óvodában, olykor elfelejtjük, és azt várjuk a gyermekektől, hogy elegendő gyakorlás nélkül, pusztán értelmi műveletek révén kialakuljanak bennük a kívánatos képességek.

A képességeket többféleképpen lehet csoportosítani, a két leggyakoribb felosztás a következő:

Általános és speciális képességek

a) *Általános képességek* többféle tevékenység alapját képezik, és sokféle tevékenységben nyilvánulnak meg, mint például a kommunikációs, kooperációs képesség, a tanulási képesség, a kreativitás,

b) *Speciális képességek*, csak egy vagy néhány jellegzetes tevékenységhez kapcsolhatók, például: nyelvi, matematikai képesség, vagy a ritmusérzék, a speciális testi ügyesség, a kézügyesség stb. A *speciális* nem kiemelkedő tehetséget jelent! Mindkét képességegyüttes megtalálható minden emberben az elkülönítés szempontja, hogy hányféle konkrét tevékenységhez szükséges az adott képesség. A *kommunikáció* és a *kooperáció* jelenti az alapját tulajdonképpen minden tevékenységnek, akár társakkal, akár egyedül végezzük. Pl. a tanulási képességek nem fejleszthetők ha a gyermek kommunikációs képességei a szóbeli, írásbeli, grafikus kommunikáció gyengék.

Értelmi (kognitív), érzelmi-akarati, és testi (motoros) képességek

Ez a felosztás a végzett tevékenység jellege alapján sorolja egyik vagy másik csoportba a képességeket, amelyek így a személyiség más és más szféráját érintik. A teljesség igénye nélkül röviden a következőket tartalmazzák ezek a képességcsoportok.

a) *Kognitív képességek*. Értelmi, gondolkodási műveletek mint a felismerés elvonatkoztatás, általánosítás viszonyítás, osztályozás, fogalomalkotás, értékelés, összehasonlítás, megkülönböztetés, sor és halmazépítés, elemi kombinálás, tapasztalati következtetés, probléma megoldás stb. Kognitív kommunikáció: ábrázolás, ábrák értelmezése, nyelvtudás, beszéd produkció, beszédértés, szövegalkotás stb.

b) *Affektív és akarati képességek*. Az érzelmi megnyilvánulásokkal, akaratlan összefüggő képességek mint pl. a türelem, fusztrációs tolerancia, sza-

badságvágy, siker feletti öröm, kudarc feletti bánat elviselésének képessége stb. önfegyelem, önbizalom, önkifejezés *szociális kötődés képessége*: - bizalom, ragaszkodás, szeretet, csoportokhoz tartozás igénye, birtoklás érzése, tárgyakhoz, személyekhez, párképzéssel, szexualitással, családi étellel kapcsolatos képességek. Érzelmi kommunikációs képességek: verbális és nonverbális jelek, jelrendszerek felismerése, alkalmazása, értelmezése. *Szociális érdekérvényesítési képességek*: segítőképesség, együttműködés, vezetésképpesség, versengési képesség, győzelem, vereség elviselésének képessége stb.

c) *Pszichomotoros képességek*. Testi, fizikai képességek, mint a terhelhetőség, állóképesség, ügyesség gyorsaság, fittség, Különböző tevékenységek motorikus elemeinek elsajátítási képessége - kézügyesség, pontosság, fegyelmezett mozgás stb.

A felsorolás önkényesnek is tekinthető, hiszen sok egyéb szempont és kategorizálás létezik, a kiragadott példák arra azonban rávilágítanak, hogy az óvodának rendkívül fontos és pótolhatatlan szerepe van a képességek megalapozásában és fejlesztésében.

A TEHETSÉG ÉS AZ ÓVODA

A tehetség azonban nem azonosítható ezekkel a képességekkel, annál összetettebb dolog: a kiemelkedő teljesítményt jelenti, amiben pedig benne rejlenek a motiváció, a kitartás, a fejlesztés, a lehetőségek kihasználása is. A tehetségről szólva ide kívánczok annak megállapítása, hogy óvodáskorban nem lehetséges a tehetség egyértelmű diagnosztizálása. A szakemberek egyöntetűen vallják, hogy ebben az életkorban még csak úgynevezett tehetségígéretről lehet beszélni. Néhány kivételes példa akad, amikor a tehetség már néhány éves korban jelentkezhet: a zenei hallás, matematikai képességek, sakk területén. A többi esetben valóban csak *ígéretről*, a későbbi tehetség gyanújáról lehet szó. Éppen ezért az óvodai tehetséggondozó programok gyakran a jó szándék ellenére sem elégitik ki a várakozásokat, hiszen a pontos tehetségdiagnózis híján hiú reményeket ébreszthetnek (főleg a szülőkben), esetleg fölösleges terhelésnek téve ki a gyermeket.

A jól átgondolt, teljes személyiségre kiterjedő, minden tevékenységlehetőséget biztosító óvodai program tökéletesen biztosítja a tehetséges gyermekek személyre szabott fejlődését is. A pedagógusokat még iskolában is gyakran félrevezeti egy-egy gyermek adott időszakban történő gyorsabb fej-

lódási tempója. Fontos visszatérően tudatosítanunk, hogy *a teljesítmény nemcsak a képességek kiemelkedő voltán múlik*, hanem azon is, hogy a gyermek érési folyamatai, *fejlődési tempója* milyen. Tudjuk, hogy a gyermekek egymáshoz képest is nagyon eltérő ritmusban fejlődnek, mi több egy adott gyermek fejlődése sem egyenletes, vannak hirtelen meglódulások, stagnálások, visszaesések a fejlődés során. Ha nem tudunk különbséget tenni a fejlődési-érési folyamatok és a tényleges tehetség között, jótétehetetlen károkat okozunk a gyermeknek, szülőnek egyaránt. *A tehetség rendszerszerű fejlesztése nem az óvoda feladata.* Természetesen sok kisgyermeknél már óvodáskorban észrevehetőek a kiemelkedő képességek és teljesítmények jelei, nagyon óvatosan kell azonban bánni a „tehetséggé” nyilvánítással. A legtöbb, amit tehetünk, hogy biztosítjuk a gyermekek számára a lehető leggazdagabb, legsokszínűbb tevékenységrendszert, a feltételeket, eszközöket, időt, pedagógiai segítségnyújtást a differenciált tevékenységvégzéshez, a gyermekek szabad tevékenységválasztásához. Ezt azonban ne nevezzük tehetségfejlesztésnek.

KOMPETENCIA

Az Európai Unió a 21. század nevelésével-oktatásával foglalkozva a képesség kifejezés helyett inkább a kompetencia fogalmát használja. Éppen ezért elkerülhetetlen annak tisztázása, hogy a két fogalom, és ebből következően a képességfejlesztés és a kompetenciafejlesztés hogyan viszonyul egymáshoz.

A kompetencia nem más, „*mint az adott helyzetben megfelelő tudás, készségek és hozzáállás ötvöze.*”^{2 3} Ugyanitt olvasható, hogy kulcskompetenciák pedig azok a kompetenciák, amelyek „*támogatják a személyes önmegvalósítást, a társadalmi beilleszkedést, az aktív állampolgári létet és a munkába állást*”³¹

Ha a kompetencia és a képesség fogalmát összehasonlítjuk, tulajdonképpen egy olyan elem van, ami különbséget jelent. A kompetencia ugyanis feltételezi, hogy az egyén egy adott szituációban nemcsak hogy cselekszik, hanem megfelelően, azaz *sikeresen* teszi azt. Vagyis a kompetencia nemcsak a lehetőséget jelenti, mint a képesség, hanem a tényleges tevékenységvégzést is, ami ráadásul a megfelelő hozzáállást, azaz bizonyos attitűdöt, a

² Ajánlás az élethosszig tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról Brüsszel 10.11. 2005. 3. o

³ Uo.

tevékenységgel kapcsolatos motivációt is magában foglalja. Lényegében tehát minden egyes kompetencia *képességek csokrát* foglalja magába (kognitív, pszichomotoros és affektív aspektus egyidejűleg feltétele a kompetencia meglétének).

Az Európai Parlament és a Tanács korábban idézett ajánlása nyolc kulcskompetencia-területet sorol fel: (Lásd irodalom jegyzék) Az európai uniós értékrend szerint az óvoda a közoktatási rendszer szerves része, és mint ilyen, az élethosszig tartó tanulás alapozó szakasza. Fel kell tennünk tehát a kérdést: következik-e ebből, hogy eddigi tevékenységstruktúráját és hagyományos értékrendjét megváltoztatva *az óvodának mind a nyolc kompetenciát célirányos programokkal fejlesztenie kell?*

Akkor járunk el helyesen, ha abból a feltevésből indulunk ki, hogy a személyiségfejlesztés, és ezzel együtt értelemszerűen a kompetenciafejlesztés is a közoktatási intézményrendszer teljes vertikumában folyik, nem egyik vagy másik szakaszban. Egyszerűbben szólva a *gyermeknek a közoktatási rendszer végére*, onnan kikerülve kell a megfelelő kompetenciákkal rendelkeznie. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha az eddigi megszokottnál szorosabb együttműködés alakul ki a közoktatás különböző intézménytípusai között mind központi, mind pedig helyi szinten. Az óvoda az eddig alkalmazott képességfejlesztési gyakorlatot folytatva (esetleg még céltudatosabban és pszichológiailag, módszertanilag még inkább megalapozva) tökéletesen *meg tud felelni a kulcskompetencia-fejlesztés alapozó feladatainak*. Mindez számunkra azt is jelenti, hogy lényeges pedagógiai stratégiaváltásra nincs szükség, akik a képességfejlesztést sokoldalúan és hatékonyan valósítják meg (az óvoda elvileg és remélhetőleg gyakorlatilag is ilyen), azok valójában kompetenciát fejlesztenek. Az óvodai értékrend és az abból kialakított cél- feladat- és tevékenységrendszer nem is lehet más, mint kompetenciaalapú, hiszen az egyéni képességfejlesztés óvodai változata a sikert abban méri, hogy a gyermekek legkülönbözőbb képességei sikeres tevékenységvégzésben manifesztálódnak-e. *A tevékenység által történő fejlesztés nem más, mint kompetenciafejlesztés.*

TEVÉKENYSÉG

A tevékenység nagyon sokrétűen értelmezhető kategória, amelynek filozófiai, pszichológiai és természetesen pedagógiai olvasata is van. A sokféle értelmezés közül mi most csak néhány elemmel foglalkozunk, természetesen

elsősorban pedagógiai szempontból. A tevékenység - ami a képességről írottakból következően a képességek megnyilvánulásának terepe olyan folyamat, amelyben *az ember és (természeti és társadalmi) környezetének pszichológiai kapcsolata megvalósul*. A tevékenységek osztályozása ugyancsak többféleképpen történhet.

A tevékenység jellege szerint

a) *A megismerő (kognitív) tevékenység*, amelynek lényege, hogy új ismeretek felfedezésével, már tudott, de az egyén számára ismeretlen tények, információk stb. "belsővé tételével", azaz interiorizációjával a külső (esetleg saját belső) világot a tudatunkban reprezentáljuk, modellezzük. Ebben az esetben alapvetően *a környezet hat az egyénre*: a környezetből érkező információk megszerzése, rögzítése, rendszerbe állítása a legfőbb cél.

b) *Az operatív tevékenység* (gyakran cselekvésnek is nevezik), amelynek során már nemcsak tudatilag képezzük le, hanem meg is változtatjuk a környezetünket vagy a hozzá fűződő kapcsolatunkat. Ennek során *az ember hat a környezetre* azzal, hogy igyekszik azt megváltoztatni.

A két tevékenységforma a gyakorlatban nem elválasztható, nem állítható fontossági vagy hasznossági sorrendbe, a kettő egymást kölcsönösen feltételezi, és minden emberi tevékenységben mindkettő egyaránt jelen van. Komoly veszélyt rejt magában az a pedagógia, amely a világgal való ismerkedés során valamelyiket kizárja.

A tevékenységet végző alany szerint

a) Az egyénre jellemző alapvető tevékenységformák: a játék, a tanulás és a munka,

b) A társadalom egészére jellemző tevékenységformák: gazdasági, politikai, kulturális tevékenység

A pedagógiai fejlesztő tevékenységrendszer kialakítása éppen ennek alapján történik, az egyéni tevékenységformák jelentik a mindennapi tevékenységvégzést, a nevelés során pedig a játékot, a tanulást, a munkát olyan tartalmakkal kell megtölteni (természetesen az életkori és egyéni fejlettségi állapotoknak megfelelően), amelyek a társadalmi tevékenységekben való hatékony és sikeres részvétel lehetőségét biztosítják a gyermekeknek.

NEVELÉS

Nevelésen legáltalánosabban *képességfejlesztést* értünk, mégpedig azoknak az egyéni képességeknek az intenzív (azaz tervezett, tudatos, mélyreható) fejlesztését, amelyek az éppen aktuális és a későbbi társadalmi tevékenység szempontjából *hasznosak mind az egyén, mind a társadalom* számára. (Tehát nemcsak a társadalomnak!) Ebbe a körbe tartoznak mindazon képességek, amelyek lehetővé teszik az egyén számára azt, hogy sikeres legyen például a munkája, a mindennapi egyéni és társas élete során (család, barátok, szélesebb közösség), adott esetben képes legyen újabb ismeretek megszerzésére, átlássa és megérthesse a körülötte zajló eseményeket (akár gazdasági, akár politikai vagy kulturális történések is azok). Az egyéni képességek (az elméletiek és a gyakorlatiak is) *csak a megfelelő tevékenység végzése, azaz gyakorlás révén fejlődhetnek*.

A tevékenységközpontú óvodai nevelési program számára azért *a tevékenység a középpont, mert az e pedagógiai rendszert elfogadók számára a nevelés a legtágabban értelmezett képességfejlesztés*. A képességek pedig csak az adekvát tevékenységek gyakorlása közben fejlődhetnek. Ha tehát bármely nevelési intézmény *képességeket kíván fejleszteni, azt csak tevékenységvégzéssel érheti el*. Ezt az összefüggést persze más nevelési programok is ismerik, de önmeghatározásuknak nem ez a sarkalatos pontja.

A társadalmi gyakorlatra való általános előkészítés pedagógiailag a következőket jelenti:

- a) a gyermek azon képességeit fejlesztjük, amelyek az adott időszakban vagy a későbbiek során az egyéni és a társadalmi érvényesülést egyaránt hatékonyan elősegítik (egyik sem fontosabb a másiknál, jöllehet, különböző életszakaszokban előtérbe kerülhet egyik vagy másik);
- b) a képességfejlesztéshez a leghatékonyabb eszköz azoknak a tevékenységeknek a végzése, amelyek tudatosan és harmonikusan az egyéni tevékenységformákra (játék, tanulás, munka) épülnek (óvodában természetesen a többi fölé helyezve a játékot);
- c) segítenek a társadalmi tevékenységformákra való felkészülésben: (gazdasági, politikai, kulturális tevékenység): céljaiban, tartalmában, formájában leképezik azokat a gyermek aktuális fejlettségének megfelelő szinten.

A társadalmi gyakorlatra való felkészítést óvodások esetében persze *nehéz konkrét tartalommal megtölteni*, hiszen laikusoknak megmosolyogtató lehet az önkiszolgálási képességet, vagy például a környező világ megismerésének kisgyermekkorai formáit, a helyes beszéd kialakítását, az óvodás

verseket, dalokat, mondókákat a társadalmi érvényesüléshez vezető út építőköveiként értelmezni. Mégis erről van szó, és ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni: *az óvodáskorban végzett, pszichológiailag és pedagógiailag jól átgondolt képességfejlesztés jelenti a közvetlen alapokat a családban, az iskolában és a tágabb társas közegben fejlődő, egyre absztraktabb és komplexebb képességek számára.*

Ha óvodáskorban ez az alapozás elmarad vagy hiányos, abból a későbbiek során a gyermeknek komoly hátránya származhat. Tudjuk, hogy vannak olyan képességek, „tudások”, amelyek fejlesztésére a legmegfelelőbb időszak az óvodáskor (pl. irányok tudatosítása, egyensúlyérzék, szem-kéz-koordináció, az alapvető számfogalom konkrét dolgokra vonatkoztatva, frusztrációs tolerancia, memóriakapacitás, féltekei dominancia, laterális, a tartós, fókuszált figyelem képessége, stb). Ezek a képességek iskolás és felnőtt korban teljesen természetesek, ezért nem gondolunk arra, hogy az érési folyamatok mellett a tudatos, tervszerű fejlesztésre is szükség van. Ennek a fejlesztésnek a terepe az *óvoda*, eszköze, közege pedig az adott képességekhez tartozó *tevékenységek* végzése (mind operatív, mind kognitív értelemben).

DIFFERENCIÁLÁS

A *differenciálás lényege* az, hogy a gyermekek egyéni sajátosságaihoz igazodó fejlesztést, és/vagy a gyermekek egyéni sajátosságainak megfelelő önvezérelt fejlődés körülményeit biztosítjuk a nevelési gyakorlatban. *Maga a differenciálás* (különbségtevés) tervezett pedagógiai folyamat, amely a különböző sajátosságokkal rendelkező gyermekek fejlődése számára biztosítja a legoptimálisabb lehetőségeket és feltételeket. Minden gyermek a neki megfelelő módon, tempóban és mértékben gyarapodik/gyarapodhat. Ezért jelent egyfajta pedagógiai érzékenységet a gyermekek különbözősége iránt, és jelent egyfajta bánásmódot is, amellyel odafordulunk, viszonyulunk a gyermekek különbözőségéhez, máságához, így fejlődésük elősegítése érdekében a legmegfelelőbb pedagógiai eljárásokat választhatjuk ki.

A differenciálás azt jelenti hogy:

a) A különböző gyermekeknek az azonos szinthez való sikeres eljutása csak különböző úton lehetséges;

b) A különböző szintek elérése csakis az egyes gyermekek különbözőségéből, másságából fakadhat, s az akkor lehet sikeres, ha a sajátos egyedi igényekhez való igazodás teljesül;

c) A gyermek egyéni fejlődése csak akkor biztosított, - akár felzárkózás, akár tehetséggondozás esetén, ha a pedagógus a meglévő helyzetből indul ki, és arra tekintettel van;

d) Minden gyermek egyedi, személyiségében rejlő lehetőségeinek kibontakozása csak úgy lehetséges, ha a differenciált bánásmód az egyéni sajátosságai, igényei figyelembe vételén alapul.

Minden egyes gyermeknek, mint egyedi, mindenki mástól különböző individumnak, joga van ahhoz, hogy egyediségéből adódóan és másoktól való különbözőségétől fogva, a neki megfelelő, nevelésben, valamint személyes bánásmódban részesüljön. A személyes bánásmód a különbözőségeket figyelembe véve igyekszik lehetőségeket teremteni, hogy a gyermek aktuális és jogos szükségletei kielégülhessenek, s ezáltal újabb igények és szükségletek kialakulását segítse elő, amellyel biztosítja a fejlődés útját.

A személyes bánásmód alapelvei:

a) a gyermeki személyiséget középpontba helyezi,

b) a gyermek érdekeit mindenek felett előtérbe helyezi,

c) a gyermek testi-lelki szükségleteit elfogadja és igyekszik kielégíteni,

d) a gyermek önkibontakozását elfogadja, elősegíti és szorgalmazza.

A differenciált, személyes bánásmód sikeréhez szükséges feltételek:

a) *A gyermekek ismerete*, amely mind előéletének, fejlődési sajátosságainak, mind családi környezetének, mind a család nevelési elveinek, a gyermek családban elfoglalt helyének, a reá irányuló környezeti hatásoknak ismeretét jelenti. Minél sokoldalúbb, átfogóbb az innen szerzett információk köre, annál árnyaltabbá válik a gyermek megismerése.

b) *Humanisztikus gyermekszemlélet* érvényesüljön, amely feltételezi a bizalmat a gyermek iránt, a tiszteletet, az elfogadást, a megértést, a szabad választást (az eszközök, a hely, az időtényezők, a kivitelezés, a kipróbálás, a szervezés, a társ stb. megválasztása tekintetében).

A differenciált bánásmód gyakorlatának legfontosabb szempontjai:

a) A pedagógiai hatás a *gyermeki személyiség, egészét érintse*, vagyis a testi, a lelki (értelmi, érzelmi, akarati), a szociális személyiségköréire. Ne emelkedjen ki egy-egy szféra sem a másik terhére.

b) Minden *napirendi tevékenység* során biztosítva legyen a differenciált, személyes bánásmód a gyermeki igények figyelembevételével:

- akár a spontán, akár a szervezett tevékenységekben,
- akár az udvari, a csoportszobai tevékenységekben, (séta, kirándulás),
- akár a szabad játékban is, de a gyermekek által kezdeményezett, valamint az irányított játék során is,
- és a tevékenységek teljes folyamatában (előkészületek, szervezés, lebonyolítás, utómunkálatok).

c) A tevékenység a gyermek számára az *önmegvalósítás lehetőségét kínálja*, ami feltételezi a választás lehetőségét, az önállóság, az önmaga kipróbálása lehetőségét, a gyermeki igényekhez való odafordulást is.

A *differenciálás* lehetőség is az óvodapedagógus számára, *hogy a nevelés - fejlesztés -tanulás megszervezését tartva fontosnak, olyan változatos tevékenységrendszert* biztosítson a gyermekek számára, amelyek érdeklődésre tartanak számot, játékosak, élményszerűek, és ezekkel a gyermeki aktivitás kiváltását érik el. Például: mesébe ágyazottan, érdekes eszközökkel, olyan helyszínen, ami élményszerű, olyan körülményeket teremtve, a kisebbeknek való példaadásra hivatkozva, versenyezve, stb.) Ez a lehetőség azért is sikerre tarthat számot, mert a gyermek eredendő kíváncsisága és tevékenységi vágya olyan önfejlődési hajtóerő ebben az életszakaszban, amely a legtöbb gyermeket odavonzza, kipróbálásra, próbálkozásra serkenti. Eközben arra is alkalmas, hogy benne megmutassa az egyes gyermekek egyedi sajátosságait, különlegességeit, de megfigyelhetők benne olyan jellemzők is, amelyek az óvodapedagógus számára a személyes bánásmód alkalmazását elősegítik.

Ezek után térjünk vissza a fejezet elején feltett három alapkérdésre!

MIRE NEVELJÜNK?

A kérdésre a választ a program nevelési céljában és feladataiban fogalmazzuk meg. A nevelés személyiségfejlesztés és ebben központi szerepe van a képességek kifejlesztésének. *A nevelés célja:* „az a kifejlett (kiművelt) autonóm egyén, aki képes és kész arra, hogy meghatározza a maga szuverén (alkotó, gyakorlati, kritikai stb...) viszonyát a társadalmi - egyéni lét egészéhez.”⁴ A nevelés folyamatában azoknak a képességeknek és tulajdonságok-

⁴ Gáspár László: Nevelélmélet - Okker 60. o

nak a kifejlesztésén dolgozunk, amelyek alkalmassá teszik az egyént arra, hogy - másokkal egyetértésben és együttműködésben - cselekvő és alkotó módon hozzájáruljon a társadalom és önmaga fenntartásához és fejlődéséhez. A társadalmilag szükséges egyéni képességek felsorolása, azok sokrétősége miatt lehetetlen, különösen akkor, ha 3-7 éves korú gyermekekről van szó. Amire mégis vállalkozik ez a program, az bizonyos kívánatos komplex képességegyüttesek megnevezése és célként való megfogalmazása. A legátfogóbb komplex képződmény az egyén társadalmi cselekvőképessége, amely a.) *az egyezsége törekvő kommunikáció* és b.) *a felismert együttműködési lehetőségeket biztosító kooperáció* fejlesztése révén lehet a nevelés két alapvető fontosságú komponense.

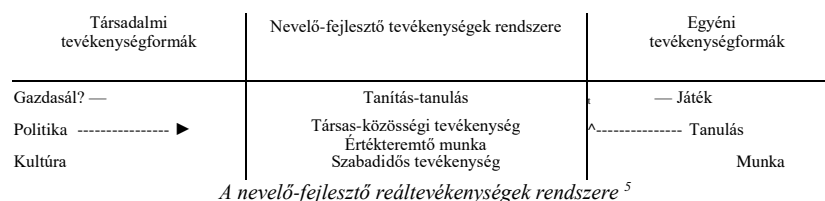
A *kommunikáció és az együttműködési képesség* fejlesztése nemcsak a ma, hanem a jövő szempontjából is rendkívül fontos feladat, hiszen mindennapi felnőtt életünkben érzékeljük ezen képességek alacsony színvonalából eredő problémákat. A kommunikáció és kooperáció folyamatos, állandó csiszolást, fejlesztést igénylő képesség, melynek kialakítását óvodáskorban nemcsak megkezdhetjük, de rendkívül magas színvonalra emelhetjük. Ha az óvodás gyermek képessé válik együtt cselekedni, együttműködni társaival és ezt az együtt cselekvést kommunikációval kíséri vagy tölti ki, az életre való felkészüléshez igen jelentős segítséget kapott neveltetése során.

MIVEL NEVELJÜNK?

Azaz melyek a nevelés lehetséges eszközei ?

Gáspár László nyomán valljuk, hogy mi a tevékenységeken keresztül a tevékenységek által, a komplex mindennapi tevékenységek segítségével kívánjuk az óvodás gyermekeket nevelni. A nevelési folyamat csak akkor lehet sikeres, ha megtaláljuk azokat a tevékenységeket, amelyek garanciát jelentenek arra, hogy a gyermek képességeit a lehető legszélesebb körben fejlesztik (kognitív, affektív és pszichomotoros téren egyaránt), és egyben hasznos tudással vértetik fel őt a társadalmi tevékenységekben való részvételre. Ez azt jelenti, hogy olyan pedagógiai közeget kell kialakítanunk, amely egyesíti magában az egyén jellemző tevékenységformáit (a játékot, a munkát és a tanulást) és a társadalmi tevékenységeket (a gazdasági, a politikai és a kulturális elemeket). Meg kell tehát keresnünk annak a lehetőségét,

hogy mindkét tevékenységcsoport elemei jelen legyenek a pedagógiai gyakorlatban, és így a gyermekekben a lehető legszélesebb képességstruktúra fejlődhessen ki, amelyből későbbi életük során természetesen kiválaszthatják azt a területet, amelyen érvényesülni akarnak. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha az óvodában is *jelen vannak a különböző jellegű tevékenységek „gyermekléptékű”* formái, és a gyermek találkozhat velük, kipróbálhatja magát ezekben. Az egyéni és társadalmi tevékenységformák pedagógiai leképezésével, azaz nevelési célokra kialakított pedagógiai modelljével alakul ki az óvodai-iskolai reáltevékenységek általunk jól ismert négyes felosztása:

A táblázatban láthatók azok a tevékenységek, amelyek *egyesítik magukban* mind az egyéni, mind a társadalmi tevékenységformák elemeit. Fontos, hogy mindegyik tevékenységnek van elméleti és gyakorlati oldala is, azaz mindegyik rendelkezik kognitív és operatív elemekkel is. Ez lényeges jellemző, hiszen elvileg elképzelhető lenne például a demokráciára, az erkölcsös viselkedésre, a szociális érzékenységre vagy éppen a gazdasági vállalkozásra az iskolában egy-egy elméleti tantárgy keretében is felkészülni. A megfelelő gyakorlati terep biztosítása nélkül azonban semmilyen képesség sem fejlődhet tartósan.

Az egyes tevékenységek létjogosultságát az dönti el, hogy *vannak-e olyan képességek, amelyek azzal a konkrét tevékenységgel* fejleszthetők, vagy azzal hatékonyabban fejleszthetők, mint bármilyen más tevékenységgel. Ez azt is jelenti, hogy nem kell szigorúan ragaszkodnunk jól ismert sémákhoz, szokásokhoz sem a tartalmak, sem a megvalósítási formák tekintetében: minden tevékenység hasznosnak tekinthető, ha az eredetileg kitűzött pedagógiai célokkal összhangban van, segít azok elérésében. A nevelő-⁵

⁵ Gáspár László: Neveléstudomány - Okker 30. o.

fejlesztő tevékenységek rendszerét az óvoda számára is az alábbi pedagógiailag szervezett tevékenységekből építettük fel:

- a) Játék és tanulási tevékenység
- b) Társas, közösségi tevékenység
- c) Értékteremtő munkatevékenység
- d) Szabadidős tevékenység

Ezek a tevékenységek a nevelés tulajdonképpeni eszközei, melyekről persze egyértelműen megállapítható, hogy az óvodás gyermek cselekvésében nemhogy elkülönülnek, hanem nagyon is komplexen át meg átszövik egymást. Ezek a cselekvések a gyermeki öntevékenységen alapulnak és végső soron örömforrást jelentenek a gyermekek számára.

HOGYAN NEVELJÜNK?

Azaz mi a nevelés általános módja ?

A kérdés megoldása igen egyszerű: *tevékenységre csak tevékenységgel nevelhetünk*. A mód tehát: *nevelés tevékenység által*, a cselekvés pedig magát a gyakorlatot, a gyakorlást jelenti. A rendszeres tevékenység segítségével egy időben érhető el a már kifejlesztett képességek alkalmazása és a még hiányzó képességek kifejlesztése. A hogyan neveljünk kérdésre adott válasz esetén nem kerülhető meg az a kérdés, hogy van-e *fejlesztés* az óvodában. A mi felfogásunk szerint a gyermekek a tevékenységek végzése során természetes módon spontán fejlődnek. Ez a spontán fejlődés teljes mértékben biztosított azáltal is, hogy időt hagyunk a gyermeknek a saját maga által indukált, gerjesztett, megvalósuló fejlődéshez. Nem siettetjük a fejlődést, fontosnak tartjuk, hogy a gyermek megérjen bizonyos feladatok, cselekvések, tevékenységek elvégzésére. Ugyanakkor határozottan állítjuk, hogy az óvodában nem csupán erről van szó. A 3-7 éves gyermekek az óvodapedagógus *által tudatosan irányított fejlesztése* a mindennapi óvodai gyakorlat szerves része. Ennek indirekt és direkt formái egyértelműen jelen vannak az óvodai nevelésben. Programunk esetében a kitűzött nevelési céloknak megfelelően nagyon is tudatosan befolyásoljuk a gyermeki tevékenységek irányát, helyét, tartalmát például azzal, milyen eszközöket, milyen nevelési tanulási tartalmakat, milyen komplex nevelési szituációkat teremtünk a gyermekek számára.

A tudatos fejlesztést erősíti az a tény is, hogy az óvodapedagógusnak kiemelt helyet biztosítunk a nevelés során, aki módszereinek szabad megvá-

lasztásával, ízlésével, beszédstílusával, egész megjelenésével hat a gyermekekre. Minél jobb, szeretetteljesebb kapcsolatot képes kialakítani a gyermekkel, annál erősebb a hatás, amit kivált a gyermekből.

MILYEN ÓVODA AZ, AHOL EZEK A FUNKCIÓK MEGVALÓSULHATNAK?

A tevékenységközpontú óvodai nevelési programot részben, vagy teljesen adaptáló óvodáknak a sokszínűség, a másság, az egyéni sajátosságok érvényesülése mellett *néhány alapelvben meg kell egyezniük*, ha az említett program szellemiségét magukénak kívánják vallani:

Ezek az elvek az alábbiak:

- a) Gyermekközpontúság: elviekben és a gyakorlatban
- b) Nevelés elsődlegességének hangsúlyozása
- c) Nyugodt, meleg, szeretetteljes nevelési légkör biztosítása
- d) Esztétikus környezet megteremtése
- e) A gyermekek alapvető szükségleteinek kielégítése
- f) Esélyegyenlőség megteremtésére törekvés
- g) Elegendő idő, hely és eszköz biztosítása különböző tevékenységek gyakorlásához
- h) A gyermekek differenciált egyéni fejlesztése a csoport, a közösség keretein belül
- i) A gyermek fejlődéséhez sürgetésmentes egyéni utak keresése
- j) A gyermekek számára a lehető legnagyobb szabadságfokú mozgástér biztosítása.
- k) A gyermeki önállóság határainak fokozatos szélesítése
- l) A gyermek tisztelete, a gyermekjogainak érvényesítése
- m) A gyermek mozgásigényének kielégítéséhez feltételek biztosítása
- n) A külső környezet felé nyitott nevelési légkör megteremtése
- o) Az óvodapedagógusok szakmai önállóságának érvényesülése
- p) Az óvodapedagógusoknak lehetőség biztosítása a folyamatos szakmai továbbképzésre, önfejlesztésre

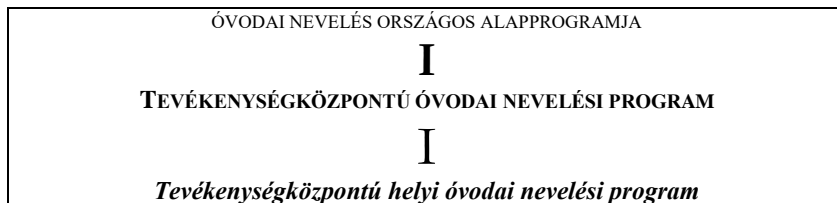
II. A TEVÉKENYSÉGGKÖZPONTÚ PROGRAM CÉL ÉS FELADAT RENDSZERE

Minden pedagógiai program esetében kitüntetett szerepe van a cél és feladatrendszer megalkotásának, megfogalmazásának. Nagyon fontos, hogy világos, érthető, logikus és rendszerbe helyezhető célmeghatározás történjen. Bár az elmúlt években voltak, akik a cél meghatározásának szükségességét is kétségbe vonták, mi kitartunk amellett, hogy a megfelelően kiválasztott és a gyakorlatban is kivitelezhető, tehát reális célmeghatározás az alapja a pedagógiai munkánknak, más szóval az határozza meg a nevelés elveit, irányait, sőt módszereinek jó részét is.

Mint minden alternatív óvodai program, a tevékenységközpontú is hármas követelménynek tesz eleget:

- a) egyrészt megfelel az *Óvodai nevelés országos alapprogramja* által megfogalmazott, minden óvodára kötelező elvárásoknak (célok, tartalmak, tevékenységek, fejlődési jellemzők, feltételrendszere stb), és ezzel együtt természetesen a vonatkozó egyéb jogszabályoknak;
- b) másrészt kialakít egy *sajátos pedagógiai rendszert*, amelynek a háttérében a gyermekről, a nevelésről, a legfontosabb nevelési célokról, tartalmakról, eszközökről vallott pedagógiai meggyőződések, értékek állnak, amelyeknek összessége jelenti a tevékenységközpontú óvodai program teljes elméleti és gyakorlati háttérét;
- c) harmadrészt pedig megfelel és alkalmazkodik az egyes *konkrét intézmények* eltérő feltételrendszeréhez azáltal, hogy rugalmasan szabályozza pedagógiai folyamatokat (ami azt jelenti, hogy jelentős eltérések lehetnek a gyakorlatban két tevékenységközpontú óvoda között is).

Ezt a hierarchiát a következőképpen ábrázolhatjuk:

Programunk az Óvodai Nevelés Országos Alapprogramjával összhangban, annak alapelveit szem előtt tartva készült, ezért értelmezni szükséges az alapprogram néhány megállapítását, és ehhez képest kifejezni a nevelésről vallott elképzeléseinket. Nem foglalkozunk külön fejezetben a gyermek és óvodaképpel, ez ugyanis a teljes szövegben tükröződik és teljességgel megegyezik a véleményünk azzal, amit az Alapprogramban olvashatunk erről.

Az alapprogram funkció megjelöléséhez alkalmazkodni kívánunk, hiszen ez elvárás a minősített programok esetében éppen úgy, mint a helyi programoknál. Azt a megjegyzést azonban megtennénk, hogy a funkcióként megjelölt fogalmak egymást kiegészítő tevékenységekre, magatartásformákra, cselekvési stratégiákra utalnak azaz egymást kiegészítve, egymást áthatva alkotnak valódi egészet. Gondolunk itt például az óvó-védő és szociális funkció egymástól nehezen elválasztható értelmezésére. A tevékenységközpontú program ezt a kérdést igen gyakorlatiasan fogja fel. Úgy ítéljük meg, hogy a funkció fogalmát rendkívül széles kategóriaként szükséges kezelni, így a szociális funkció megjelölés természetesen az óvó-védő funkciót is magában foglalja, sőt ennél tovább menve, ha a szociális funkció részeként a gyermekek például az önálló és kultúrált étkezés szabályait elsajátítják egyúttal lépést tesznek az iskolára történő felkészülés felé is. Ilyen formán tehát céljaink elérését a *szociális* és a *nevelési funkció* megjelöléssel teljes egészében megvalósíthatjuk. A nevelő-személyiségfejlesztő funkció meghatározás programunkban nevelésként szerepel, mert úgy gondoljuk, hogy a személyiségfejlesztés színtere éppen úgy lehet az óvoda szociális funkciójából, mint nevelési funkciójából eredő, hiszen a gyermeki személyiség fejlesztése az óvoda teljes időtartama alatt, annak minden percében alakul, fejlődik, megvalósul. Az iskolára való felkészítést, mely korábban önálló funkcióként szerepelt programunkban, készséggel tudjuk az említett két funkció, szociális és nevelési részeként elfogadni, hiszen álláspontunk szerint az iskolai alkalmasság vagy iskolára való felkészültség nem jelent mást, minthogy olyan képességek kifejlesztésében segítjük, támogatjuk a gyermekeket, amelyek igenis könnyebbé, gyorsabbá teszik az iskolába való belépést és beilleszkedést (pl. önálló étkezés, öltözés, tisztálkodás, másokkal való együttműködés képessége, figyelem koncentrálásának képessége, a kommunikáció a beszédképesség életkornak megfelelő állapota...stb) Az iskolai alkalmasság, az iskolára való érettség elérése tehát, továbbra is rendkívül fontos feladatként szerepel programunk koncepciójában, ám ezt az

alapprogramnak való megfelelés érdekében nem jelenítjük meg önálló funkcióként, hanem a nevelési folyamat egészében a képességfejlesztés sokoldalú és kitértetett feladataként igyekszünk megvalósítani.

A nevelési céloknak megfelelően programunk kezdetétől fogva is az életfeladatokra való orientálást és nem a szűkén vett iskolai feladatokra való felkészítést tekintette fő feladatának, nem tagadva azt, hogy az életfeladatok felé orientálás természetesen magában foglalja az iskolai életre való alkalmasságot is. Összefoglalva tehát az óvodában a nevelési és szociális funkció megjelölés magában foglalja mindazt, amit korábban a klasszikus, nevelési, szociális, iskolára felkészítő funkció alatt értettünk.

A tevékenységközpontú óvodai nevelés a gyermek középpontba helyezését és az óvoda nevelési funkciójának kiteljesítését tekinti alapvető feladatának. A gyermeki személyiséget úgy definiáljuk, mint az egyedi, megismételhetetlen, mással nem helyettesíthető individuum és szociális lény aktivitását. A gyermek fejlődő személyiség, fejlődését genetikai adottságok, a belső fejlődés - az éres - sajátos törvényszerűségei, a spontán és tervszerűen alkalmazott környezeti hatások együttesen határozzák meg. Az óvoda *nevelő* intézmény, s mint ilyen a gyermeki személyiség kibontakoztatására, nevelésére, fejlesztésére törekszik. Tehát nem csupán „megengedi”, hogy a gyermek fejlődjön, nem passzívan szemléli ezt a fejlődést, hanem lehetővé teszi, elősegíti azt, tudatosan tervezett, szervezett nevelési helyzetek megteremtésével. A tevékenységközpontú óvodai nevelés a 3-7 éves korú gyermekek szociális életképességét (életre nevelését) minden későbbi fejlődés alapjaként kezeli, a pedagógiai célok és feladatok centrumába tudatosan az együttműködési és érintkezési képességek fejlesztését állítja, azaz *kooperációra* és *kommunikációra* kívánja képessé tenni óvodáskorban a gyermekeket.

A kooperáció és a kommunikáció az adott nevelési intézmény lehetőségei között valamennyi nevelési helyzetre vonatkozóan a következő konkrét tartalmat foglalja magába:

A kooperáció konkrét tartalma:

a társas, közösségi és egyéni élet feltételeinek közös, összehangolt erőfeszítésén alapuló folyamatos megvalósulása

A kommunikáció konkrét tartalma:

a közmegegyezésre (a konszenzusra) való törekvés mindazokban a kérdésekben, amelyek az együttélés és együttműködés előkészítését, lebonyolítását, ellenőrzését és értékelését szolgálják.

A társadalom és az egyén kölcsönviszonyának valamiképpen a nevelés fogalmában is tükröződnie kell. Felfogásunk szerint a *nevelés* a társadalom számára szükséges egyéni képességek intenzív fejlesztése, a mi esetünkben a tevékenységközpontú óvodai nevelés célja:

A 3-7 éves korú gyermekek társadalmi gyakorlatra való általános felkészítése, amely magában foglalja:

a) a teljes gyermeki személyiség fejlesztését a tevékenységek által és a tevékenységeken keresztül, b) az életre való felkészítést a tevékenységek által és a tevékenységeken keresztül.

A nevelés, mint „tudatos értékválasztás” a nevelési helyzetekbe beépített tevékenységek által valósítható meg, hiszen a gyermek állandó tevékenykedés közben fejlődik. A gyermeki megismerés alapja 3-7 éves korban a folyamatos érzékelés, tapasztalás és cselekvés, ezért a nevelési alaphelyzetbe szervesen illeszkedő rendszeres tevékenységeket úgy kell értelmeznünk, mint a pedagógiaiilag meghatározott szocializáció igazi alapjait. A tevékenységközpontú óvodai program nem egyoldalú gyermekközpontúságot hirdet, nem abszolutizálja a gyermeki szükségleteket és az óvodáskori adottságokat. Ezeket alapnak tekinti a nevelés alapnormáinak megvalósításához.

A nevelési cél elérésének feltételei

Programunk kitűzött nevelési célját a gyermek szükségleteinek, tevékenységeinek és képességeinek figyelembevételével, a gyermek egyéni adottságaiból kiindulva lehetséges megvalósítani, ezért ezekkel a továbbiakban részletesen foglalkozunk.

A SZÜKSÉGLETEK SZEREPE A NEVELÉSI CÉL ELÉRÉSÉBEN

A gyermek *fejlődő* személyiség, ezért a gyermeknek sajátos, *életkoronként, életkori szakaszonként és egyénenként* változó testi, lelki szükségletei vannak. A szükségletek kielégítésében, a gyermeki személyiség alakulásában a gyermeket körülvevő személyi és tárgyi környezetnek meghatározó szerepe van. A környezeti hatások közül a *család* szerepe igen jelentős, hiszen a család az első szocializációs szintér, amely a kisgyermeket formálja. A családi hatások a legtöbb esetben nem tudatosan tervezettek, sokkal inkább jellemző rájuk, hogy spontán módon valósítják meg a „társadalomba való bevezetés” feladatait. Természetesen a különböző kultúrájú családok másként viszonyulnak a gyermekhez, a gyermeknek a családban elfoglalt helyéhez és

más-más szerepet szánunk neki a családi életben belül. A családi nevelés mellett az óvodának igen nagy szerepe van az elsődleges szocializáció során. Az óvoda nagy előnye lehet, hogy a családnál tágabb, tagoltabb szocializációs erőteret hozhat létre. Tudatosan alakítja, építi, kombinálja azokat a nevelő hatásokat, amelyekben az együttműködés és a társas érintkezés elemi formái integráns egységet, szerves, kölcsönös kapcsolatot alkotnak. Minden óvodapedagógus tapasztalta már, hogy addig amíg a gyermek testi-lelki szükségletei nincsenek megfelelően kielégítve, azaz amíg éhes, fázik, esetleg kialvatlan a gyermek, vagy szeretetvágya nincs csillapítva, addig nem képes semmilyen programot, foglalkozást, fejlesztést befogadni. Fontos alapelv, hogy a gyermekek alapvető testi szükségleteiket a nap folyamán bármikor kielégíthetik minden különösebb kérés és szabály nélkül. A testi szükségletek kielégítése a gyermek színvonalas gondozását is feltételezi. A gondozásról bővebben a későbbi fejezetekben szólnunk, most csupán azt jegyezzük meg, hogy a gyermekek alapvető szükségleteinek kielégítése megalapozza mindazt, amit a nevelési célban és feladatokban megfogalmaztunk és amit a gyakorlatban szeretnénk megvalósítani. A lelki szükségletek közül a szeretet, a gondoskodás igényét emelnénk ki. A szeretetteljes óvodai környezet, a családi légkör, a gyermekek egyéni szükségleteinek megismerése és kielégítése, a gyermekekre való odafigyelés, a differenciált bánásmód, mind-mind arra szolgál, hogy bizalmat, megértést, nyugalmat sugározzon a kisgyermek felé. Ilyen körülmények között bátrabbakká válnak a gyermekek, önbizalmuk megnő és szívesen fognak részt venni az óvodai csoport életében, képessé válnak arra, hogy a felnőttekkel és a csoporttársakkal együttműködjenek. A magasabbrendű szükségletek megélését ezek az alapok teszik elérhetővé a kisgyermek számára.

Az óvodapedagógus feladatai a gyermeki szükségletek kielégítésében:

- *A gyermekre való fokozott odafigyelés, egyéni szükségleteinek folyamatos feltérképezése*
- *A gyermek alapvető fizikai szükségleteinek megismerése és kielégítése*
- *A gyermek alapvető lelki szükségleteinek megismerése és kielégítése*
- *Az egészséges óvodai környezet megteremtése*
- *A gyermek megfelelő gondozottságának biztosítása*
- *A nyugodt, kiegyensúlyozott, szeretetteljes óvodai légkör kialakítása*
- *Megértő, elfogadó pedagógusi magatartás*

A TEVÉKENYSÉGEK SZEREPE A NEVELÉSI CÉL ELÉRÉSÉBEN

A gyermek személyisége és a tevékenysége kölcsönösen egymásra hatva fejlődnek. A gyermek tevékenykedő lény. Személyisége komplex tevékenységek által fejleszthető a leghatékonyabban. A képességfejlesztés érdekében végzett tevékenység (akár spontán, akár pedagógiaileg megtervezett) csak akkor igazán fejlesztő hatású, ha eleget tesz az alábbi feltételeknek:

Tárgyi és alanyi eredménye van: a *tárgyi* eredmény a nyilvánvalóan látható produktum, például egy elkészült rajz, felépült vár, terített asztal vagy a szeméttől megtisztított udvar, bekötött cipőfűző, egy ügyesen elkapott labda; az *alanyi* eredmény az a hatás, amit mindez az egyénben kivált: a sikerélmény, a megnyugvás vagy a fejlődő képességek.

Képességfejlesztés és képességfelhasználás is egyben. A tevékenységek végzése és az alkotóképessé vált, kifejlődött képesség felhasználása valamire folyamatos és állandó, szétválaszthatatlan egységet alkot. Amikor új tevékenységet próbálunk (vagy próbáltatunk a kisgyermekkel), és segítünk, hogy a *gyakorlás* révén egyre jobban és jobban tudja azt végezni, az a képességfejlesztés időszaka. Ekkor a pedagógiaileg hangsúlyosabb elem a képesség fejlesztése. Amikor pedig az újonnan „megszerzett” képességével, tudásával a gyermek *alkotni* kíván: fest, rajzol, épít vagy éppen új frizurát készít a babának, mert *már meg tudja csinálni* (megvan hozzá a képessége), az a képességfelhasználás. A sikerélmény, a további tevékenysége készítő lelkes állapot igazából erre a szakaszra alapozhat. A két folyamat elválaszthatatlan (nemcsak gyermekeknél), mindig jelen van, de fontos, hogy tudatosítsuk magunkban: a gyermek nem elégszik meg azzal, hogy valamit elsajátított. Számára az csak azért érdekes, mert ismét meg tud valamit tenni, aminek konkrét eredménye van, ami számára fontos, sikert hoz, ami még önállóbbá teszi, és fontos, hogy ezeket az élményeket folyamatosan megélje, hogy lehetősége legyen az új képességét minden nap alkalmazni, adassék meg neki a tevékenységvégzés öröme.

Pedagógiaileg tervezett és irányított tevékenység. Az óvodában rendszeresen visszatérő kérdés a spontán tanulás (illetve tevékenységvégzés), a játékban tanulás, a játékba integrált, a játékos tanulás problémája. Mindegyik lehet jó megoldás, nemcsak a tanulásra, hanem más tevékenységekre vonatkoztatva is, ha képesek vagyunk szélesebb összefüggésekbe és távolabbi perspektívába helyezni az adott szituációt: szervesen, szinte észrevétlenül

építjük be a folyamatba a távlati célokhoz vezető út építőköveként az előre tervezett, vagy éppen spontán kínálkozó lehetőségeket. Ennek azonban nagyon szigorú feltétele, hogy ismerjük *a gyermeket, tudjuk, mik a céljaink*, nem csak egyik napról a másikra próbáljuk „túlélni” saját pedagógiai tevékenységünket.

Kizárólag a gyermekek által ténylegesen elvégzett, elkezdett és befejezett tevékenység lehet pedagógiailag hatásos. A csak elkezdett, de mások által befejezett, vagy a soha be nem fejezett tevékenységeknek nincs tényleges fejlesztő hatásuk, hiszen vagy a tárgyi, vagy az alanyi eredmény hiányos. Gondoljunk az óvodáskorban tipikus „gyűjtőszenvedélyre”. Összeszedjük a kirándulás során a levelet, termést, kavicsokat, csigákat, megígérjük a gyermekeknek, hogy majd a csoportszobában megvizsgáljuk, osztályozzuk, beszélgetünk róla. Aztán bekerülnek a kosárcákban az élősarokba mint eredmény, majd elővesszük a különböző előregyártott fejlesztő eszközöket (műanyag kacsát és logikai készleteket) és fejlesztünk. Ahány ki nem aknázott, a gyermekek számára fontos lehetőség, ahány meg nem válaszolt, elhessegetett, megnyugtatóan ki nem beszélt téma, annyi félbehagyott, azaz pedagógiailag elpuskázott fejlesztési lehetőség. A be nem fejezett tevékenység furcsa hatását a pszichológia Zeigamik-effektusként ismeri. Bluma Zeigamik kutatási eredményei szerint *a be nem fejezett feladatok más emlékezeti teljesítményt eredményeznek*, vagyis folyamatosan fenntartják az aktivitást, nincs feszültségcsökkenés, jóleső katarzis, mint a befejezett tevékenységek esetében. Ezt a hatást persze tudatosan működtethetjük inspiráló erőként is, azonban tudnunk kell, hogy a tartósan ki nem elégített kíváncsiság a visszájára fordul, és a tevékenységtől, a pedagógustól való elfordulást eredményezheti. A félbehagyott tevékenységek, a ki nem használt lehetőségek arra szocializálják a gyermeket (előbb vagy utóbb), hogy kár a lelkesedésért, következmények nélkül abbahagyhatunk dolgokat.

Strukturális teljesség jellemzi a tevékenységet, ami azt jelenti, hogy a komplex tevékenység minden eleme megjelenik: a *műveletek*, amelyeket fejleszteni kívánunk (pl. az ecsetfogás és -kezelés), a *cselekvések*, amelyekké a műveletek sorozata összeáll (pl. a kész festmény elkészítése), és a *tevékenységnek* valódi, a gyermek számára is átélhető, motiváló hatású célja, értelme van. A példát folytatva: ha a festmény egy Anyák napjára készülő ajándék, sokkal könnyebben mozgósíthatók a gyermek érzelmi és értelmi erői is, mintha „csak úgy” gyakorolnánk a festést (nem tagadva persze az

ilyen didaktikus fejlesztések hasznát sem), anélkül, hogy „valamit” létre akarnánk hozni;

Fontos jellemzője a tényleges fejlesztő hatásnak, hogy a gyermekek öntevékenysége és a pedagógus *szervező-irányító* tevékenysége megfelelő arányú. Ne mindent az óvodapedagógus szervezzen, ne mindent ő irányítson (ez nem jelenti azt, hogy a folyamatokat ne ő tartsa kézben), a gyermekeket fejlettségüknek megfelelő mértékben, de feltétlenül be kell vonni a teljes folyamatba, nemcsak a végrehajtásba.

A feladatok és az elvégzésükre szánt *időkeretek* adekvátak legyenek. A pedagógiai folyamat kétségtelenül legkritikusabb pontja az időtartam. Önmagában azonban nem állapítható meg egy bizonyos feladatra szánt időkeretről, hogy sok-e vagy kevés, mert csak a valóban elvégzendő tevékenységek konkrét tartalma és a ráfordítható időmennyiség *aránya* ítélnélhető meg. Ha a rendelkezésre álló *idő túl sok* a tevékenység tényleges időszükségletéhez képest, akkor parttalaná, üresjáratúvá, érdektelenné válik a dolog. Fordított helyzetben, amikor *kevesebb a rendelkezésre álló idő* a szükségesnél, kialakul a pedagógust és a gyermeket egyaránt frusztráló, állandó időnyomásos állapot, ami zaklatott légkörhöz, folyamatos konfliktusokhoz vezet. Az időhiány garantálja a sikertelenséget, a túl gyors fáradást és a teljes motivációvesztést.

Lassan elkerülhetlenné válik annak megértése és a következtetések levonása, hogy a pedagógiai folyamatokban, így a tanulásban, *nem lehet büntetlenül gyorsítani, nem lehet fejlődési fokokat átugrani, instabil képességekre további képességeket alapozni*. Mindig visszaüt (csak sajnos nem abban az intézményfokozatban, nem annál a pedagógusnál), ha a gyermek által végzett fejlesztő tevékenységeket meg akarjuk spórolni: kiiktatjuk a gyakorlatokat, az önálló feladatvégzést, a csoportos, az egyéni munkát, a gyakorlást, az időigényes vitákat, elemzéseket, beszélgetéseket: ezek helyett elmondjuk, vagy feladjuk otthoni feladatként a tudnivalókat.

A gyermeki tevékenység fogalma összefoglalható az alábbiakban:

- a) valamilyen belső szükséglet kielégítésének vagy külső követelmény teljesítésének eszköze.
- b) képesség felhasználás, képességfejlesztés eszköze is egyben.

A nevelőhatás belső - a tevékenység tartalmából eredő feltételei:

- a) az egyén számára érdekes, a csoport számára fontos, hasznos tevékenység legyen (aminek hasznosságát egyre szélesebb közösség ítélni meg)
- b) a célkitűző és a célmegvalósító tevékenység egysége érvényesüljön
- c) a tevékenység és az eredmény kölcsönös feltételezettsége biztosítva legyen (csak a végigvitt, befejezett tevékenységnek van élményereje)
- d) a tevékenységrendszer teljessége zavartalan legyen kettős szempontból: - elégítse ki a gyermekek akciószükségletét, - oldja meg az adott gyermekközösség valamennyi feladatát (az önkiszolgálástól a csoportélet kialakításáig - a csoportélet kialakításától a környezet formálásáig)

A nevelőhatás pedagógiai feltételei:

- a) a tevékenység pedagógiai előkészítése (ráhangolás, tudatosítás stb.) közös feladata az óvodapedagógusnak, a dajkának és az egész óvodai környezetnek
- b) a tevékenység pedagógiai megszervezése az óvoda dolgozói részéről nagy tapintatot igényel (semmit se végezzünk el a gyermekek helyett, de mindenben segítsünk amikor arra szükségük van a gyermekeknek).
- c) a tevékenység pedagógiai értékelése ugyancsak alapvető feladata az óvodapedagógusnak. A siker, sikertelenség okai, a jól vagy rosszul megválasztott tevékenységi mód, az együttműködés megléte vagy hiánya stb. lehet az értékelés kiinduló alapja.

A személyiség felfogható az egyénre jellemző tevékenységshierarchiaként:

A gyermekek számára meg kell adni a lehetőséget az önállóan megválasztott belsőből fakadó tevékenységre. A gyermeki tevékenység szervezésekor szükséges figyelembe venni a 3-7 éves korú gyermekek tevékenységének jellemzőit. A 3-7 éves korú gyermeket tevékenységi vágy jellemzi, bármilyen mozgás, cselekvés változás felkelti a figyelmét és utánzásra ösztönzi. A megismerési vágy, a kíváncsiság, a gyermeki aktivitás életkori sajátossága az óvodáskorú gyermeknek. Éppen ezt a megismerési vágyat kihasználva szükséges minél több élményt nyújtani a gyermekeknek, minél több lehetőséget kínálni az őket körül vevő világ megismerésére. A gyermek tevékenysége gyakran változik; minél kisebb a gyermek, annál gyakrabban változtatja tevékenységi formáit. Ennek következtében egy adott tevékenység általában rövid ideig tart és nincs mindig összhangban a kitűzött céllal. Az

óvodapedagógusnak tudnia kell, hogy az életkor és az egyéni adottság nagymértékben meghatározzák a gyermeki tevékenység minőségét és mennyiségét, tehát ezt figyelembe véve segítheti elő a tevékenységek minél szélesebb kibontakoztatását a csoportban. A 3-7 éves korú gyermek életmegnyilvánulásaiiban nem különülnek el élesen a különböző tevékenységek. A gyermek számára a játék lehet munka is és fordítva. A közösségért végzett feladat lehet játék, esetleg a szabadidő kellemes eltöltése. Az életben is és a tevékenységre épülő nevelésben is egyaránt főszerepet kap a komplexitás. Az egyes tevékenységi formák egyszerre, együttesen egymást átszöve jelennek meg a mindennapokban és az azt leképező gyermeki világban.

Az óvodapedagógus feladatai a tevékenységek megszervezésében:

- *Biztosítsa minél változatosabb többfajta tevékenység egyidőben történő gyakorlásához a megfelelő feltételeket (idő, hely, eszközök, ötletek)*
- *A tevékenységek megszervezésében támaszkodjon a gyermekek tapasztalataira, a gyermekek aktuális élményvilágára*
- *Élmények nyújtásával segítse elő a minél sokrétűbb és minél komplexebb tevékenységformák kialakulását az óvodai csoportban*

A KÉPESSÉGEK SZEREPE A NEVELÉSI CÉL ELÉRÉSÉBEN

A tevékenységközpontú nevelés olyan képességek kifejlesztését jelenti, amelyek a társadalomban létező, elképzelhető pozitív tevékenységek gyakorlásához szükségesek. Végző soron minden alkotó, termelő képesség társadalmilag szükségesnek tekinthető. Az egyéni képesség részben öncél, az önmegvalósítás mértéke, részben a társadalmi létezés eszköze, a társadalmi haladás feltétele, forrása. Ezt a kettős meghatározottságot a pedagógiának nem áll módjában megkerülni, a belső arányokon, a tendenciákon azonban lehet módosítani, az önmegvalósítás és a társadalom érdekeit szolgáló tevékenység teljes vagy részleges egybeesését elő lehet segíteni. *A tevékenységsszervezés és a képességfejlesztés kölcsönös kapcsolatban áll egymással.* A korábbiakkal elmondottak szerint a nevelés a társadalmilag szükséges egyéni képességek intenzív fejlesztése. Ebben a minőségében egyszerre több részfunkciót teljesít; a nevelés: a) orientáló tevékenység is. b) tevékenységsszervezés is. c) képességfejlesztés is.

Az első két funkcióval korábban már foglalkoztunk. Most a harmadik részfunkció sajátosságait és teljesítésének feltételeit vizsgáljuk közelebbről.

A lehetséges emberi képességek és tulajdonságok száma szinte végtelen; ezeket képtelenség lenne áttekinteni és külön-külön formálni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lennének a nevelés szempontjából kitüntetett képességosztályok. A társadalmi és egyéni szempontokból lényeges képességek két nagy csoportba sorolhatók:

- a) Az első csoportba tartoznak a *kooperációs* képességek,
- b) A második csoportba tartoznak a *kommunikációs* képességek.

Az együttműködési és érintkezési képességek jellegét, tartalmát, színvonalát, hatékonyságát, stb. mindenekelőtt az alapul szolgáló tevékenység társadalmisága (közhasznú volta, kulturális színvonala, relációgazdagsága, stb.) határozza meg. Más szóval: korántsem mindegy, hogy miben kooperálunk, hogy miről kommunikálunk.

A tevékenység több szempontból is bázisa a képességfejlesztésnek:

- a) a tevékenység a kifejlesztett képesség forrása (mivel a képességek tevékenység közben fejlődnek)
- b) a tevékenység nemcsak forrása, hanem célja is a képességek fejlesztésének (a képesség, meghatározott tevékenységekre való alkalmasság)
- c) a tevékenység a képességfejlesztés eszköze (az adekvát képességek csak konkrét tevékenységek által formálhatók)
- d) A tevékenység a kifejlesztett képességek felhasználásának, kifejtésének színhelye (a képességek csak meghatározott tevékenységekben nyilvánulnak meg).

A képesség és a tevékenység annyira mély és genetikus kapcsolatban áll egymással, hogy csak a reáltevékenységekre alapozott nevelésnek lehet igazi esélye a sikeres képességfejlesztésre, hiszen minden képesség valamilyen tevékenységre való alkalmasság, és a képességek csak tevékenységekben fejlődhetnek ki és nyilvánulhatnak meg. Ez az általános képességekre is érvényes. Nincs olyan általános képesség, amelynek ne valamilyen konkrét tevékenység lett volna az eredeti forrása. A kommunikációra és a kooperációra való képességet a gyermek a kommunikáció és a kooperáció egymással összefüggő folyamatában a kommunikáció és a kooperáció gyakorlása közben és által szerezheti meg. Ezek, mint említettük, kitüntetett képességosztályok; bár nem tartalmazzák az emberi képességek összességét, magukban foglalják azokat a lényegi képességeket, amelyek a tudatos emberi élet folytatásához elsőrendűen szükségesek. Az emberi képességek összessége

több emberformáló folyamat, pl. a szocializáció, a művelődés eredményeként jelenik meg. Az előbbiek azonban itt is aktív szerepet töltenek be: szervezik, rendezik, hatékonyabbá teszik, stb. az egyén képességstruktúráját.

Az óvodapedagógus feladatai a képességek fejlesztésében:

- *Folyamatosan biztosítsa a gyermekek számára, a képességeik kibontakoztatásához szükséges tevékenységek gyakorlásának lehetőségeit (hely, idő, ötletek, eszközök, élmények)*
- *A folyamatos megfigyelés útján alkosson tiszta képet a gyermek meglévő képességeiről. Ennek ismeretében törekedjen a képességek fejlesztésére.*
- *A kiemelkedő képességű és részképességek fejlődésében elmaradott gyermekre egyénre szabott fejlesztési terv alapján gyakoroljon hatást*
- *Minden gyermek képességét önmagához - a saját lehetőségeihez viszonyítva - igyekezzon fejleszteni.*

SZOCIALIZÁCIÓ, ÉRZELMI NEVELÉS

A szocializáció irányát, belső szerkezetét, intenzitását tekintve rendkívül heterogén jelenség. Az elsődleges szocializáció helyszíne a család. A családok spontán módon megvalósítanak dolgokat a társadalomba való beilleszkedés feladataiból. Az óvoda azonban tudatosan beépítve, kombinálva, kiegészítve, újrendezi, felerősíti a családi szocializációs hatásokat, hisz a családinál tágabb, tagoltabb szocializációs erőteret hozhat létre. Az óvodai szocializáció a gyermek, az egyén igényeinek, fejlődési szükségleteinek egyértelmű, következetes érvényesítését jelenti. Az óvodai szocializáció feladata a szociális életképesség megalapozása, továbbfejlesztése.

Az óvodás gyermeknek tapasztalatilag kell megismerni közvetlen környezete tárgyait, cselekvési formáit, szokásait, nyelvhasználati szabályait. Ezek a kultúraalkotó elemek és a hozzájuk kapcsolódó kulturális technikák a közvetlen környezet számára a mindennapi életben sokszor igazolják célszerűségüket, gyakorlati hasznosságukat és az egyén számára a mindennapi életben bevált, a környezet által elfogadott, biztonságos és sikeres cselekvés kereteit kínálják. Az eredményes szocializáltság az egyén cselekvőképességének legfontosabb előfeltétele. A nyelvi szocializáció a későbbi intellektuális teljesítmények elengedhetetlen biztosítója. „Az óvodai nevelés alapfeladatát abban

látom, hogy egy olyan szocializációs erőteret dolgozzon ki, amelyben az együttműködés és társas érintkezés - a kooperáció és kommunikáció - elemi formái integráns egységet, szerves kölcsönös kapcsolatot alkotnak. Ez az óvoda nyilvánvaló előnye a spontán szocializációval szemben" - írja Gáspár László. Az óvoda a pedagógiailag segített, ösztönzött szocializáció minél teljesebb megvalósítására törekszik. A kisgyermeknek ahhoz, hogy boldoguljon meg kell tanulnia beszélni, közlekedni, a környezet adta keretek között tevékenykedni, az eszközöket használni, a társakkal együttműködni, el kell lesnie a mindennapi élet adta szerepeket, magatartásmintákat. Ez, akárhogyan is nézzük, komplex életfeladat, a szociális tanulás intenzív formája. Ennek nagy részét - eltérő kulturális színvonalon - a családok teljesítik. Az óvoda azonban nem csupán kiegészítő szerepet játszik az elsődleges szocializáció folyamatában, hanem arányos fejlesztését, intenzitásának fokozását, magasabb színvonalra emelését is vállalja, azaz: kiegészíti, kiterjeszti, felerősíti a szociális tanulást. Az óvodai nevelés kitűzött céljait, csakis a családdal való szoros és egyenrangú együttműködés segítségével valósíthatjuk meg. Az óvodának nyitott, kezdeményező szerepet kell betöltenie ebben a kapcsolatban. A nyitottságot egyfelől a család szokásai, életvitele, értékrendje felől megközelítve, másfelől az óvoda toleráns, megértő, elfogadó hozzáállásaként szükséges értelmezni. Mondhatjuk úgy is, hogy az óvoda alkalmazkodik a környezetéhez, hiszen szolgáltató intézmény és ebbe beletartozik a családokhoz történő alkalmazkodás is. Természetesen nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy ez az alkalmazkodás addig elfogadható és reális, amíg az az óvoda nevelési céljainak is megfelel. Egyenrangú félként a család és az óvoda a kisgyermek érdekében szorosan együttműködik.

Az óvoda meg tudja teremteni a maga belső környezetét, amelyben bizonyos tipikus jelenségek és helyzetek koncentráltabban jelennek meg, mint a mindennapi élet heterogénebb viszonyai között, de az óvodában kiépített nevelési alaphelyzetnek azt kell modelleznie, ami a heterogén társadalmi valóságban közös, amit a társadalmilag tipikus jelenségek közül - fejlesztő hatás céljával és érdekében - az óvodáskorú gyermek számára kiválasztunk és új-rarendezünk. Az óvoda tehát a pedagógiailag determinált szocializációnak a színtere. Ez elsősorban az elemi kooperációs és kommunikációs formák tudatos kibontását jelenti. A pedagógiailag determinált szocializáció kialakítása a nevelési alaphelyzet szélességén és mélységén múlik. A nevelési alaphelyzet mindenekelőtt az adott nevelési intézményre jellemző tevé-

kenységek, együttműködési formák, kapcsolatok, fejlesztő hatások és fejlődési lehetőségek összefüggő rendszerében és által létezik.

Az óvodások szociális életképességének növelése érdekében fejlesztő hatásokban gazdag nevelési alaphelyzetet kell választani.

Ez nem választható meg másként, mint a nevelési alaphelyzetekbe épített tevékenységek által. Ezeknek a nevelő-fejlesztő hatású tevékenységeknek a szerkezetén, belső arányán, dinamikáján múlik, hogy milyen az óvodákban a szocializációs folyamat iránya és ereje.

A tevékenységrendszer egészén múlik, az óvoda által beindított szocializációs mechanizmusok összehatása. A közvetítendő szocializációs tartalmak többé-kevésbé adottak, az óvoda legfeljebb szelektálhatja, koncentrálni tudja azokat, a közvetítés módját - a modellezést, az általánosítás és az egyszerűsítés formáit - az óvónő határozhatja meg az elsajátíthatóság követelményeinek megfelelően. Természetesen az életkori sajátosságok, adottságok is szelektálnak, főleg a „hogyan”-t befolyásolják. A társadalmilag tipikus jelenségeket úgy lehet koncentrálni, hogy az óvodában fokozzuk a gyermekek és a felnőttek, a gyermekek és a gyermekek közötti kooperáció és kommunikáció, az együttműködés és az érintkezés gyakoriságát és intenzitását. Az elsődleges szocializáció optimális életkori szakasza éppen az óvodáskor, az óvodáskorú gyermek ekkor sajátítja el az együttműködés elemi formáit, ekkor veszi birtokába az érintkezés legfontosabb eszközeként a nyelvet, tanulja meg az alapvető viselkedési módokat.

A szocializáció során a társadalom, a környezet szokásainak, normáinak, erkölcsi elvárásainak megismerésén és fokozatos elsajátításán keresztül nevelődik a gyermek, formálódik a személyiség. Az óvodáskorú gyermek jellemző sajátossága az érzélemvezéreltség, ami a szocializáció során is meghatározó módon segíti elő a környezet megismerését, az eligazodást, a mindennapi élet problémáival való megbirkózást. A gyermeki cselekvések, a magatartás érzélemvezéreltsége következtében rendkívül nagy az óvodapedagógusok felelőssége az erkölcsi normák, elvárások közvetítésében, a gyermekek szokásainak alakításában, a nyitottság, a tolerancia az együttműködési készségek fejlesztésében. Nem lehet, elégszer hangsúlyozni, hogy az óvodapedagógus a szülők után az elsődleges példa, a minta a gyermek számára. A gyermek óvónőhöz fűződő pozitív érzelmei csak tovább erősítik azt a tendenciát, hogy kritika nélkül mindent átvész a környezetéből a szeretett felnőttől. Nem mindegy tehát milyen ízlése, jelleme, megjelenése, erkölcsi ítéletei, beszédstílusa, mozgása, értékítélete stb. van a pedagógusnak. Na-

gyón nagy önismerettel és önfegyessel szükséges önmagunkat felvértezni ahhoz, hogy a lehető legjobb mintát nyújtsunk a kisgyermeknek. Az óvodás gyermekben meglévő érzelmi dominanciára támaszkodva nagyon fontos, hogy szeretetteljes légkörben sok-sok pozitív érzelmi hatás érje a kisgyermeket. Átéltve ezeket a pozitív érzelmi élményeket sokkal biztosabban létrejönnek a gyermekek másokhoz (felnőttekhez, gyermekekhez) fűződő kapcsolatai, sokkal könnyebben oldhatjuk meg kitűzött fő célunk a kommunikáció és a kooperáció feladatait természetes szituációk, élmények segítségével.

Az érzelmi biztonság igénye, és szükségletének kielégítése minden gyermek lelki komfortérzetének alapja. A védettség, az állandóság érzése, a sajátos, az egyes gyermekre jellemző életritmus nyugalma, a következetesség, a szokások biztonsága, tevékenység lehetőségének biztosítása, a meleg, otthonos, derűs, szeretetteljes légkör és az óvodába lépéskor, valamint a reggeli érkezéskor biztosított kedvező érzelmi hatások járulnak hozzá az egyes gyermekek lelki komfortérzetéhez. Az egyedi különbözőség, a másság természetes, és ezek különböző, sajátosan arra a gyermekre jellemző szükségletekben nyilvánulnak meg, ami látható és megismerhető. A látható és megismerhető igények meg is mutatják az értő szem számára a sajátos kielégítés módját. Lényegesnek tartjuk az óvodapedagógus szeretetének kimutatását, a gyermek ilyen irányú mennyiségi és minőségi igényeinek adakozó kielégítését olyan változatos eljárásokkal, amilyen a gyermek igénye (testi kontaktus, tekintet, verbális kifejezés, mosoly, ajándékozás). Az a kisgyermek, aki elegendő és a neki megfelelő módon kap szeretetet, hamarabb elfogadja önmagát, és ennek következményeként lehetőséget kap, hogy *azzá* váljon, amivé fejlődni képes (Gordon). Mert az a gyermek, aki elfogadásban részesül, az el fogja fogadni és szeretni fogja önmagát, ami kulcsa lesz saját fejlődésének, a benne rejlő lehetőségek kibontakozásának. Az ilyen gyermek az óvodai *szociális közeg* számára is értékessé válik, mert a másság elfogadását társai felé is kinyilvánítja, s ezzel hosszú távon *megelőzhető az előítéletek* kialakulása is. (Montessori) *A gyermek társigénye* (eleinte a felnőtt, az óvodapedagógus felé vonzódik, majd áthelyeződik a kortársak felé) is más és más módon jelentkezik. Különböznek az igénylés erősségében, módjában, és vágyaikat is más-más módon tudatják (előfordul, hogy terhes a közeledés a másik számára, vagy túl heves, esetleg nem elég elfogadó a viszonzás, stb). Az együttesség igénye a megbízható, meleg érzelmi légkörű óvodai közegben szocializált és kultúrált formát ölt.

A gyermek lelki szükségleteinek kielégítése során gondolni kell a különböző gyermekek *megbecsülés, elismerés iránti vágyának, igényének kielégítésére is*. Ennek teljesülése hozadékaként megjelenik az önbizalom, a helyes önértékelés, a büszkeség, a sikerélmény iránti vágy, és ennek mentén a kompetencia érzése a gyermekekben. A sajátos egyedi igénylés kielégítése az óvodapedagógus módszertani kulturáltsága mentén hoz gyermeki elégedettséget, lelki komfortérzetet. Annak változatos formája, mennyisége, indirekt vagy direkt volta a gyermeki igényekből táplálkozik. Van, akinek szereptetigénye túlzó, mert hiányt szenved más közegben; van, aki viselkedésével feltűnve kicsikarja a ráfigyelést; van, aki hiányérzetét elbújtatja, és az árulkodó jeleket nehéz kiolvasni viselkedéséből. A kielégítés módja ezekben az esetekben is az óvodapedagógus megismerő-próbálkozó-elemző hatásrendszere függvényeként hozza meg a gyermek számára a megelégedettséget, ami elősegíti fejlődését.

Az óvodáskorú gyermekek érzelmi állapotát, befolyásolhatóságát nagy mértékben az a családi atmoszféra határozza meg, amelyben élnek. Az érzelmi alapigények kielégítése, pl. a biztonságérzet, védettségérzet a feltétele annak, hogy a gyermek a környezete iránt érdeklődést mutasson, kezdeményezzen, más emberekhez is kötődjön. Az óvodapedagógus nagyon eltérő érzelmi kívánalmakkal találkozhat. Az óvodában a gyermek egyéni igényeit megértéssel fogadni és empátiakészséget mutatni ugyanúgy hozzátartozik az érzelmi neveléshez, mint a kiegyensúlyozott, harmonikus alaphangulat kialakítása. Az olyan óvodai atmoszféra, amelyik sokoldalú érzelmi kifejezéseket és pozitív élményeket tesz lehetővé, hozzájárulhat a gyermek boldog alaphangulatának kifejlődéséhez és ezzel együtt a másik megértéséhez. Azok a gyermekek pedig, akik viselkedési nehézségekkel és zavarokkal küzdenek (agresszivitás, gátlás), különösen sok figyelmet és megértő nevelői magatartást igényelnek. Az *érzelmi nevelés* és a *szocializáció* tehát valójában a folyamatok tervezésének, lebonyolításának legfontosabb kerete, a gyermeki tevékenység mindennapi pedagógiai kovásza, amelynek konkrét tartalma változó lehet, hiszen a nap során a legkülönfélébb szituációk során adódik alkalom az affektív személyiségzsféra fejlesztésére. Az óvodapedagógusnak azonban *tudnia* kell, hogy bármit tesz (vagy éppen nem tesz) *mindig hat* a gyermek érzelmeire, akarati és motivációs rendszerére, szükségleteire, értékrendjére, jellemére.

Az érzelmi nevelés átfogó, teljes nevelést átható szerepe a 3-7 éves gyermek érzelmi dominanciája következtében az óvodai nevelésben is rendkívül

fontos a teljes nevelést átfogó szerepet tölt be. Az érzelmi nevelés szempontjából is a gyermek óvodába lépésétől kezdődően a pozitív tapasztalatok, a közös élmények és az ezekkel párhuzamosan jelen lévő közös cselekvések lesznek a meghatározók. Az óvodának az a feladata, hogy egyidőben segítse elő a gyermek szociális érzékenységének fejlődését és éntudatának kibontakoztatását. Ez nyilvánvalóan rendkívül nehéz feladat, hiszen a gyermek éntudatra ébredésének korszaka az óvodáskor, mégsem lehetséges csupán az individuális nevelésre alapozni, hiszen a kisgyermek éppen úgy benne él a társadalomban, annak legfontosabb kisközösségében a családban és meg kell tanulnia egy nagyobb közösségben az óvodában is együtt élni, együttműködni másokkal. Az érzelmi nevelés és a szocializáció tehát szoros egymásra hatással segíti elő a kisgyermek fejlődését és természetesen a programunkban kitűzött nevelési cél megvalósulását.

Az óvodapedagógus feladatai az érzelmi nevelés fejlesztésében:

- *A szeretet és kötődés képességének fejlesztése*
- *A mások iránti tisztelet, megbecsülés érzésének fejlesztése*
- *Az élménybefogadás képességének fejlesztése*
- *Az érzelmek kifejező képességének fejlesztése*
- *Az ösztönök és az érzelem irányítás képességének fejlesztése*
- *Az érzelmi zavarok tompítása, leépítése*

III. A FEJLŐDÉS-FEJLESZTÉS ÉRTELMEZÉSE, SZEREPE

A FEJLŐDÉS-FEJLESZTÉS FELTÉTELEI, LEHETŐSÉGEI A NEVELÉSBEN

A fejlődés-fejlesztés értelmezése az utóbbi években sokszor ütközőpontot jelentett a pedagógiában. Az értelmezés sokszínűsége indokoltá teszi, hogy kifejtjük erről a kérdéstről programunk álláspontját. A fejlődés-fejlesztésről vallott nézeteink tisztázása azért is rendkívül fontos, mert ezek a fogalmak és legfőképpen a hozzá kapcsolódó pedagógiai stratégiák, cselekvések alapvetően befolyásolják a nevelőmunkát és ezzel együtt természetesen a gyermeki személyiség alakulását.

Az *adottságok*, melyeket a gyermek örököl, megadják a genetikai kódot, a gyermeki személyiség „tervrajzát”, azon lehetőségeket, melyeket a környezete valóra válthat, kifejleszthet, tulajdonságokká, készségekké, képességekké alakíthat. Az általános emberi adottságok - az a lehetőség, hogy a gyermek egy adott életkorban, megfelelő feltételek mellett meg tud tanulni járni, beszélni, kezével munkát végezni - minden egészséges emberi egyed lehetősége. Ebben minden kisgyermek hasonlít a másakra. Örököl a gyermek olyan adottságokat is, melyek csak az ő közvetlen elődeire jellemzők. Ilyen például az idegrendszeri alkat, az analízátorok sajátos vonásai, biológiai jellemzők, testalkat, haj, bőr, szemszín, arcvonások, bizonyos betegségekre érzékenység, hajlam stb. S végül hoz magával olyan genetikai örökséget a gyermek, amely csak őrá jellemző személyiségjegyek kialakulásának alapját képezik. Az öröklött genetikai kód adott, az egyedi élet során nem változik, a fejlődés alapját képezi, hisz csak olyan képesség fejlődik, fejleszthető ki minden emberben, amelynek az alapját születéskor „örökségként” magával hozza. Ezért a nevelői tevékenység csak akkor lehet eredményes, ha számolunk az öröklött és a gyermekkel vele született adottságokkal, mert az adottság lehetőség, amelyet a nevelés alakíthat valósággá.

A *személyiségfejlődésének* másik tényezője, amelynek ismerete nélkül nem lehet eredményes a környezet nevelői hatása, az egyén érettségi szintje, az egyén érési üteme. A belső feltétel, amelyen keresztül a külső hatások érvényre jutnak, juthatnak. Az érés biológiai eredetű, genetikailag programozott, szorosan összefügg a tanulással, amely az egyénnek a környezettel való kölcsönhatásában alakul ki. Az érés az adott szintre való eljutás folyamata. A gyermek életé-

nek minden pillanatában alkalmas, érett valaminek a megtanulására, elsajátítására. A nevelésben mindig tudnunk kell, hogy mikor mire érett a gyermek. Annnyit és olyan szinten követelhetünk tőle eredményesen, amennyit megért, aminek a teljesítésére a szervezete megérett. A fejlődés folyamatában vannak különleges időszakok, úgynevezett szenzitív periódusok, melyek a különböző pszichikus funkciók kifejlődésének legoptimálisabb szakaszai, amikor a szervezet reakció képessége, érzékenysége felfokozódik és szelektívebbé válik.

A *fejlődés - fejlesztés* harmadik tényezőjét azok a hatások alkotják, amelyek a gyermeket a *környezetében* érik. Az emberi tanulás legfőbb forrása a társadalmi környezet. A gyermek a környezeti hatásokat aktívan fogadja be és dolgozza fel. A fejlődő gyermek életének gazdagsága a környezettel való kapcsolatának sokrétűségétől és intenzitásától függ. Az ember társadalom nélkül nem válhat személyiséggé, nem fejlődhet. A lelki fejlődés irányát a társadalom szabja meg. A gyermek specifikus emberi tulajdonságainak fejlődésében a környezet a fejlődés forrása, amelynek milyensége meghatározza a személyiség fejlettségének szintjét.

A személyi és tárgyi környezet determinálja a szocializáció folyamatát az értékek megismerését, a státusok megszerzését, a szerepek elsajátítását, az értékorientáció alakulását. A gyermek fejlődését a környezeti hatások közvetlenül befolyásolják, építve a belső feltételekre: az adottságokra, és az érés sajátos ütemére. A gyermek pszichikus fejlődésének alapvetően fontos tényezője a környezeti hatások közül a nevelés. A nevelés reális erő, amely valóra váltja a környezetben és az öröklésben rejlő lehetőségeket, fejleszti a pszichikus tulajdonságokat és képességeket.

A pszichikus fejlődésnek van spontán jellege, önmozgása, de ez a fejlődésnek csupán egyik feltétele. A pszichikum fejlődése igen bonyolult, összetett, sok tényező együttes hatásától függő folyamat. A különböző funkciók és sajátosságok kialakulása és fejlődése nem egy időben és nem egyenes vonalúan megy végbe. Óriási az egyedi variációk száma, az egyének közötti különbözőség, az egyéni sajátosság. Ezért elengedhetetlen a differenciált, egyéni fejlesztés, egyéni bánásmód. Minden gyermek más! Minden életkorban találunk azonban közös jellemzőket is - ezek az életkori sajátosságok. Legtöbb gyermeknél azonos években jelennek meg olyan lényegbeli változások, melyeknek megjelenési sorrendje megfordíthatatlan, átgorthatatlan. Megjelenésük vagy hiányuk fejlettségi, érettségi szintet is kifejez. Egy-egy fejlődési szakaszhoz hasonló testi, idegrendszeri, megismerési, érzelmi, viselkedési és teljesítményi szintek - érési fokozatok - tartoznak. Az életkori sajátosságok egész rendszerében bekövetkező

változás új fejlődési szakasz elérését jelenti. A pszichikus fejlődésben különleges eltérések is előfordulhatnak, mint az akceleráció, retardáció, rögződés, visszaesés, az idegi károsodás következtében történő fokozatos visszafordíthatatlan leépülés, magasabb fejlettségi fokról egy alacsonyabbra.

Az elmondottak alapján tehát hisszük, hogy a kisgyermek egyrészt spontán módon, önmaga és a környezet ingerei által befolyásolva fejlődik, és tisztában vagyunk azzal is, hogy a spontán fejlődés, érés fontossága következtében az óvodai nevelés során káros lehet a kisgyermek túlzott fejlesztése, siettetése. Az egyéni igényekkel összhangban differenciált fejlesztésről beszélünk. Ugyanakkor egyértelműen felvállaljuk a fejlesztésről vallott korábbi nézeteinket. Ezek szerint a fejlődés-fejlesztés egymást kiegészítő egymással párhuzamosan nagyon jól megférő fogalmak. A tevékenységközpontú programban az óvodapedagógus által irányított, tudatos fejlesztésről beszélünk. Célszerűnek látszik, ha mindjárt tisztázzuk: a tudatos fejlesztést korántsem oktatással és tanítással kívánjuk megvalósítani. Annak színtere elsősorban a nevelés, hiszen ezért tekintjük elsődlegesnek az óvoda nevelési funkcióját. A 3-7 éves korú gyermek fejlesztése a nevelési céloknak megfelelően a nevelési folyamatban valósul meg. A nevelési folyamat a környezettel, a családdal, az óvodával való állandó és szoros kapcsolatban zajlik. A nevelési folyamatban a gyermek spontán fejlődése, érése és a nevelési céloknak megfelelő tudatos fejlesztése egymást kiegészítve érvényesülnek. A tudatos fejlesztés az óvodapedagógus által irányított, befolyásolt, de nem kizárólagosan tőle függő folyamat. A társadalmi, gazdasági környezet, a helyi lehetőségek, a gyermekcsoport életkora, összetétele, a szülők igényei mind befolyással vannak a fejlesztés tartalmára.

A tudatos fejlesztés a gyermek életkori sajátosságaihoz, meglévő képességeihez igazított. A fejlesztéshez elengedhetetlenül hozzátartozik a kisgyermek előzetes és folyamatos megismerése, képességeinek feltérképezése. A nevelési célnak megfelelően orientálni, vezetni, irányítani a gyermeket akkor lehet, ha alaposan ismerjük a környezetét, családját és természetesen elsősorban őt magát. A folyamatos megfigyelés, a gyermek fejlődésének figyelemmel kísérése ad támpontot arra vonatkozóan, hogy a képességfejlesztés irányait meghatározhassuk. Ebben a folyamatban, ahol a neveltek és a nevelő kölcsönösen egymásra hatnak a legfőbb hajtóerő az óvodapedagógus. Nem véletlenül állja meg a helyét ma is az a klasszikus igazság, hogy az óvodapedagógus saját személyiségével hat és szolgál mintaként, példaként a gyermek számára. A fejlesztés tudatossága tehát a pedagógusra vo-

natkozó kívánalom. A tudatosság értelmezésébe beletartozik az is, hogy a gyermek spontán fejlődésének eredményeit, felismerjük, elismerjük és felhasználjuk a mindennapi gyakorlatban. A tudatosságot szélesen értelmezzük. Nemcsak azt értjük alatta, milyen éves, havi vagy heti nevelési-tanulási tervet készít a gyermekek fejlődésének elősegítésére az óvodapedagógus. A tudatosság része az, hogy hogyan alakítom ki a gyermek óvodai környezetét, milyen szokások érvényesülnek az óvodai csoportban, milyen kapcsolatok alakítását segítem elő a gyermekek között, hogy milyen tárgyi eszközökkel, milyen pedagógiai módszerekkel segítem elő a nevelési célban megfogalmazottak megvalósítását. A tudatosság legmarkánsabban a fejlesztés tartalmában jut kifejezésre. A tudatos fejlesztést az objektív és szubjektív feltételek ugyancsak jelentősen befolyásolják, ezért ezekkel külön is foglalkozunk:

A tudatos fejlesztés objektív feltételei

A tevékenységközpontú óvodai nevelés egymásra épülő, egymással összefüggő komplex tevékenységek rendszerében fejti ki hatását. Ahhoz azonban, hogy a tevékenységek lehetőségét biztosítani tudjuk, a nevelés során át kell gondolnunk a nevelés feltételrendszerét.

Az óvodai nevelés objektív feltételei:

Az óvoda épülete, udvara, környezete

Az óvoda belső berendezése

Az óvoda tárgyi feltételei, eszközei, szakmai felszereltsége

Esztétikus környezet kialakítása

A felsorolásból is kitűnik, hogy az óvoda objektív feltételeinek biztosítása során nem támaszthatunk különleges és egyedi feltételeket. Különösen nem akkor, ha magáról egy adott épületről és annak környezetéről van szó. Kevés lehetőségünk van ilyen esetben feltételek szabására. Azt persze nyilvánvalóan ki kell mondanunk, hogy minden óvoda épületének és udvarának meg kell felelnie a Magyarországon érvényes építésügyi szabványoknak és a gyermekcsoport törvényben előírt átlaglétszámának. A hazai óvodák egyébként általában meg is felelnek ezeknek a szabályoknak. Ilyen szempontból tehát programunk adottnak tekint minden óvodai épületet és a feltételek tekintetében csupán arra biztatja az óvodapedagógusokat, hogy a nevelési célnak megfelelően próbálják a legcélszerűbben hasznosítani azt. Mindenek előtt arra törekedjünk, hogy minél nagyobb és tágasabb terek áll-

janak a gyermekek rendelkezésére. Ne legyen zárt, szeparált a csoportszoba. Tegyük nyitottá a szülők és más csoportok számára az óvoda helyiségeit. Ha megoldható, használhassák az egész nap folyamán a gyermekek az előtereket vagy a mosdókat vagy olyan folyosórészeket, mellyel a csoportszobán túli játékterek megnövelhetők. Mindezt azzal a céllal tesszük, hogy lehetőséget kínáljunk a gyermekek együttműködésére és a természetes körülmények közötti találkozásokra.

Összenyitható csoportok esetén legyen lehetőség meghatározott időintervallumban reggel és délután az átjárhatóságra. Különösen akkor megfontolásra érdemes ez a dolog, ha nem vegyes csoportban nevelődnek a gyermekek. Az átjárhatóság lehetővé teszi a *kommunikáció* és *kooperáció* gyakorlását újszerű szituációkban és idegen gyermekek társaságában. Lényegében erről van szó akkor is, ha két vagy több csoport valamilyen oknál fogva időlegesen összevontan működik. Ilyen szituációk az életben gyakran adódnak, ilyenkor azt kell látnunk, mi hasznosítható mindebből a csoport és a gyermekek számára. A tér minél jobb kihasználása érdekében a babaszobát például nem csak a csoportszobán belül, de az előtérben és az udvaron is nagyon jól ki lehet alakítani. Az épület belső tereinek célszerű használatakor gondoljunk a gyermekek elkülönülési igényeire, tehát sok kis kuckó, sarok, leválasztható, esetleg függönnyel részben elszeparálható részek álljanak a gyermekek rendelkezésére mindazon túl, hogy tekintettel kell lennünk legalább egy nagy egybefüggő közös tér kialakítására. A belső terek átláthatósága az óvodapedagógus számára megnyugtató, hiszen figyelemmel tudja kísérni valamennyi gyermek mozgását. A nevelés során azonban el kell jutni oda, hogy olyan nagy önállóságot élvezhet a gyermek amikor már nem biztos, hogy szükséges őt minden esetben tekintetünkkel követni. Létre kell jönnie annak a bizalomnak, amikor feladatot adok a gyermeknek. Kimehet a mosdóba, átmehet a folyosón a másik csoportba, bemehet a konyhába, az irodába stb. Ide már nem követhető a gyermek az óvodapedagógus által. Megbízunk a gyermekben és ő érett a bizalomra. A jól kialakított és folyamatosan megszilárdított szokásrendszerek éppen az a lényege, hogy biztonságot nyújtsanak, kiszámíthatóvá teszi a gyermek cselekvését. Az óvoda belső tereinek kialakítását célszerű abban az irányban is átgondolni, hogy a folyamatos és állandóan bővülő tevékenységek számára elegendő helyet biztosítsunk. Nagyon jó megoldás, ha a játszóhelyek, tevékenységi terek a bútorok mozgatásával megnövelhetők, vagy a célnak megfelelően átalakíthatók.

Az óvoda udvarát az épület szerves részének tekintjük. Nagyon sok óvodában található kisebb-nagyobb teraszok, melyek akár fedett vagy fedetlen formában is átmenetet képeznek a csoportszoba és az udvar között. Tapasztalataink szerint igen kevésbé kihasználtak ezek az épülethez kapcsolódó teraszok. Kora tavasztól késő ősziig a csoportszobával egybenyitva igen jól hasznosítható játszóhelyek, étkező és pihenőhelyek alakíthatók ki a teraszokon. Az óvoda udvarát egyébként nagyon fontos egybefüggő játszó és mozgástérként használni. A tevékenységek szempontjából így sokkal többfajta lehetőség kipróbálására adunk lehetőséget a gyermekeknek és az sem mellékes szempont, hogy a lehető legnagyobb mozgásteret így tudjuk biztosítani. Ne feledjük ugyanakkor, hogy az ilyen módon alakított óvodai udvar használata a legoptimálisabb lehetőséget biztosítja a különböző korú gyermekek közötti kommunikáció és az együttműködési formák kialakulásának. Az udvar használatánál fontosnak tartjuk felhívni a figyelmet arra, hogy a megfelelően kialakított konyhakert tovább növeli a tevékenykedési lehetőségeket. Szükségesnek tartjuk még megjegyezni, hogy a füvei borított udvarrészek arányának dominanciáját nem baj, ha megtöri egy-egy kisebb kavicsos vagy betonnal borított felület. Mindegyiknek megvan az a sajátossága, hogy bizonyos tevékenységek végzésére a leginkább alkalmas. Pl: A betonozott részen rajzolni, festeni, ugróiskolázni stb. nagyon jól lehet. A kavicsal építeni, játszani, rajta mezítláb mászkálni szintén kellemes és hasznos tevékenységek, arról nem is beszélve, hogy a gyermek közben ismerkedik a környezetében előforduló különböző anyagok tulajdonságaival. Nagyon jónak tartjuk, hogy az utóbbi időben arra is odafigyelnek néhány óvodában, hogy a talaj szintkülönbségeinek hasznosításával változatosabbá, érdekesebbé és jobban használhatóvá tegyék udvarukat. Például sok helyen mesterséges dombot alakítanak ki az óvoda udvarán. Ahol ezt meg tudják valósítani, ott tovább növelik a tevékenységre alkalmas helyek számát. Minden óvoda a saját lehetőségei és saját környezetének adottságai alapján kell, hogy kialakítsa a rá jellemző képet, tehát nincsenek mindenkire érvényes szabályok. Ugyanez vonatkozik az óvoda belső berendezésére és az óvoda játékeszköz, valamint szakmai eszközfelszereltségére. Az alap ebben a tekintetben minden óvoda számára az érvényes és jogszabályban rögzített eszköznorma jegyzék, az ebben felsorolt berendezési tárgyak és eszközök elegendőnek bizonyulnak a program célkitűzéseinek megvalósítására, amennyiben ezekkel valóban rendelkezik az óvoda.

Az nem vitás, hogy egy óvodában a gyermeki jog kérdéskörébe tartozik, van-e elegendő gyermekmértékű, könnyű, tisztítható, kellemes színű és formájú bútort, textília, edényzet, játék stb. A tevékenységközpontú program megvalósítására természetesen akkor van lehetőségünk, ha van mivel cselekednie a gyermekeknek. Az eszköz, legyen az játékszer vagy munkatevékenységhez használt eszköz, művészeti tevékenység alapfelszerelése vagy éppen a testi fejlesztéshez szükséges tornaszor stb. elegendő számban álljon a gyermekek rendelkezésére. Nagyon fontos, hogy a gyermekek egyidejű cselekvését képesek legyünk biztosítani. Amikor a tevékenységi vágy erősen motiválja a gyermekeket a cselekvésre, ne törjük meg ezt a vágyat azzal, hogy várjon és majd megkapja nemsokára azt az eszközt, amivel cselekedni szeretne. Természetesen van nevelőértéke annak is, amikor a gyermeknek igenis várnia kell, amíg az áhított játékhoz hozzájut (jó példa erre a hinta, amiért sorakozni is képesek a gyermekek), de mi most a tevékenység nevelőhatását szeretnénk kiaknázni, ahhoz pedig elegendő eszköz meglétére lesz szükségünk. Minél változatosabb és sokszínűbb tevékenységrendszer alakítunk ki az óvodai csoportban, annál nagyobb lesz az eszközigényünk is. Az óvodapedagógusok kreatív, alkotó emberek, akik folyamatosan szépítik, fejlesztik az óvodai környezetet. Az egyéni elképzelések alapján kialakított óvodai környezetnek fontos nevelőhatása van. Nagyon jó dolog, ha a gyermekeket is be tudjuk vonni a környezet kialakításába, szépítésébe, esztétikussá tételébe. Tevékeny környezetalkításnak lehet azt nevezni, amelyben folyamatosan formálódik a gyermek esztétikai érzéke, ízlése. A nevelés szubjektív feltételeinél még szó lesz az esztétikus környezet kialakításának legfontosabb tényezőjéről, magáról az óvodapedagógusról. Annyit azonban előljáróban megjegyeznék, hogy az ő ízlése, esztétikai megjelenése rendkívüli hatással van a kisgyermekre. Az utánzás következtében az esztétikai hatás maga válik nevelőerővé.

A tudatos fejlesztés szubjektív feltételei:

1. Nyugodt, meleg, derűs, nyílt, szeretetteljes óvodai légkör megteremtése
2. Az óvodapedagógus modell szerepe
3. Az óvodapedagógus és a gyermek aktív együttműködése a nevelőmunka során
4. Az óvodapedagógus és a dajka együttműködésének formái
5. Az óvoda környezetében élők hatásai a nevelőmunkára

Nyugodt, meleg, derűs, nyílt, szeretetteljes óvodai légkör megteremtése Az óvodai nevelés során a helyi programtól függetlenül a legfontosabb alapelv, ami a nevelés lehetőségét biztosítani tudja, az oldott, derűs, nyugodt, meleg, nyílt és szeretetteljes óvodai környezet megteremtése. Nem véletlenül soroltunk ennyi jelzőt a kívánatos óvodai légkör meghatározására. Azért tesszük mindezt, mert hangsúlyosan igaz, hogy az óvodába kerülő gyermek számára első perctől kezdődően meghatározó, milyen légkörben élheti napi életét. A gyermek idegrendszere fokozottan ingerlékeny, érzékeny és a külső világ, ahonnan a gyermek érkezik, ugyancsak tele van sokszor nem kívánatos ingerekkel. Egy felgyorsult tempójú világban az óvodának a szeretet, a béke, a nyugalom szigetként kell megjelennie, ahol minden gyermek számára adott az esély a nyugodt játékra, az életkorának megfelelő tevékenységekre. Hogyan teremthető meg ez a környezet? Ehhez számba kell vennünk, milyen *zavaró vagy bántó körülményeket kell elkerülnie az óvodának*. A teljesség igénye nélküli felsorolás csupán a legfontosabbakra kíván utalni:

- A rohanó, kapkodó életmód
- A rendszertelenség a gyermek mindennapjaiban A magas állandó zaj szint A gyermek fizikai és szellemi túlterheltsége A túlságosan sok, feldolgozhatatlan információ gyermek felé áradása
- A testi érintés, ölelés, szeretgetés hiánya A komor, túlfegyelmező, hideg nevelési alaphelyzet A gyermeki félelmek feldolgozatlan sokasága
- A zsúfoltság miatt a térbeli mozgás korlátozottsága Az ötletelen, unalmas, tevékenység nélküli óvodai élet káros hatásai Az idővel való gazdálkodás hiánya
- A gyermek siettetése, túl korai fejlesztése

A nyugodt légkör megteremtésének alapvető feltétele a megfelelő napirend biztosítása. A napirendben periodikusan ismétlődő tevékenységeknek a csoport szokásrendszere ad keretet. A napirend a gyermek számára egy kiszámítható, megszokott életritmust biztosít. Természetesen a napirend rugalmas és ezért alkalmanként szükség szerint változtatható, alakítható, módosítható. A lényeg, hogy a napirend egy olyan keretet biztosítson a gyermekcsoport számára, ami nyugalmat és kiszámíthatóságot eredményez. A napirend összeállításánál az egyes tevékenységekre fordítható időt úgy

kell meghatározni, hogy az lehetővé tegye az elmélyült, nyugodt és hosszan tartó játékot. A napirendben a játékra fordítható idő legyen a leghosszabb. Az étkezések időbeosztását még folyamatos játék esetén is kössük meghatározott időintervallumhoz. Az étkezésekre fordított idő tegye lehetővé a nyugodt, kapkodás mentes, kényelmes étkezést. Az étkezésekhez kapcsolódóan a gyermekcsoport összetétele, a nevelési célkitűzés és a helyi lehetőségek együttes mérlegelése után dönthető el, hogy önkiszolgáló vagy naposi rendszerben, esetleg a kettőt kombinálva oldjuk meg az ezzel kapcsolatos feladatainkat. A napirend rugalmassága a változtathatóság és az alkalmazkodás mellett azt is jelenti, hogy az egyes napirendi tevékenységek végzésénél ki kell küszöbölni a torlódást, a sorakoztatást. A gyermekek alapvető szükségleteiket a nap folyamán bármikor kielégíthetik a napirendnek lehetőséget kell adnia arra, hogy minden gyermeknek elegendő és kényelmes helye, mozgási lehetősége és a tevékenykedéshez szükséges elegendő eszköze legyen. Érdekes, színes, változatos tevékenységek esetén a csoport nyugalmat és kellemes alaphangulat áraszt, ahol minden gyermeknek megvan a maga helye és az elfoglaltsága. A nyugodt légkör kialakításához az is hozzátartozik, hogy az óvodai csoport zaj szintje ne legyen túlságosan magas. Ezt is elsősorban az óvodapedagógus példamutatásával lehet megvalósítani. A halk beszédet a gyermekek átveszik, így a csoport alapzaja, munkazaja kellemes zsongásként hat. A meleg, derűs légkör azt jelenti, hogy van időnk a gyermekekre, nyugodtan végighallgatjuk, amit mondani szeretne. Nem intjük le, amikor hozzánk szól, nem vesszük el a beszédkedvét javítgatással vagy figyelmeztetéssel. Ölbe vesszük a gyermeket, simogatjuk. Minden gyermeknek szüksége van a szeretetünkre. Az óvodapedagógusnak képesnek kell lennie a szeretet megmutatására. A gyermek számára a testi kontaktus, a felnőttől áradó szeretet nyugalmat, biztonságot kölcsönöz. A gyermek jó közérzetéhez szükség van a testközelségre, a testi érintés gyakoriságára. Egy simogatás, egy mosoly, egy ölbevétel, egy kis dédelgetés minden gyermeket képes megnyugtatni. Bánjunk bőkezűen a szeretet minden fajta megnyilvánulásával. Az utóbbi években éppen ebben érezhető, hogy sok gyermek hiányt szenved. A túlhajszolt életmódú szülők esetében gyakori probléma, de sajnós a munkanélküli szülők esetében is egyre gyakrabban tapasztalható a szeretethiányos nevelés. Ez utóbbi esetben nem az időhiány, hanem egyéb tényezők okozzák ezt a helyzetet. Az óvodapedagógusnak tehát tudnia kell, milyen az a családi háttér, ahonnan a gyermekek érkeznek és segítenie kell a szülőket a gyermekkel való minél szorosabb kapcsolat

megszilárdításában. Nagyon sok szülő nincs tisztában azzal, hogy az első hat életévben mennyi minden eldől, ami a gyermek későbbi életében már alig változtatható. Az óvodapedagógusnak azonban erről tudnia kell és felvilágosítania, segítenie kell a szülőket abban, hogy megértsék a korai évek fontosságát. Az óvodai légkör meleg szeretetteljes és ugyancsak példa lehet sok szülő számára. Az óvoda légkörének kialakításakor a nyitottságra kell még hangsúlyt fektetni. Ez az alapja a szülőkkel való egyenrangú, egymást segítő, támogató együttműködésnek. A nyitottság révén a szülők bátran és szabadon, bármikor bemehetnek az óvodába, ott figyelemmel kísérhetik gyermekük fejlődését. Általában nem szoktak élni a szülők a rendszeres és állandó óvodában tartózkodással, csupán a beszoktatás ideje alatt. A beszoktatás ideje arra is nagyon alkalmas, hogy jó kapcsolat alakuljon ki a szülő és az óvodapedagógus között. Ezt a kapcsolatot tovább építhetjük a különböző ünnepek, óvodai rendezvények, közös kirándulások, szülői értekezletek, szülők - nevelők munkadélutánjain vagy a felnőtteknek szánt óvodai rendezvények alkalmain. A gyermekért érzett közös felelősség minden óvodában a nyitottság, a közvetlen kapcsolatok ápolása a közös programok felé viszi el az együttműködést. Az óvoda nyílt, szeretetteljes légköre más értelemben pedig közvetlenül a gyermekcsoportra vonatkozik. A nyíltság azt jelenti, hogy minden gyermek elmondhatja örömeit, bánatát, hogy hazugságmentes légkört kell a csoportban kialakítani, ahol a gyermekek kisebb csínytevéseikért vállalják a felelősséget. Az igazmondás is a nevelés során alakul ki, ehhez olyan közeg szükséges, ami félelemmentes és ahol biztonságban érzik magukat a gyermekek.

Az óvodapedagógus modell szerepe

Az óvodapedagógus modell szerepéről már eddigiekben is szóltunk, amikor az esztétikus környezet kialakításáról vagy a nyugodt, derűs, nyílt óvodai mindennapokról beszéltünk. A nevelés szubjektív feltételei között kiemelkedően fontos, hogy ki milyen elképzelésekkel, módszerekkel, ízléssel, beszédképességgel, esztétikai, erkölcsi tapasztalatokkal és tartással neveli a gyermeket. A kulcsszereplő tehát az óvodapedagógus. A gyermekek mintakövetése különösen a szeretett személy irányában óriási felelősséget ró a nevelőre. Nem mindegy tehát, hogyan jelenünk meg a gyermek előtt, mit mondunk és azt hogyan mondjuk, mit tartunk szépnek, jónak és követhetőnek. A gyermek mindazt átveszi a közvetlen környezetéből, amit lát és hall, hiszen utánzás útján tanul,

egyúttal azonosul azokkal a személyekkel, akik körülveszik. Az óvodapedagógus pedig a legfőbb minta, aki kiemelt azonosulást indukál a gyermekben. Különösen 3-4 éves korban meghatározó a pedagógus személyisége, hiszen kezdetben a gyermek teljesen kritikátlanul, válogatás nélkül utánoz, kizárólag a szeretett és érzelmileg hozzá legközelebb álló felnőtt kedvéért. Sok múlik tehát azon, milyen értékeket perferál az óvodapedagógus, a gyermek környezete és azon belül elsősorban a család. Gyakran előfordulhatnak értékkonfliktusok a család és óvoda között. Ilyenkor az óvodapedagógusnak rendkívül tapintatosan és kizárólag a gyermek érdekeit figyelembe véve kell közelítenie a megoldás felé. A gyermek már megtanul és magával hoz bizonyos értékeket a családból, melyeket az óvodában is tiszteletben kell tartani. Az óvónő mintegy átveszi, átvállalja a gyermek óvodai életében az anya szerepét. Az ő biztonságot és harmóniát sugárzó egyénisége feltétlenül hatni fog a gyermeki személyiség fejlődésére. Ezért gondoljuk azt, hogy a gyermek harmonikus fejlesztésének alapkövetelménye abból indul ki, hogy a gyermek-felnőtt kapcsolat alapja és mintája egész gyermekkoron át a gyermek-szülő viszony. Ebben a kapcsolatban kell az óvónőnek napközben mintegy helyettesítenie az anyát. A biztonságérzet egyik biztosítója a testi kapcsolat, az ölelés szorossága. Az óvodában még 6-7 éves korban is igénylik a gyermekek a gyakori simogatást, szeretge- tést, ölelést. A gyermek és az óvodapedagógus aktív együttműködése a felnőttől is másfajta beállítódást, viselkedést igényel. El kell fogadnia, hogy nemcsak ő irányíthatja a gyermeket, hanem a gyermek is hat rá.. Kapcsolatuk aktív és kölcsönös. Ez a pedagógusi magatartás feltételezi az önállóságot, rugalmasságot, döntési képességet, helyzetfelismerő képesség meglétét. Tudomásul kell vennünk, hogy olyan nevelő képes a gyermeket az életre, az önálló gondolkodásra serkenteni, aki maga is rendelkezik ezekkel a képességekkel.

A tevékenységközpontú programmal dolgozó óvodapedagógusok merészen elengedhetik a fantáziájukat, mert minden, a csoportot érintő kérdésben, legyen az napirend, vagy tartalmi kérdés, szervezési probléma vagy az életadta szituáció nemcsak lehet, de kell is a lehetőségekhez mérten a döntésekbe a gyermekeket bevonni. Programunk célkitűzésének megfelelően önálló, környezetében bátran megnyilatkozó, kezdeményező, másokkal jól együttműködő gyermekeket szeretnénk nevelni. Ehhez pedig nagy szabadsággal, önállósággal, egyéni ötletekkel rendelkező, kreatív óvodapedagógusok kellene. Ebből következően elmondhatjuk, hogy az óvodapedagógus személyisége minden egyéb külső feltételnél meghatározóbb nevelőmunkánk sikeressége szempontjából.

A szubjektív feltételek sorában szólni kell az óvodapedagógus és a gyermek aktív együttműködéséről és egymásra hatásáról. A kisgyermeket ugyanis saját környezete, saját tapasztalatai élményei aktivizálják, amit a nevelés során nem lehet figyelmen kívül hagyni. Éppen ellenkezőleg már a tervezés során is építeni kell ezekre az élményekre és tapasztalatokra. Ezeket figyelembe véve szükséges tervezni a különböző gyermeki tevékenységeket, biztosítani a tevékenységhez szükséges eszközöket és segíteni a gyermekeket, hogy ezeket a lehetőségeket használják ki. A pedagógiai tartalom tervezésénél is be kell kalkulálni, hogy a gyermekek érdeklődése kíváncsisága az őt körülvevő világból származik. Az óvodapedagógusnak tudnia kell, hogy mi érdekli, mi foglalkoztatja a gyermekeket és azt hogyan tudná a nevelőmunkája során hasznosítani, ugyanis ezzel lehet leginkább aktivizálni a gyermekeket. A kreatív pedagógus nem ijed meg a gyermeki ötletek érdekes és széles skálájától, hanem nyitott szívvel és füllel igyekszik azt befogadni, alkalmazni, hasznosítani. A nevelés mindig kétpólusú tevékenység, hiszen nevelő és nevelt egymáshoz viszonyított, egymástól függő, egymásra épülő közös cselekvéseiről van szó. Ebben a kapcsolatban azonban a nevelő a meghatározó szerep. A tevékenységközpontú óvodai nevelés során azt szeretnénk, ha a nevelő kizárólagos irányítását felváltaná egy olyan attitűd, amiben lényegesen több önállóságot, szabadságot, beleszólási jogot kapna a gyermek saját környezetének alakításába. Önállóságra nevelni egy gyermeket akkor lehet, ha van tényleges önállósága, érvényesülhet akarata, megvalósulhatnak az elképzelései. Tapasztalnia kell a gyermeknek, hogy saját akaratát érvényesítheti, elképzeléseit kivitelezheti. Hosszú távon kreatív, alkotó emberek nevelése csakis úgy képzelhető el, hogy nagy szabadságot adunk az öntevékenységnek, az egyéni utak keresésének. A differenciált fejlesztésnek is tulajdonképpen ez a szabad önálló nevelési szituáció nyújt széles lehetőségeket. A gyermeki szabadság és önállóság persze nem parttalan dolog. Addig szélesíthető, amíg a csoport, a közösség kialakított normái, keretei ezt lehetővé teszik.

Az óvodapedagógus és a dajka együttműködésének formái

A tevékenységre épülő napi óvodai élet mozgalmas, gyakran változó helyszínű, sok eszköz használatát feltételező képződmény. Ilyen napi szituációkban valóban a gyermek áll a nevelés középpontjában. Az óvodapedagógus feladata nem könnyű, ezért neki is szüksége van a segítőtársakra. Közülük a *dajkát* emelném ki, akit a hagyományos takarítói szerepkörből ki kell emelni és munkáját a célok, a nevelési feladatok és az óvodai élet napi szervezése szempontjából alaposan át kell értékelni. Mindenek előtt arra van szükség, hogy a dajka mint a gyermekkel együtt élő felnőtt részt vegyen az óvodai csoport életében. Ne csak külső szemlélője, hanem belső, tevékeny résztvevője legyen a csoportban zajló eseményeknek. Segítője legyen az óvodapedagógusnak. A dajka egyike a gyermeket nevelő felnőtteknek, aki éppúgy, mint az óvodapedagógus, magatartásával, teljes lényével, beszédstílusával, öltözködésével hatást gyakorol a kisgyermekre. Ahhoz, hogy a nevelési folyamatban a dajka közvetlenül és tevékenyen részt vehessen elsősorban arra van szükség, hogy megfelelő szinten tájékozott legyen az óvoda és az adott óvodapedagógusok nevelési elképzeléseit, módszereit illetően. Tudnia kell, milyen célok érdekében, hogyan kívánják az óvónők a gyermekcsoport fejlesztését megvalósítani. Ez a tudás, különösen a szakképzett dajkák esetében megsokszorozhatja a felnőttektől kiinduló nevelőhatásokat. A csoportban, az udvaron felkínált sok tevékenység figyelemmel kísérése, a csoportszobán kívüli terek megnövelése és hasznos játéktérre alakítása szintén szükségessé teszi a dajka jelenlétét.

Az óvoda környezetében élők hatásai a nevelőmunkára

Az óvoda mindig adott környezetben működik, ezért valamennyi óvoda esetében lehetnek eltérő és azonos vonások a környezet feltételeit, lehetőségeit illetően. Nagyon fontos hatást gyakorolhat az óvoda nevelőmunkájára az, hogy milyenek az óvoda környezetében élő emberek. A helyi nevelési rendszer kialakításának elengedhetetlen feltétele az óvoda környezetében élők véleményének, javaslatainak, kifogásainak vagy dicséretének ismerete. Az óvodai nevelés sohasem lehet tartósan ellentétes az adott környezet elvárásaival. Különösen igaz ez akkor, amikor a szülők egyre inkább tudatában vannak, hogy az óvoda tulajdonképpen szolgáltató intézmény, melynek célkitűzéseit a szolgáltatást igénybevevők érdekeinek, elképzeléseinek és szükségleteinek megfelelően kell kialakítani. Az óvoda és környezetének

együtműködéséről később még részletesebben szólnak, most csupán annyit jegyeznék meg, hogy a fenntartó, az óvoda közelében működő iskola elvárásai éppen úgy hatnak az intézmény működésére, mint ahogy az emberek véleményt formálnak, igényeket támasztanak az óvodával szemben és ezáltal indirekt vagy direkt formában befolyásolják az ott folyó nevelőmunkát. Az óvodának feltétlenül figyelnie és reagálnia kell ezekre a külső elvárásokra, véleményekre és javaslatokra. A legnagyobb hatóerő természetesen az óvodába járó gyermekek szülőinek véleménye. Manapság már törvények, rögzítik a szülők beleszólási, véleményezési, egyetértési jogkörét. Az óvodának azonban elemi érdeke olyan együtműködés kiépítése, amit nem a törvényi szabályozás, hanem a kisgyermek érdeke, minél harmonikusabb és színvonalas nevelése határoz meg.

Az óvodapedagógus feladatai a fejlődés-fejlesztés optimális feltételeinek megteremtése érdekében

- *Egyenrangúságon és együttműködésen alapuló, kommunikáció alakítása a szülőkkel, és az óvoda környezetével*
- *Az óvoda nevelési elveinek közvetítése, a szülők felé, a nevelési alapelvek egyeztetése a szülői elvárásokkal*
- *Az óvodapedagógus modell szerepéből adódó nevelési lehetőségek kihasználása, tudatos törekvés a megfelelő modell biztosítására*
- *A nevelés tárgyi feltételeinek megteremtése elsősorban az intézmény vezetésének a feladata, a csoportszoba felszereltségének bővítése saját készítésű eszközökkel az óvodapedagógusok folyamatos munkáját igényli*
- *A gyermeki fejlődéshez ingergazdag, izléses környezet kialakítása az óvodapedagógus feladata*
- *Az óvodapedagógus felelősségi körébe tartozik, hogy odafigyeléssel tervezze meg a gyermek adottságainak, képességeinek, életkorának megfelelő fejlesztést, odafigyelve arra, hogy ne kerüljön sor a gyermek sűrűtésére, fejlődésének siettetésére, túlzott elvárások megfogalmazására.*

IV. A FEJLESZTÉS TARTALMA

Meggyőződésünk, hogy a tevékenységek által nevelődő gyermek felnőve aktív részese lesz saját természeti és társadalmi környezete alakításának. Éppen ezért a tevékenységközpontú óvodai nevelés tartalma a tevékenységeken keresztül jut érvényre és a nevelési folyamat négyes feladatrendszerén keresztül valósul meg. A négyes feladatrendszer elemeit a nevelés foglalja keretbe. A feladatrendszer elemei a gyakorlatban nem különülnek el egymástól. A feladatrendszer elemei egymást átszőve érvényesülnek és valamennyien együtt jelentik az óvodáskorú gyermek nevelésének tartalmát. Ezt azért is szükséges hangsúlyozni, mert a gyermek életmegnyilvánulásaiban sohasem különülnek el a különböző tevékenységek, azok komplex módon, egymást kiegészítve jelennek meg. Természetes tehát, hogy a feladat- rendszer elemei mereven nem választhatók el egymástól, mint ahogy a tevékenységek is összefüggenek egymással. A gyermek számára egy adott tevékenység éppúgy lehet játék és munka is, mint ahogy beletartozhat a közösségi tevékenységek körébe, hiszen másokért, másokkal együttműködve végezheti. Pontosan ez az oka annak, hogy a nevelés tervezésekor nem szedhetjük szét a feladatrendszer elemeit, hanem egységben gondolkodva a tervezett tevékenységekből kiindulva kell a tervezést átgondolnunk. Miután a tanulást a nevelés részének tekintjük, ezért a nevelés és a tanulás tervezésében is a komplex gondolkodásmód, az egymáshoz való kapcsolódás és nem a nevelési területek szétdarabolása szándéka az irányadó.

A feladatrendszer elemei:

- Játék és tanulási tevékenység
- Társas és közösségi tevékenység
- Értékteremtő munkatevékenység
- Szabadidős tevékenység

A feladatrendszer elemeit külön is értelmezzük, mivel az óvodai gyakorlat felépítésében, tudatos szervezésében rendkívüli fontossága van. Ez azonban csupán elméleti megközelítés. Nem győzzük elégszer hangsúlyozni, hogy a gyakorlatban a feladatrendszer elemei nem különülnek el egymástól. Azok komplexen, egymást áthatva érvényesülnek.

JÁTÉK ÉS TANULÁSI TEVÉKENYSÉG

Játéktevékenység

A játék a 3-7 éves korú gyermek alapvető, mindennapjait átszövő tevékenysége. A játék nemcsak azért kitűnő talaja a fejlesztésnek, mert általa szinte észrevétlenül tanul a gyermek, hanem azért is, mert a játékban kiélheti, kipróbálhatja, feldolgozhatja és gyakorolhatja az életben előforduló szituációkat, az őt érő élményeket. Ugyanakkor megoldási módokat kaphat bizonyos élethelyzetekben való viselkedésre, megnyugodhat, kiélheti szorongásait, problémáit és újraélheti kellemes élményeit. A környező világról sőt a világegyetem egészéről is a játékon keresztül közvetíthetjük a legtöbb ismeretet a kisgyermek felé. A játék tehát olyan komplex tevékenységforrás, melyet az óvodapedagógusnak tudatosan kell felhasználnia a nevelés folyamatában céljai eléréséhez. Az óvodapedagógus tudatossága természetesen sohasem irányulhat a gyermekekre, hiszen kitalált és erőltetett úgynevezett „játékos módszerekkel” nem helyettesíthető a gyermeki tevékenység. A gyermeki tevékenységet - különösen a játékban - nem szabad szűkén értelmeznünk. A játéktevékenység tág értelmezése lehetővé teszi, hogy nemcsak a tárgyi, manuális, vagy mozgáshoz kapcsolt tevékenységeket ismerjük el, hanem a "szellemi alkotást" is tevékenységként fogjuk fel a játék során. A gyermek gondolatban megalkotja, kitalálja a játék szereplőit és bármilyen eszközzel vagy tárggyal helyettesíti azokat. Minden gyermeki tevékenység - beleértve a játékot is - felosztható spontán és az óvodapedagógus által irányított tevékenységre. Nagyon fontosnak tartjuk olyan hangulatok, ingerek tárgyi lehetőségek megteremtését, melyeknek hatására a gyermekek spontán játéka, tevékenysége önmagától beindul. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy nincs szükség a pedagógus által kezdeményezett vagy irányított játéktevékenységre, hiszen köztudott, hogy három éves kor táján még kifejezetten igényli a gyermek a felnőttel való együtt) átszást. Csupán a helyes arányok megtalálására kívánjuk a figyelmet felhívni. Jót és jól játszani - ez a gyermek dolga az óvodában. Az óvodapedagógus feladata megfigyelni a gyermek játékát, felhasználni azt saját nevelési céljai elérése érdekében és szükség esetén indirekt módon befolyásolni. A játék kicsiben maga az élet; az amit a kisgyermek felfog és rekonstruálni képes az őt körülvevő világból. Éppen ezért az életre nevelés is a játékból indul ki és a játék segítségével teljesebben ki. A tevékenységközpontú program alapelve, hogy minél több időt, alkalmat és lehetőséget biztosítsunk a gyermekeknek az elmélyült já-

tékra. A játéktevékenységhez szükséges feltételeket, ötleteket és eszközöket azonban az óvodapedagógusnak kell biztosítania. Külön szót érdemel az élmények szerepe a gyermek játékában. Az élmény, legyen az a gyermek egyéni élménye, melyet a családból a környezetéből hoz az óvodás, vagy legyen az az óvodai társakkal átélt élmény, rendkívüli jelentőséggel bír az életre való felkészítés folyamatában. A különböző szituációk megteremtése, az élménynyújtás, az óvónő tudatos, átgondolt munkáját feltételezi. Indirekt módon így lehet a gyermeki világot befolyásolni. A lényeg, hogy a gyermekek az élményeiket tevékenységekben éljék meg. Általában a gyermek spontán szerzett élményei és tapasztalatai nem kapnak kellő figyelmet. A legjobb esetben meghallgatják a felnőttek ezeket az élményeket, de nem számolnak a továbbiakban vele. A tevékenységközpontú óvodai nevelés nemcsak feltételezi, hanem el is várja az óvodapedagógus ilyen irányú figyelmét, érzékeny reagálóképességét. Ilyen pedagógiai alaphelyzetben már valóban nem lesz mesterkéltséget és erőltetést a gyermekek képességeire építve, azt alapul véve fejleszteni az egyént éppúgy, mint a csoportot.

A játék tehát, mint az óvodáskorú gyermek alaptevékenysége olyan lehetőséget jelent az óvodapedagógus számára, amit tudatosan felhasználhat a gyermekek fejlesztése érdekében. Legfőbb célkitűzéseinket szem előtt tartva olyan tulajdonságok fejlődhetnek ki a gyermekben a játék folyamatában, ami később a társadalomba való beilleszkedését nagymértékben elősegítheti. Gondoljunk például a társakkal való együttjátszás kialakulására, vagy a játékon belüli önállóságra, a másik gyermekjátékának tiszteletben tartására, a kezdeményezőképeség kibontakoztatásának lehetőségeire, vagy olyan tulajdonságok szükségességére, mint a mások mozgósításának képessége vagy az alá-fölérendeltségi viszonyok önkéntes kialakítására egy-egy játékszituációban. Beszélhetünk azokról a nagyon is demokratikusan, a gyermekközösség elfogadott belső törvényszerűségei szerint kialakított játékon belüli szereposztásokról is, melyek a szerepjátékot a társadalmi gyakorlatban tapasztalható szituációk előzményeivé avatják. A gyermeki játék, olyan sajátos öntevékenység, amely a gyermek szabad akaratára épül, benne és általa érvényesül legtipikusabban és legsokoldalúbban önkifejezése.

A gyermeki játék: a kisgyermek elemi pszichikus szükséglete, ezért fontos, hogy

- a) spontán, szabadon választott, minden külső kényszertől mentes tevékenység, szabad képzettársításokat követő szabad játékfolyamat legyen;
- b) következmény nélküli legyen,

- c) a gyermek személyiségének a környezethez való viszonya sajátos formában tükröződhesen,
- d) a legfontosabb tevékenysége lehessen, s így az óvodai nevelés leghatékonyabb eszközeként tartsuk számon.
- e) a gyermek számára fontos az általa megválasztható játék, hiszen ebben és így mutatkozik meg a hajlama, valamint az életre való felkészülése is, ezért az e fajta gyermeki tevékenységvágnak lehetőséget kell biztosítani, és sohasem szabad korlátozni.

A gyermeki játék jellemzői közül alapvetően fontosnak tartjuk figyelembe venni a játék szabadságát; ez azt jelenti, hogy a gyermek szabadon választja, és minden külső kényszertől mentesnek éli meg. A játék a gyermek számára azt jelenti, hogy maga választhatja meg, mit, mivel, hogyan, hol, meddig, és kivel játszik. Ezért, ha akár játékeszközt, akár játéktevékenységet kínálunk, a gyermek szabad akaratából dönthet amellett, vagy ellene. A játék öröme fakadhat: a funkciógyakorlás örömeiből, az ismétlések biztonságából, szabályos ismétlődéséből, az alkotás, a létrehozás örömeiből, a vágyak teljesüléséből, a kellemetlen konfliktusos érzésektől való megszabadulásból, a veszély legyőzéséből, a kellemes élmények újraéléséből, a társakkal való együttléből, az elaboráció örömeiből. Az óvodapedagógus tapintatos magatartásával biztosítsa ezen örömszerzési lehetőségek érvényesülését a gyermek számára. A gyermek olyan mélyen éli át a játékot, hogy szinte azonosul az abban előforduló szerepekkel, tevékenységekkel, szabályokkal. Komolyan veszi azokat. A tárgyak ilyenkor abban a minőségükben élnek, amelyet a játékban betöltenek. Ezt a magatartást a gyermek a kívülállóktól is elvárja. A játék csak addig játék, amíg a felvett szerepekkel, a vállalt szabályokkal mindenki azonosul. Az óvodapedagógus az együttjátás során ennek tudatában válassza meg pedagógiai magatartását. A valóság és a képzeleti kép keveredik a gyermekjátékában, mégis a gyermek tudatában a kettő külön él.

A játék sajátosan céltudatos tevékenység, célja mindig a gyermek belső feszültségéből, közvetlen indíttatásából ered, nem pedig valamiféle külső cél vezérli. Ezt a belső indíttatást tiszteletben tartva kell hozzásegíteni a gyermeket, hogy elképzelései megvalósulást nyerjenek. A gyermeki játék elősegíti az óvodás gyermek fejlődését azzal, hogy újabb és újabb igények keletkezésének ad teret a gyermekben, azok újabb és újabb szükségletek kielégítésére ösztönzik. Az óvodapedagógus feladata ezért, megismerni az egyes gyermekek egyedi, sajátos igényeit, késztetéseit, szükségleteit, mivel

mindegyikükben más és más, reájuk jellemző igények keletkeznek, amelyek fejlődésük mozgatórugói. Az óvodás játéka eleinte a szűkebb környezet jelenségeire, történéseire korlátozódik, majd ahogy kitágul számára a világ, úgy választja egyre táguló környezetéből a játék témáját. A kicsiknél a *cselekvés* (anya: babát ringat), a nagyobbaknál a *tárgy* (orvos: injekciós tű, orvosi táska), a legnagyobbaknál a *szerep* hordozza a játék témáját. A valóság táplálja, az a valóság, amelyet a gyermek átélt, és amely élményeit képezi. *A játék tartalmát* a játék témájának azon valóságmozzanatai alkotják, amelyeket a gyermek kiemel, amelyek számára fontosak, amelyek legnagyobb hatással voltak rá. Ez a valóság szubjektív módon való visszatükröződése szintén biztonságot nyújt számára, s ezért annak megformálását elő kell segítenie az óvodapedagógusnak. Mindemellett a gyermek sajátosan egyedi mivolta is jobban megismerhető.

A szociális szükségletek kielégülése a játékban a „valahová tartozás” iránti igényből táplálkozik. A játék folyamán a gyermek társigénye kielégül, társas kapcsolatai alakulnak, gazdagodnak, amelyekhez *pozitív szociális érzelmek* társulnak. Érinti ez a felnőttel vagy akár a gyermekekkel való kapcsolatokat, amelyet az óvodapedagógus tapintatos támogatása kísérjen.

Az önmegvalósítás szükségletének kielégülése a játékban azt jelenti, hogy a gyermek azt végezi, azzal foglalkozik, azzá válik, amire hajlamai alkalmassá teszik, amire képes, amit tud, ami iránt vonzódik. Gyakran együtt jár ez az alkotásvágygal, a valaminek a létrehozásával, valamint az előidézés, működtetés igényével, a szerepek megformálásával. Kielégülését örömmérvény kíséri, magasabb rendű érzelmek társulnak hozzá, mint az intellektuális, az esztétikai, az erkölcsi érzelmek. A játék a kisgyermek számára az önmegvalósítás egyik kiemelt formája. Az óvodapedagógus ezt a játék feltételeinek biztosításával, a játéktevékenységek kínálatának szabad választásával, a gazdag élmények biztosításával, a szemlélődés, az elmélyedés, a próbálkozás lehetőségének megtámogatásával, a kíváncsiság, a tudásvágy felkeltésével, az érdeklődés kielégítésével, alkotó tevékenység lehetőségének biztosításával, a kompetencia átélésének örömeivel, az alkotó, nyugodt, ösztönző, elismerő, elfogadó légkör biztosításával segíti. A játék színvonalassága, nevelő erejének kiaknázása nagymértékben függ a játék feltételeinek körülményeinek gondos megválasztásától, ezért ezzel részletesen is foglalkozunk.

A játék objektív feltételei

A játék objektív feltételei jelentik a játék alapfeltételeit: Ezek az elegendő idő, a hely és a játékeszközök biztosítása. Az objektív feltételeken is változtathat az óvónő személye, a gyermekek tapasztalatai, átélt élményei, valamint a játék légköre is.

- *A játékidő:* az óvoda napirendjében, időbeosztásában a játék kiemelt jelentőségének meg kell mutatkoznia, lehetővé kell tenni a gyermek számára az elmélyült játéktevékenységet, és a gyermek igényeinek megfelelő időt. Időbe kerül a játék megválasztása, az előkészületek, a társválasztás, az elmélyülés, a játék kijátszása, valamint a feszültségek oldása is. Az elegendő játékidő akkor biztosított:

- ha minél hosszabb, összefüggő játékidő áll rendelkezésre,
- ha többséget biztosítunk a gyermek önálló, szabad kezdeményezésén alapuló játékanak;
- ha az összes előforduló játékfajtahoz elegendő játékidőt biztosítunk, így az udvari játékokra is,
- ha az óvodapedagógus az általa kezdeményezett játékra fordított idő mértékét is a gyermekek játékigényéhez igazítja;
- ha a játékidő indokolatlan megszakítását elkerüli, és a játék befejezését kellő időben tudatja. Ilyenkor a játéktevékenység sajátosságainak megfelelően, kellő empátiával szól. („Lassan lejár a sófőr munkaideje. Ilyenkor az autók a garázsba mennek.”)

- *A megfelelő hely* biztosítása nem könnyű feladat, hiszen az óvoda sajátosságaitól, adottságaitól függ, az a terület, az a tér, amelyben a játéktevékenység lebonyolódik. A hely biztosításakor vegyük figyelembe a gyermeki igényeket; (a kicsiknek védettség érzését biztosítsuk, a nagyoknak a függetlenség érzését); a játéktevékenységben résztvevők számát, a játék fajtáját; (mozgásos játékhoz nagy tér, családjátékhoz babaszoba, babakonyha, intim kuckók a beszélgetéshez, képeskönyv nézegetéshez), a felhasznált eszközök fajtáját, minőségét. A játék helye módosíthatja a játék időtartamát. Tágas, elegendő hely elősegíti az elmélyülést, és stabilabbá teszi a résztvevők számát is. Az elegendő játékhely hiánya számtalan konfliktus forrása lehet. Az óvodai játék helye, színtere elsősorban a csoportszoba és az óvoda udvara, és minden olyan előtér, folyosó, öltöző, stb, amelynek segítségével tágítható, megnövelhető a biztonságos játszóhely. Alkalmanként lehetőség van a természetes (szabad) terekben, erdőben, ligetekben folyó játékra, valamint a mesterséges (kötött) terekben, játszótereken, játékbirodalomban való játékra is. A csoportszoba némileg igazítható a napi játékigényhez, hiszen átrendezhető.

rendezhető. A gyermeki önállóság kialakításához szükség is van arra, hogy gyakorolják a gyermekek a tér önálló és célszerű átrendezésének módjait. Az egyes játéktevékenységek helyének kijelölését olyan ésszerű, gyakorlati, rugalmas megfontolások, szokások szabályozzák, amelyeket a gyermekek is elfogadnak, amelyek a gyermekek előtt is világosak.

A játékeszközök lehetnek: tematikus játékszerek (villamos, baba, dominó, ugráló kötél), *polifunkciós játékszerek* (konstrukciós játékszerek), a természetben található *anyagok, használati tárgyak, népi játékszerek* (csutkababa, csúzli), gyermekek által *készített eszközök*. A jó játékszer megválasztásánál arra törekedjen az óvodapedagógus, hogy sokféleképpen lehessen alakítani, többféle funkcióra legyen alkalmas, képzeletet mozgósítsa, életkori és nembeli sajátosságokhoz alkalmazkodjon, élmények kijátszására legyen alkalmas, tárolása elérhető, önmagát kínáló helyen történjen, keltse fel a gyermekek érdeklődését, legyen kincses láda és szerszámok a barkácsoláshoz, kellékes láda a dramatizáláshoz stb.) A játékszerek a gyermekek életkorának és csoportbeli létszámának megfelelő mennyiségben, formákban, színekben különböző anyagokban álljanak rendelkezésre.

A játék szubjektív feltételei

A pozitív légkör meghatározó szubjektív feltétele a jó játéknak. Természetesen nem csupán a játéktevékenység ideje alatti légkör befolyásolja a gyermekek játékát, hanem szélesen értelmezve általában a nyugodt, kiegyensúlyozott, szeretetteljes, biztonságot nyújtó, derűs óvodai légkör határozza meg a játékidőben is a gyermekek közérzetét. Az így kialakított pedagógiai környezet biztosítja a felszabadult, örömteli, elmélyült játék kibontakozását.

Az élmény, és a gyermek meglévő tapasztalata egyben a játék egyik feltétele. Lehet ez az óvodás gyermek számára az óvó néni meséje, az udvaron talált sün, a virágoskert ültetése, szánkózás a dombon, kirándulás a vadas parkba, almakompót készítése. Itt az óvodás gyermek élménye a játék tartalmát alapvetően befolyásolja. *A játék élményforrás* a gyermek által közvetlenül átélt események, benyomások, amelyek az őt körülvevő természeti és társadalmi környezetből érkeznek. Így válik élményforrássá a gyermek számára a család, az óvoda vagy a tágabb környezet egyszer vagy rendszeresen előforduló, pozitív vagy negatív cselekménye, személyközi kapcsolata, helyzete, amelyet egyedül vagy közösen élt át. Az élmények nagy részét a gyermek saját környezetében éli át, onnan hozza magával. Másrészt ezeket

az élményeket az óvodapedagógus tudatosan szervezi, tervezi és az óvodai csoport együttesen éli át. Az élményszerző séták, kirándulások, intézménylátogatások (pl. bábszínház, könyvtár, piac, állatkert, játszótér, játszóház, közművelődési intézmények stb.) rendkívül fontos támaszai az óvodai csoport érdekes, élménydús elmélyült, sokrétű játéknak. Nevelési szempontból tehát kitüntetett szerepe van a rendszeres élménynyújtásnak. A megszerzett élmények feldolgozását az óvodapedagógus a játéktevékenység, a játéktéma és játék eszközkínálat fejlesztésével, bővítésével, valamint a játékban való közvetlen és személyes jelenléttel segítheti elő.

Az óvodapedagógus szerepe, magatartása, hatása akkor helyes, ha a játék rangját és a játék fontosságát, a játék szabadságát helyesen értelmezi. Fontos, hogy rendelkezék azokkal az *óvodapedagógusi képességekkel*, amelyek alapvetően befolyásolják az óvodai játékot: gyermekszeretet, játékszeretet, empátia, őszinte érdeklődés, őszinte öröm, kommunikálni tudás a játék nyelvén, gazdag metakommunikáció, hitelesség, törődés, önismeret, tolerancia, kombinatív és improvizatív képesség, kreativitás, problémaérzékenység, kezűgyesség, szervezőképesség. A felsorolásból is kitűnik, milyen komoly képességeket kíván meg az óvodai játék az óvodapedagógusoktól. A játék feltételeinek biztosítása, a játék tervezése, szervezése, kezdeményezése szükség esetén irányítása megfontolást és nagy tapintatot igényel az óvodapedagógus részéről. Lehetőleg kerülni kell a direkt formákat és keresni a játékra ható közvetett, vagy indirekt hatásokat melyek nem zavarják a játék spontán jellegét, sajátos folyamatát. Közvetlen vagy direkt hatások bevezetésére nagyon ritkán kerül sor, mindig meghatározott céllal: ilyenek például a beavatkozás (amit az óvodapedagógus akkor használ, ha a játék menete nem kívánatos tartalmat vesz fel), közbelépés (olyankor, ha a gyermekek a játék során kialakult konfliktust nem tudják megoldani, vagy balesetveszélybe kerülnek), a szabályozás (az óvodapedagógus a játék menetét, vagy menetének egy részét, tartalmát saját elképzelései szerint valósítja meg, nem veszi figyelembe a gyermekek elképzeléseit) Az áterelés a gyermeki magatartásra, viselkedésre hat úgy, hogy megakadályozza a nem kívánt viselkedést. A bekapcsolódás alkalmával az óvodapedagógus a gyermek által folytatott tevékenységbe lép be. A bekapcsolódás történhet indirekt és direkt módon is attól függően, hogy beleéli-e magát a játék hangulatába, megtöri-e a gyermekek által sugallt tevékenység menetét, intimitását. Az óvodapedagógusnak feladata a játéktémákat, ötleteket, játéktevékenységeket, felkínálni a csoport vagy egyes gyermekek számára. Ezek a

gyermek szabad választásával társuljanak, mind a részvételben, mind az eszközök, a hely, a partnerek, a játék menetének megválasztásában. Az együttjátás a gyermekekkel való közös játéktevékenység minden óvodapedagógus számára kiemelt feladat. Minél kisebbek a gyermekek annál inkább igénylik ezt a felnőttek részéről. Később a gyermek önállósodásával párhuzamosan csökken a felnőttekkel és növekszik a társakkal való együttjátás igénye. A gyermekek ezirányú jelzéseire nagy tapintattal és empátiával szükséges az óvodapedagógusnak reagálni.

Az óvodapedagógus feladatai a játékkal kapcsolatban:

- *Nyugodt légkör biztosítása, az elmélyült játék feltételeinek megteremtése*
- *A napirenden belül elegendő idő és hely biztosítása a játék számára*
- *A játékhoz szükséges eszközök folyamatos biztosítása, bővítése*
- *Ötletek, lehetőségek, helyzetek teremtése a sokszínű játék kialakulásához, folyamatos törekvés a játék sokszínűségének biztosítására*
- *Az egyéni élményeken túl, közös élményszerzési lehetőségek kihasználása a játék fejlesztése érdekében*
- *A gyermeki játék önállóságának tiszteletben tartása*
- *Szükség esetén bekapcsolódás a játékba, együttjátás a gyermekekkel*

Tanulási tevékenység

A tanulás fogalma

A tanulás hétköznapi értelemben olyasminek a tudását, teljesítését jelenti, amit korábban nem tudtunk. Gyakran azonosítják a tanulást annak iskolai formájával: a tanórákon zajló tudatos, célirányos, elsősorban a tudományok által hasznosnak ítélt ismeretekre koncentráló elsajátítással, az információk felvételével és gyakori (olykor mechanikus) ismétlések általi rögzítésével. A legáltalánosabb, pszichológusok, neurológusok, pedagógusok által egyaránt elfogadott és alkalmazott megfogalmazás szerint a tanulás külső tapasztalatok hatására megy végbe, az ember magatartását befolyásolja (ez persze közvetlenül nem mindig érzékelhető), és alapvető funkciója, hogy segítse az egyénnek a környezetben való sikeres létezését. Tanulásról csak akkor beszélhetünk, ha az említett viselkedésváltozás tartósan bizonyul, az

egyszeri, véletlenül bekövetkező cselekvések nem tekinthetők tanulási eredményeknek.

A tanulást tehát nem szűkíthetjük le csupán az előre tervezett foglalkozásokon való ismeretszerzésre, hiszen minden tartós változás, ami a gyermekekben a mindennapi tapasztalatok hatására végbemegy, tanulás. A tanulási folyamatot tehát a lehető legtágabban kell értelmeznünk az óvodában, hiszen itt nem kielégítő a tanulás szűk, évszázados iskolai gyakorlatra épülő definíciója. Az óvodai és az iskolai tanulás szembeállításuk lehetséges (és időnként szükséges is), ám semmiképpen sem úgy, mintha a tanulás mentális folyamatai alapvetően eltérnének óvodás és iskolás korban. A tanulási folyamat lényege egyetemleges, noha más és más arcát mutatja különböző életkorú és mentális fejlettségű gyermekeknél, hiszen eltérő a kódolás módja, a memória, a figyelem, a gondolkodás működése, ám ez a lényegen nem változtat.

A pszichológiai tanuláselméletekből következően *különböző típusai léteznek a tanulásnak* aszerint, hogy az információk kódolása, rögzítése, tárolása majd előhívása milyen jellegű idegrendszeri mechanizmusok révén megy végbe.

Ennek megfelelően elkülöníthetjük

a perceptuális (vagy szenzoros) tanulást,

a motoros tanulást, a verbális tanulást,

- a szociális tanulást.

Perceptuális tanulás

Szenzoros tanulásnak is nevezik, és *a külvilágból az érzékszervek által felfogott és továbbított információk kódolása, rögzítése és későbbi alkalmazása* történik ilyen módon. Megkülönböztetésül a verbális tanulástól úgy definiálják, hogy a perceptuális tanulásban túlnyomórészt az *első jelzőrendszerre* támaszkodunk. Így tanuljuk meg a látáshoz, halláshoz, ízeleléshez, szagláshoz, tapintáshoz kapcsolódó dolgokat: formákat, színeket, térbeli viszonyokat, zenei elemeket, bizonyos relációkat, a különböző anyagok tulajdonságait stb. Óvodáskorban különösen fontos szerepet játszik a perceptuális tanulás, hiszen a gyermek így szerezik a világgal való ismerkedésük során az elemi információkat, amelyek a tájékozódáshoz nélkülözhetetlenek. Természetesen egész életünk folyamán megmarad, és működik ez a tanulási forma (különösen a vizuális csatorna), jelentősége azonban csökken, szerepét nagymértékben átveszi a verbális tanulás.

Motoros tanulás

A motoros tanulás *mozgások, mozgássorok* elsajátítását jelenti. Nemcsak a nagymozgásoknak és a finommotorikának a kialakulásában döntő tanulásforma ez, hanem sok olyan tevékenységnek is az alapját jelenti, amelyeket inkább a gondolkodáshoz, a kognitív műveletekhez kapcsolunk: például a beszédartikuláció, az olvasás, a látásban (és így a perceptuális tanulásban) nélkülözhetetlen szemmozgások. A motoros tanulás a szenzoros tanuláshoz hasonlóan alapvető a kisgyermek tevékenységei között, annál is inkább, mert éppen az óvodás- és a kisiskoláskorra esik az idegrendszer motorikus fejlődésének legfontosabb fázisa, a mielinizáció, amely a finommotorika és a mozgáskoordináció élettani feltétele. Óvodáskorban a *teljes mozgástanulás* (a testséma, a téri orientáció, a nagy- és kismozgások, valamint a mozgáskoordináció) jórészt erre a tanulásformára épül, kisiskoláskorban pedig az írás, olvasás és a számolás, vagyis éppen a *kulturális eszköztudás* (szakmódszertanos kifejezéssel: az alapkészségek) elsajátítása miatt létfontosságú a motoros tanulás.

Verbális tanulás

A verbális tanulás *szövegeknek* (ábráknak, grafikonoknak, jelzéseknek, szimbólumoknak) az elsajátítását jelenti. Természetesen ez a tanulásforma a beszédtanulással párhuzamosan halad, a beszédtanulás befejeztével azonban egyre nagyobb jelentőségre tesz szert. Ez azt jelenti, hogy az óvodáskortól folyamatosan növekszik a verbális tanulás jelentősége, és iskoláskorban pedig egyértelműen erre alapozódik az oktatás. Az óvodáskori *anyanyelvi fejlesztésnek* tehát nemcsak önmagában a nyelvfejlődés, hanem a fogalmi gondolkodás kialakítása szempontjából is vitathatatlan jelentősége van, mert a megfelelő nyelvi színvonal hiánya a gyermek egész iskolai pályafutását megakaszthatja: képtelenné válik így a hatékony verbális tanulásra. Az anyanyelvi fejlesztésnek a teljes óvodai tevékenységrendszerre ki kell terjednie, hiszen mind a matematikai, mind a környezeti, mind a vizuális tevékenységeknek megvan a sajátos nyelvi közege, amelyre később az iskola épít. A legátfogóbb és legnagyobb jelentőségű iskolaelőkészítő tevékenység tehát éppen a verbális tanulás túlsúlya miatt az anyanyelvi fejlesztés.

Szociális tanulás

Gyakorlatilag ez a tanulásforma az intézményekben, így az óvodában végbemenő szocializációs folyamatokkal azonos. Az óvodás- és kisiskoláskori magatartásrepertoár kialakulásában a szociális tanulásnak döntő szerepe van, és ezt mind a pedagógusnak, mind pedig a szülőnek tudatosítani kell. A nevelés során minél több a tudatos, következetesen alkalmazott elem, annál stabilabb értékek kialakulására számíthatunk a gyermek személyiségfejlődésében.

A játék és a tanulás teljes mértékben összekapcsolódik óvodáskorban. A gyermek esetében a tevékenységi vágy ösztönöz a tapasztalatszerzésre, a cselekvésre és közben minden pillanatban újabb és újabb felfedezéseket tesz, azaz tanul a kisgyermek. Játék közben, játékosan szinte észrevétlenül tanul, tehát a játék az óvodai tanulás egyik legfontosabb színtere, de nem kizárólagosan az. A játékon belül a perceptuális, a motoros, a szociális és a verbális tanulás összefonódik, komplex formában jelenik meg. Az óvodai tanulás azonban szélesebb értelmű annál, hogy csupán a játékkal való összefüggésein keresztül értelmezzük. A nevelési folyamat egésze, azaz valamennyi pillanata alkalmas arra, hogy erőltetés nélkül spontán vagy irányított módon tanuljon a kisgyermek. A tanulás természetesen csupán része a nevelési folyamat egészének. Legfőbb célkitűzésünk, hogy egyszerre, egyidőben kevesebbet, de minőségében és használhatóságában mégis több ismeretet kapjanak a gyermekek. A több érzékszervet igénybe vevő tapasztalás és a sokoldalú cselekedtetés mindennél fontosabb a 3-7 éves korú gyermek fejlődésének szempontjából. Ezt nem lehet kiváltani, vagy helyettesíteni az egyoldalú intellektuális fejlesztéssel, aminek jelentőségét elismerjük, ám mértéke és hatása alatta marad a tevékenységek általi fejlesztésnek. A közvetlen környezet folyamatos megismerése, az érzékelés és a többoldalú tapasztalatszerzés azért központi kérdése a tanulási folyamatnak, mert szerintünk kevesebbet, de azt jobban, alaposabban, több oldalról megközelítve kell a gyermekek számára közvetítenünk és velük együtt átélnünk. Miután a gyermek a világot komplex módon érzékeli, észleli és éli meg, ezért a tanulás során is ebből kívánunk kiindulni. Ez az oka annak, hogy komplex foglalkozások rendszerén keresztül jut el a gyermekhez az, ami számára a világból megismerhető, befogadható ismeretet, tapasztalatot jelent. Egyáltalán nem mellékes az a szempont sem, hogy azok a tanulási tapasztalatok, me-

lyeket óvodáskorban szereznek a gyermekek hatással lehetnek az iskolai tanulásához való viszonyukra is. Nem mindegy milyen érdekeltség fejlődik ki a gyermekben a tanulással kapcsolatban, hiszen már kialakulnak annak csírái, hogy később örömmel tanul-e a gyermek. Képes lesz-e saját motiváltságából kiindulva erőfeszítésre a tanulás során. Ennek a belső motiváltságnak a kialakítását kezdjük meg az óvodában. A tanulási tevékenység esetén is azt szeretnénk elérni, hogy *örömmel* és *önként* vegyen részt ebben a folyamatban a gyermek, ne csupán külső motiváció (jutalom) készítse erre. A cél az, hogy megfelelő színvonalú feladatok elé állítsuk a gyermeket. Természetesen minden gyermek esetében képességeinek megfelelő feladatokról van szó. A követelményeket az egyéni teljesítőképességhez szükséges mérni. A sikerélmények erősítik a gyermek önbizalmát és bátorságát adnak neki az újabb, nehezebb problémák megoldásához. A sorozatos kudarcok ellentétes hatást váltanak ki. A gyermek bátortalanná, félőssé, visszahúzódóvá válik, alulértékeli önmagát és alatta marad saját teljesítőképességének. Az óvodapedagógus szerepe tehát itt is kiemelkedő abban, hogy milyen feladat elé állítja az egyes gyermekeket, mennyire képes megismerni és fejleszteni a gyermeket egyéni adottságainak figyelembevételével. A program keretjellege biztosítja az óvodapedagógusok számára a gyermek igényeihez, egyéniségéhez, teherbíró képességéhez igazodó tanulási kereteket és formákat. A nevelés egészén belül megvalósuló tanulás kötött és kötetlen kezdeményezések, foglalkozások, beszélgetések, tapasztalatszerző séták stb. formájában egyaránt megoldhatók a napi élet bármely mozzanatában. Ez teljes egészében az óvodapedagógus kompetenciájába tartozó kérdés. Bár úgy gondoljuk, hogy a feladatrendszer elemeinek gyakorlati megvalósulását a vegyes életkorú csoportokban lehet a legnagyobb hatékonysággal elvárni, mégis azt valljuk, hogy az óvoda vezetője és az óvodapedagógusok hatásköre annak eldöntése, hogy vegyes, részben osztott vagy osztott életkorú csoportban nevelik a gyermekeket. Nem teszünk különbséget a csoportszervezési formák között, hiszen mindegyik alkalmas arra, hogy a program célkitűzéseit megvalósítsuk.

Az óvodai tanulás jellemzői: Az óvodában attól függően, hogy milyen tevékenységben okoz változást, értelmezzük a *mozgástanulást*, az *érzéki* (szenzoros vagy perceptuális) tanulást is, és a szóbeli (*verbális*) tanulást is. Kiemelkedő jelentőséget tulajdonítunk a *szociális tanulásnak*, amely tapasztalatokat a gyermek a társas környezetben, felnőtt és gyermektárs (vegyes

csoport gazdagon inspiráló társas közege) hatására, az általunk mutatott minta és modellkövetés nyomán, interakciókban sajátít el. *A gyermek szándéka szerint* az óvodai tanulást általában és főként *nem szándékos, belső késztetések, igények, vágyak* inspirálják, aktuális szükségleteik erősen befolyásolják. *A belső késztetés és a külső hatás* (kíváncsiság felkeltés, inspiráció) egymásra találásának eredményeként *kínálhat* az óvodapedagógus a gyermekeknek olyan tevékenységet, amely a tanulás előmozdítója lehet. A megismerés-, és majd a tudásvágyat is, az aktuális késztetések kielégítésével és újak felébresztésével alapozhatjuk meg. Az egyes gyermekek sajátos és aktuális érdeklődésére, kíváncsiságára, életkori sajátosságaira építve, biztosítsunk a gyermeknek változatos tevékenységeket. Az egyéni érdekelttség, a cselekvő aktivitás lehetősége segítségével egyrészt a gyermek spontán szerzett tapasztalatai rendeződhetnek, ismeretei bővíthetnek, és ennek mentén az értelmi képességei (érzékelés, észlelés, emlékezet, figyelem, képzelet, gondolkodás) és a kreativitása is fejlődhet.

A spontán játékban a gyermek játékelményel éli meg a *tanulási-* tevékenységet. Önmaga tevékenykedése hozzásegíti különféle tanulási műveltség tartalmak tapasztalatainak megszerzéséhez, miközben képességei is fejlődnek. Ilyenkor az óvodapedagógus a gyermek spontán játékába nem avatkozik be, nem irányítja, de megfigyeli, tudatos pedagógiai jelenlétével megismeri az egyes gyermekek ebbéli szükségleteit, amit felhasznál majd a nevelő fejlesztő tevékenységben. *Játékba integrált tanulás* során már az óvodapedagógus tudatosan tervezi a játéktevékenység lehetőségét, olyan feltételeket teremt, amelynek következtében nagy biztonsággal megjelenik a kívánt tanulási helyzet. Főként élményekre épít, feltételeket biztosít, ezek következtében csak várnia kell az általa megtervezett tapasztalatszerzési lehetőség megjelenésére, majd ennek hasznosítására.

A játékra épülő szervezett tanulás olyan tanulási folyamat amely a gyermek választásán alapul, és megvalósítása számára szándékos tanulást idéz elő. A gyermek késztetései is megváltoznak (belső késztetésein alapuló önkéntes, szabad játéktevékenysége átalakul *külső késztetésre* reagáló tevékenységgé). A megoldás módjához problémamegoldás csatlakozhat, kipróbálások és tévedések tehetik színessé és egyben erőt próbálóvá a tanulási folyamatot.

Van olyan gyermek, akit a téma érdekel; van, akit egyfajta tevékenység, vagy csak a maga által választott játéktevékenysége; van, aki bizonyos területen még csak a játékban kínálható meg némi irányított tapasztalatszerzés-

sel, és egy más területen viszont elemi erővel jelentkezik a tudás vágya; van aki számára elsődlegesek a mozgásos tevékenységek; van aki számára a társakkal való együttműködés inspiráló, de olyan is, aki elhúzódva tevékenykedik, vagy szemléli tevékenykedő társait. Mindegyiküket más és más késztetések vezérlik. Ezért az óvodapedagógusnak jól kell ismernie a gyermek sajátos szükségleteit, érdeklődését és fejlettségi szintjének mutatóit. Tudnia kell, hogy minden gyermek más és más fejlettségi szinten van, és ezért eltérő késztetések vezérlik. Ezért oly fontos feladata az óvodapedagógusnak az eltérő szükségletekhez való igazodás, mert ez teszi eredményessé a tanulási folyamatot. Ezért kell differenciáltan megválasztania a tanulás célját is, és ehhez igazítania a tartalmi kérdések megfogalmazását is.

A tanulási tevékenység folyamatának irányítása, motivációs háttérének biztosítása az óvodapedagógus feladata. A tanulási tevékenység tehát tervezhető, de az, az egyéni szükségletek az eltérő fejlettség és az eltérő előzetes tapasztalatok függvényeként egyedi vonásokat mutat, vagyis a tanulási tevékenységre jellemző, hogy életkori és egyedi sajátosságokon keresztül jut érvényre.. Ezért fontos a *differenciált módon történő tevékenység-kínálás*, amely a tanulási folyamatra való, ráhangolódást hivatott segíteni. Ha az óvodapedagógus találkozni tud a gyermekek belső igényeivel, akkor ők késztetést éreznek a játékban való részvételre. így a gyermek önkéntes, szabad választása létrejön, belefelelkezik a *tapasztalatok megszerzésébe*. Ez a tapasztalatszerzési folyamat egyedi tempóban, különböző segítség-igénnyel, az egyes gyermekek egyedi igényeihez igazodó módszerekkel történjen, s addig tartson minden gyermek számára, ameddig belső késztetési segítségével együtt tud működni a kínált tevékenységgel. Az óvodában nem esősorban az ismeretek, hanem a sokoldalú tapasztalatok megszerzése lehet a cél, mivel ezen tapasztalatok közvetlen módon való megszerzése tények, összefüggések létrejöttét eredményezi, amelyek majdan alapul szolgálnak az ismeretek számára. *A komplexitás a tanulás keretének, formáinak megválasztására*, is érvényes szempont, mivel a többoldalú, akár egyidőben többfajta módszerrel megvalósuló tapasztalat és ismeretszerzés lehet óvodáskorban a leghatékonyabb fejlesztő erő. A tanulás keretének konkrét formájának megválasztását a tanulási tartalom befolyásolja leginkább. A tanulás legfőbb kerete a teljes nevelési folyamat, amelyben a spontán és irányított tanulás bármikor megvalósulhat, de természetesen vannak formák (mint például a komplex foglalkozások, melyek legtöbbször a délelőtti napirendben kapnak helyet) Ez azonban rugalmasan változtatható, alakítható.

Óvodáskorban a tanulás spontán módon és tervezetten vagy irányítottan megy végbe. Mindkét lehetőséggel élni lehet és kell is az óvodai nevelés során. Nagyon fontos, hogy figyelembe vegyük a gyermek meglévő, spontán módon megszerzett tapasztalatait és arra építve tervezzük az óvodai tanulás tartalmát és formáit.

Mindegyik formának megfelelő és jelentős szerepe van az óvodai élet mindennapjaiban. Indokoltságukat egyéni érési tempó, a fejlettségi szint, az aktuális késztetések és a tevékenységek adott szituációi mutatják meg, ami egyben a tanulási formák megválasztása iránti változatosságot és színességet is biztosítja az óvodapedagógus számára mind a csoport egészére, mind az egyénhez való igazodás esetében.

Az óvodapedagógus feladatai a tanulóval kapcsolatban:

- *Értelmi képességek fejlesztése (érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet, képzelet, gondolkodás)*
- *A gyermek megismerési vágyának, kíváncsiságának sokoldalú érdeklődésének kielégítése*
- *Lehetőséget kínálni a gyermek számára olyan szituációk átélésére, ahol megismerhetik a felfedezés, a kutatás örömeit*
- *A gyermekek egyéni érdeklődésének megfelelő tevékenységek biztosítása*
- *A gyermekek önállóságának, figyelmének, kitartásának, pontosságának, feladattudatának fejlesztése*
- *Olyan tapasztalatok szerzéséhez nyújtson segítséget a gyermeknek, amelyben saját teljesítőképességét is megismerheti*
- *Komplexitásra törekvés a tanulási tartalmak tervezésénél, feldolgozásánál*
- *Differenciálás a tapasztalatszerzés sokoldalúságára törekvés*

TÁRSAS, KÖZÖSSÉGI TEVÉKENYSÉG

A nevelés hosszú története során mindig a pedagógia központi kérdése volt, hogy az egyén fejlesztése megelőzi-e a fontossági sorrendben a közösség érdekeit, vagy az egyéni képességek alárendelődnek a csoport, a közösség a társadalom, az állam érdekeinek. A nevelés során tehát arra kell töreked-

nünk, hogy megpróbáljunk egyensúlyt teremteni az egyén individuális fejlődése és a csoport, a közösség érdekeinek figyelembevétele között.

A pedagógiai terminológia szerint a szocializáció a csoportba, a közvetlen környezetbe való beilleszkedést jelenti. Ez el is döntheti a kérdést, hiszen nyilvánvaló, hogy az óvoda a család mellett a legfontosabb szocializációs színtér. Közelebről vizsgálva a problémát azonban észrevehetjük, hogy a szocializáció konkrét tartalmait nem szolgálják feltétlenül a közösség érdekeit. Szélsőséges esetben önzésre, a csoporttal való állandó szembenállásra, antiszociális magatartásra is lehet szocializálni! A szocializációt tehát hiba volna automatikusan a társadalmi beilleszkedés motorjaként értelmezni. Feltételezzük természetesen, hogy az intézményes nevelés, különösképpen pedig az óvoda egészséges, harmonikus szocializációt valósít meg. Ez azonban kevés ahhoz, hogy természetadta módon valósítsa meg azt a célt, hogy a gyermek képessé váljon közösségben élni, tevékenykedni a saját és a többiek javára. A közösségben való élni tudást pedagógiaiilag tervezetten, tudatos fejlesztő tevékenységek által és a közösségben élve, mozogva a többiekkel együttműködve lehet elsajátítani. Az individualizáció, vagyis a gyermek egyéni képességeinek személyre szabott, az adottságokat maximálisan kiteljesítő fejlesztése, és a szocializáció egymással karöltve az egész nevelési intézményrendszerben végigkíséri a gyermekeket. Kétségtelenül különbségek vannak azonban életkoronként az intézményes nevelésben a szocializáció-individualizáció arányában. Minél kiforrottabb a személyiség, azaz minél idősebb, közelebb van a felnőttkorhoz, annál inkább előtérbe kerül az erőteljes individualizáció (a pályaválasztás, a hivatásra, a személyes életre való felkészülés jegyében). Az óvoda abban a „szerencsés helyzetben” van, hogy mindkét folyamatra különösen nagy gondot kell fordítania. Ebben az életkorban kell egyrészt stabilan megalapozni azokat az általános individuális képességeket, amelyek később az egész iskolai pályafutás alapjait jelentik, másrészt érzelmileg képlékeny, impulzív, természetyszerűen énközpontú, csoporttudattal nem rendelkező gyermekeket segíteni, rávezeti, nevelni és tanítani a csoportban élési művészetére.

A társas közösségi tevékenység feltételeinek megteremtése, és tartalma

Az ember társas lény. Ebből a kétségbevonhatatlan biológiai és pszichológiai tényből következik, hogy minden nevelési intézménynek, az óvodának

legfőképpen, kötelessége az egyén társas lény mivoltának fejlesztése. A tevékenységközpontú program két koncepcionális oszlopa a kommunikáció és a kooperáció fejlesztése. Mindkét képességnek a lényege a társak, a társaság jelenléte, egyik sem végezhető egyedül. Következésképpen minden olyan tevékenység, amely e két képességet fejleszti, nem lehet más, csak társas tevékenység, és fordítva is igaz: minden társakkal végzett tevékenység kommunikáció- és kooperációfejlesztő is egyben.

Komoly problémát jelent, hogy a 3-7 éves gyermekek társas szükséglete és viselkedése nagyon eltérő. Az egyedüli játszástól az igazi közös tevékenységig hosszú, fáradtságos út vezet, amely különösen a pedagógustól igényel alapos pszichológiai, metodikai felkészültséget. Az óvodai csoport társas tevékenységét, klímáját döntően *határozza* meg a pedagógus személyisége, példaadása. A társas kapcsolatok ebben az életkorban állandóan változnak, a gyermekek közötti szimpátia-antipátia viszonyok folyamatosan átrendeződnek. Ez egyrészt a gyermek számára kiváló gyakorlási lehetőséget biztosít (hiszen a legkülönbözőbb helyzetekbe és társakhoz sodorja őt az óvodai élet), másrészt a pedagógustól rendkívüli tapintatot és türelmet igényel a folyamatok figyelemmel kísérése, pedagógiai szempontú hasznosítása.

A gyermekkel szemben támasztott két fő elvárás: próbáljon meg másokkal érintkezni és együttműködni. A kooperációs és kommunikációs képességek pedagógiai szempontból sikeres formálásnak legfontosabb feltétele, hogy a tevékenység - társadalmi és egyéni - értéktartalma és hasznossága nyilvánvaló, felismerhető, tudatosítható, átélhető legyen. Az együttműködési és érintkezési képességek jellegét, tartalmát, színvonalát, hatékonyságát stb. mindennek előtt az alapul szolgáló tevékenységek társadalmisága (közhasznú volta, kulturális színvonala, relációgazdagsága stb.) határozza meg. Pedagógiai programunk négyes feladatrendszere megfelelő bázist nyújt a kooperációs és kommunikációs képességek kifejlesztéséhez. A társas és közösségi tevékenységek állandó gyakorlás által történő kifejlesztése rendkívüli fontossággal bír a társadalmi gyakorlatra való általános felkészítés, azaz az életre nevelés szempontjából. Pedagógiai programunk a gyakorlat szükségleteiből kiindulva vezeti le a társadalmi követelmények rendszerét. A tulajdonságok, a képességek, a készségek, a szükségletek olyan rendszerét kívánja formálni, amelynek segítségével a gyermekek részvétele a napi életben (társadalmi gyakorlatban) egyszerűbbé, könnyebbé, gyorsabbá válik. Nagyon fontos feladat tehát már az óvodában tudatosan törekedni a közös-

ségben zajló folyamatok, a társas kapcsolatok és a közös tevékenység kibontakoztatására. Mindez természetesen nem jelenti az egyén fejlesztésének mellőzését. A jó közösséget mindig egyéniségek alkotják, mégpedig olyanok, akik egyéni akaratukat, ambícióikat, vágyaikat képesek a közösség keretein belül is megvalósítani. Az élet is ilyen. Bizonyos korlátok között kiélhetjük magunkat, azaz nekünk éppen úgy szükséges alkalmazkodnunk másokhoz, mint ahogyan mások is alkalmazkodnak hozzánk. A cél az, hogy az adott lehetőségek között a legtöbbet legyünk képesek egyéniségünkben kihozni, ezzel is gazdagítva a közösséget. Minden gyermek egyéniség, akinek lehetőséget kell biztosítani személyisége pozitív és széleskörű kifejlődéséhez. A társas és közösségi kapcsolatok kialakítása a tevékenység bázisára támaszkodva a teljes nevelési folyamatot átfogja. Az óvodai csoport, az óvodai közösség sikeres formálása esetén a társadalom számára igen hasznos közösségi érzés, közösségi tudat és magatartás mellett mások megbecsülése, a közös szokások kialakulása, a hagyományok tiszteletben tartása, sőt a csoport közvéleménye is kialakul. A csoportban elfogadott normák befolyásolják a gyermekek cselekedeteit. Ha mindehhez még nyitott légkör, demokratikus és szeretetteljes irányítás társul, akkor tág teret nyitunk a gyermekek önállósága, tenni akarása és döntési képességének kibontakoztatása irányában. A nevelőközösség szerepe ebben a folyamatban meghatározó. A nevelőközösség belső tartása, gyermekszerepe, kivívott tekintélye és világos, pontos, tudatos, célirányos nevelő tevékenysége nélkül az elképzelt gyermekközösség kialakítása nem sikerülhet. Az óvodai gyermekközösség kialakítása a tevékenységek rendszerén keresztül valósítható meg. Az óvodában minden tevékenységnek a gyermek egyéni öröme túl a közös élményt is kell erősítenie. A társas kapcsolatok, a közös munka, az együttjátás és a komplex foglalkozások rendszere is az együvé tartozás érzését erősíthetik, ha tudatosan igyekszünk ezt létrehozni. A lényeg, hogy a tevékenykedtetés sokszínű, változatos legyen, és a *tevékenykedtetésen* legyen a hangsúly. Mindent kipróbálhasson a gyermek, kivételt csak a testi és szellemi épségét veszélyeztető tevékenységek képeznek.

Nem fegyelmezni, hanem tevékenységgel és az ehhez szükséges hellyel, eszközzel kell segíteni a gyermekeket abban, hogy minél nagyobb önállóságra tegyenek szert óvodai életük során. A helyes szociális viselkedés megtanulásának színtere az óvodai csoportközösség. A felnőtt és gyermek között nem a feltétel nélküli szófogadás, hanem a demokratikus partnerviszony kialakítása a cél. Az óvodapedagógus ugyanúgy vegye figyelembe a gyer-

mek jogos kívánságait és igényeit, mint ahogy a gyermektől is elvárja a szokások, szabályok betartását. A gyermekek egymás közötti és a felnőttel való kapcsolatában egyaránt a szabadságra, a nyíltságra és az őszinteségre kell építeni. A közösség lehetőséget teremt az önálló kapcsolatok kialakítására, a különböző nézőpontok megismerésére, a konfliktusok kezelésére és megoldására. Ezek a folyamatok pedig a másokkal szembeni tolerancia kialakulásához vezetnek.

A társas közösségi tevékenység gyakorlati megvalósítása tulajdonképpen a csoport zökkenőmentes életfeltételeinek, életterének kialakításával kezdődik. Az alapozás, a megfelelő feltételek kialakítása a három éven keresztül keretet ad a csoport életének és elősegíti a gyermekek folyamatos szociális záródását. Természetesen a jól kialakított szokások az óvodapedagógus munkáját is megkönnyítik.

A továbbiakban a társas-közösségi tevékenységhez kapcsolódó feladatok közül emeljük ki a legfontosabbakat:

A csoport szokásrendszerének kialakítása

A beszoktatás

- A gyermekek gondozásával kapcsolatos feladatok Az egészséges életmódra nevelés feladatai és feltételei

A csoport szokásrendszerének kialakítása

Az óvoda mindennapi életének zökkenőmentességét, harmonikusságát és nyugalmit biztosítja, ha megfelelő szokásrendszert sikerül kialakítani. A szokásalakítás hosszú, fáradságos munka, ami olykor talán unalmasnak is tűnik, hiszen a jó szokásrendszer a mindennap gyakorolt cselekvések sorozatának állandó ismétlése. Azt azonban nyugodtan állíthatjuk, hogy a fáradság később nagyon is megtérül a három évig tartó óvodai nevelés során. A szokásalakításban is elsődleges maga a cselekvés, a tevékenység, ami az egész személyiséget fejleszti. A feladatmegoldás ez esetben is öntevékenységre és a gyermek aktív együttműködésére épül. A szokásrendszer kialakítása az utánpótlás és az ezzel összefüggő azonosuláson nyugszik. A szoktatás esetében tehát a példamutatásnak van kiemelt szerepe. Ez igazán egyszerűen belátható, hiszen köszönni megtanítani a gyermeket úgy lehet, ha az óvodapedagógus is köszön minden nap minden egyes gyermeknek. A szoktatásnak azért is van jelentősége a személyiségfejlesztés szempontjából, mert egy általános tudatmentesítő szerepe van. A jól kialakított szokások,

melyek rendszert alkotnak, nem kívánnak akaratkifejtést a gyermektől, és nem kell koncentrálni sem, hiszen automatikusan cselekszik a gyermek, amikor köszön a csoportszobába lépéskor, megtörli a cipőjét a lábtörlőbe, kopog, ha belép az ajtón, igényévé válik az étkezés előtti kézmosás stb. A szokásrendszer segítségével a mindennapi cselekvések egy része gazdaságosabbá válik, kiküszöbölődnek a felesleges mozdulatok, mindenki számára egyértelmű keretet kap a napi óvodai élet. *A szokásalakítás módja tehát : utánzás-ismétlés-tudatosá váló cselekvés.*

Milyen területen alkalmazhatók leginkább az óvodában kialakított szokásrendszerek?

a) a napirend szokásai, b) a társas, közösségi együttélés szokásai, c) az egészséges életmód szokásai, d) a tevékenységek megvalósítását elősegítő szokások esetében

Azért foglalkozunk ilyen bőven a szokások és szokásrendszerek kérdésével, mert a csoport nyugalmát, derűs légkörét alapvetően befolyásolja a kialakított szokásrendszer minősége. Erre építhető fel a harmonikus, kiegyensúlyozott, tevékenységgel teli napi óvodai élet. A szoktatás szabályait *Kelemen László* nyomán az alábbiakban foglalhatjuk össze :

- a) A szoktatáshoz teljes határozottság szükséges az óvodapedagógus részéről.
- b) A szoktatás tökéletes beidegződést, begyakorlást jelent.
- c) A szoktatás ideje alatt nem tehetünk kivételt, nem lehet kihagyás a szokás automatikussá válása érdekében.
- d) A szoktatás nehéz és fárasztó munka az óvodapedagógus számára, hiszen mi magunk unhatjuk meg az állandó figyelmeztetést és követelést.
A kitartó munkának azonban hosszú ideig élvezhetjük a gyümölcsseit.
- e) A rendszeres odafigyelés a szokás kialakításának folyamatában ne csupán figyelmeztetést és főleg ne prédikálást, szidást jelentsen.
- f) A pozitív példa, a pozitív motiválás és a tényleges cselekvés vezet a leggyorsabb eredményre. Az öntevékenység, az örömmel végrehajtott cselekvés itt is gyorsabbá és biztosabbá teszi a végeredményt.
- g) A szokások kialakítását mindjárt az első óvodai napon kezdjük el.
- h) A megvalósítás sikere a rendszeres napi gyakorláson múlik.
- i) A szoktatás során célokat tűzünk ki, feladatok elé állítjuk a gyermeket. A végrehajtást ellenőrizni, értékelni szükséges. A követelésnél mindig vegyük figyelembe a gyermek adott lehetőségeit, konkrét helyzetét és életkori sajátosságait. Ne legyen túlzott az elvárásunk, de alultervezett sem.

- j) A szokásalakítás gyors sikere a csoportban dolgozó óvodapedagógusok elképzeléseinek teljes összhangjával érhető el.
- k) Győzzük meg a szülőket a szokásalakítás fontosságáról, igyekezzünk elérni, hogy a családi környezetben is ugyanazok a szabályok legyenek érvényesek, mint az óvodában.

A közösségi szokások kialakítása lehetővé teszi, hogy a gyermekek minél több tevékenységben részt vehessenek úgy, hogy képessé váljanak a csoportkeretek, csoportnormák és legfőképpen a másokra való odafigyelés, az egymás mellett élés elemi szabályainak betartására. A jó szokásrendszer teszi lehetővé, hogy az egyik gyermek ne zavarja a másikat a tevékenységek végzése közben és kialakuljon a gyermekek között egy jó együttműködés.

A beszoktatás

A társas és közösségi tevékenységek a nevelőmunka egészét átszövik. Ebben a folyamatban talán a legfontosabb időpont az, amikor a gyermek először ismerkedik az óvodával, az óvodai csoporttal. A megszokottól eltérő környezet, a szülőktől való elszakadás, az új helyzet sokszor nehéz feladat elé állítja a szülőket és az óvodapedagógust egyaránt. Az óvodapedagógus feladata, hogy végtelen türelemmel és szeretettel forduljon az újonnan óvodába kerülő gyermek felé. Adjon elegendő időt a beszoktatásra. Biztosítson fokozatos átmenetet és tegye lehetővé a szülővel együtt történő beszoktatást. Az óvoda nyitottsága nemcsak a beszoktatás ideje alatt, hanem az óvodáskor végéig biztosítsa a szülőknél a nevelőmunkába történő közvetlen betekintést. Ez mindkét fél számára (szülő-óvodapedagógus) megnyugtató és biztonságot jelentő lehetőség, amit a gyermek érdekében kétoldalúan lehet hasznosítani. Az óvodapedagógusnak éppúgy szüksége van a nevelőmunkában a szülőktől érkező információkra, javaslatokra, mint fordítva. Az óvoda nyitottsága, hagyományok teremtésével, nyilvános, közös programok, ünnepek segítségével tovább növelhető.

A gyermek egész későbbi óvodai életére kihat a beszoktatás minősége, ezért foglalkozunk vele külön is. Nagyon sok türelmet, gyöngédséget és időt igényel a gyermekek beszoktatása. Nem célszerű az új gyermekeket egyszerre fogadni. Mindenki számára megnyugtatóbb a fokozatos és folyamatos beszoktatás. Így 2-3 új gyermekre kell fokozott figyelmet fordítani és jut időnk a többi gyermekkel való foglalkozásra is. Ilyenkor a gyermek és a szülő egyéni igényei szerint először 1-2 órát, majd egyre hosszabb időtarta-

mot tölt el a gyermek az óvodában eleinte az édesanyjával együtt. Nincs szabály arra vonatkozóan, meddig tartson a beszoktatás. (1-2 hétig vagy tovább?) Minden gyermek esetében egyénileg, a szülővel közösen kell ebben a kérdésben dönteni. Kivételt képezhet, ha a bölcsődéből kerülnek át egymást ismerő gyermekek. A gyermekek többsége ma otthonról kerül az óvodába, aminek az a következménye, hogy megnövekszik a beszoktatás időtartama. Erre gondolva augusztus közepétől kezdve folyamatos lehet az új gyermekek fogadása és az akár októberig is elhúzódhat. Miután naponta csak néhány új gyermek érkezik és ők nem töltenek el csak néhány órát az óvodában, egy kis létszámú csoport fokozatos beszoktatásával az óvodapedagógusok terhelése is csökkenthető. Azokon a napokon, amikor több gyermeket is fogadunk, célszerű mindkét óvodapedagógusnak hosszabb ideig az intézményben tartózkodni. A beszoktatás alatt és azután is tegyük lehetővé, hogy a gyermekek kedvenc játékszereiket behozhassák az óvodába. A csoport szokásrendszerét úgy kell kialakítani, hogy ez természetes dolognak számítson az óvodai csoportban. A csoportban lévő régebbi gyermekeket is készítsük elő az újak fogadására, hogy minden tekintetben biztosítva legyen a szeretetteljes légkör és a jó hangulat az ismerkedés időszakában. A beszoktatás ideje alatt ne kívánjuk meg egyetlen gyermektől sem, hogy bekapcsolódjon a csoportban folyó tevékenységekbe. Az önkéntesség az egész óvodai élet folyamán rendkívül fontos, a beszoktatás alatt pedig egyenesen hangsúlyos szabálya a gyermekekkel való foglalkozásnak. Az utánzási hajlamra építve előbb-utóbb úgyis minden gyermeknél elérhetjük, hogy beilleszkedik a csoportba és bekapcsolódik a tevékenységekbe, tehát ne legyünk türelmetlenek. A beszoktatás során kiépül a gyermekben az a bizalom, ami később az óvodapedagógus és a gyermek aktív együttműködését megalapozza. A bizalom kiépítése a szülők irányában is rendkívül fontos. Éppen ezért jó, ha a beszoktatás alatt a szülők bent tartózkodnak az óvodában, mert saját tapasztalataik győzik meg őket arról, hogy jó helyre került a gyermekük. A tevékenységközpontú program a harmonikus szülő-nevelő kapcsolatot a nyitott óvoda elve alapján látja megvalósíthatónak. A szülők a beszoktatás után is bármikor bent tartózkodhatnak az óvodában, ha ezt igénylik és maguk az óvodapedagógusok is kérik, várják a szülők a folyamatos együttműködését. Közös programok, ünnepek, kirándulások a szülők egyetértésével és konkrét segítségnyújtásával valósulnak meg.

A gyermekek gondozásával kapcsolatos feladatok

A gondozás az óvodai nevelőmunkát megalapozó tevékenység, melynek feladatai részben átalakultak, részben pedig felerősödtek a társadalmi folyamatok hatására. Ma olyan jelenségekkel is gyakran találkozunk az óvodában, ami nem volt jellemző néhány évvel ezelőtt. Sajnos nagyon sok a gondozatlan, nem megfelelően öltöztetett vagy étkeztetett gyermek. A zavartalan fejlődéshez, az egészség fenntartásához a gyermekek fokozott gondozása elengedhetetlen követelmény. A gondozási feladatok végzése az óvodában dolgozó valamennyi felnőtt feladata, ami az óvodapedagógust nem mentesíti a tényleges teendőktől, csupán arról van szó, hogy neki kell koordinálnia, megterveznie, átgondolnia a többiek munkáját is. Az óvodai környezet esztétikus, harmonikus és célszerű kialakítása, a veszélyforrások minimálisra csökkentése, az óvodai napirend helyes kialakítása a gondozási feladatok végzését könnyíti meg. Az óvodába kerülő gyermek számára a környezetváltozás, az idegen emberek, új életfeltételek, a megszokott környezettől való elszakadás nagyon komoly nehézséget jelent. Ezek a bekövetkező változások az első időszakban a gyermek pszichés és testi állapotában átmeneti zavarokat okozhatnak. A gondozás, a gyermekkel való törődés az első kapocs, ami közel viszi a felnőttet a kicsihez, ami lehetővé teszi az átmeneti problémák kezelését. Az óvodának a gondozás olyan klasszikus feladata, amit nem adhat fel, amit nem hanyagolhat el, amit nem helyettesíthet mással. Manapság vannak olyan elképzelések, melyek az óvoda feladatai között fontosabbnak tartják a különböző foglalkoztatási formák megtartását, tehát a direkt szellemi fejlesztést, mint a gyermek alapvető szükségleteinek kielégítését. Ezt az álláspontot a tevékenységközpontú program elveti. Szerintünk addig egyáltalán nem fejleszhető a gyermek, amíg nincs biztonságérzete, komfortérzete, amíg valamennyi testi szükséglete ki nincs elégítve. Ebből következően az óvodai csoportban leginkább azt kell biztosítani, hogy a gyermekek kellemes, jó légkörben, várakozás és sorakoztatás nélkül, szükségleteiknek megfelelően végezhesék a tisztálkodással, a wc használatával, az öltözködéssel, az étkezéssel kapcsolatos teendőiket. A napirendnek pontosan ezt a folyamatosságot, rugalmasságot kell tükröznie. Ha nagyon korán érkeznek a gyermekek, akkor természetes, hogy ehhez alkalmazkodni fog az étkezések időpontja, tehát nem feltétlenül 10 órakor lesz minden csoportban a tízórai, az álmos, fáradt, kialvatlan kisgyermeket korán reggel lefektetjük stb... A hátrányos helyzetű gyermekek esetében a gondozási teendők növekedésével számolhatunk. Nem az a cél,

hogy a gyermek helyett, a gyermeket kiszolgálva mindent a felnőttek végezzenek el, hanem az, hogy megtanulja önállóan ellátni magát. Ehhez nyújtanak segítséget a felnőttek, vegyes csoportban a nagyobb gyermekek és ezt az együttműködést célszerű kialakítani az azonos korú gyermekek csoportjaiban is. A mosdóban, az udvaron, a reggeli gyülekezési időben, ünnepek, kirándulások alkalmával nagyon sok remek lehetőség adódik a különböző korú gyermekek együttműködésére, kommunikációjára a gondozási teendők közös ellátása közben. Fontos ezen a területen is a családdal való szoros együttműködés, egymás tájékoztatása és a rendszeresség mindkét fél részéről a gondozáshoz kapcsolódó szokások kialakítása érdekében. Az egyéni bánásmód, az egyes gyermekek sajátos igényeinek figyelembevétele a gondozás esetében is érvényesül.

Az egészséges életmódra nevelés feltételei és feladatai

Az egészséges életmódra nevelés mai életünkben felértékelődött, fontossága hosszú távon meghatározza a felnövő gyermekek önmaguk által kialakított életstílusát. Az egészséges életmód magában foglalja a környezettel való harmonikus együttélést, a természet szeretetét és védelmét. Az egészséges környezet kialakításáról már volt szó, amikor az óvodai nevelés objektív feltételeinek számbavételekor az óvoda épületéről, udvaráról és belső berendezéseiről szóltunk. Csupán annyit erősítenénk meg újra, hogy természetes körülmények között minél nagyobb mozgástér biztosítása a célunk. Tágas, levegős, világos csoportszoba és fákkal, növényekkel, füves területekkel beültetett udvar szükséges a nevelési feladatok megoldásához. A szűk lakáskörülmények, a hiányzó zöldterületek és játszóhelyek gátolják a gyermekek mozgásigényének kielégítését. Ez a gátlás testi és szellemi passzivitás kialakulása felé vezethet. Ismert tény, hogy a mozgásöröm és a szellemi fejlődés egymással szoros kapcsolatban áll. A gyermekek mozgásának fejlesztése örömforrás és alkalmas lehetőség az esetleges mozgáshibák korrigálására is. Az optimális mozgásfejlődéshez biztosítani szükséges a spontán mozgáslehetőségeket mégpedig az egyéni sajátosságok figyelembe vételével. Ajánlatos tehát minden adódó lehetőséget kihasználni a nap folyamán a mozgásra. A gyermekek napirendjét úgy kell összeállítani, hogy elkerüljük az egyoldalú terhelést, azaz lehetőleg felváltva biztosítsuk a mozgást és az üléssel együttjáró tevékenységeket. A mozgás és pihenés egyensúlyának biztosításával sikerülhet a gyermekek egyoldalú igénybevételét elkerülni. Fontosnak tartjuk, hogy a gyermekek minél több időt töltsen-

nek el a szabad levegőn. A napfény, a levegő, a víz, az eső is edzi, erősíti őket. Természetesen az időjárásnak megfelelő ruházatra van szükség kint az udvaron és bent az épületben. Az udvaron nemcsak játszani, étkezni, de nagyon sokféleképpen tevékenykedni lehet. Legyenek olyan udvari játékeszközök, toaeszkozok, építmények, amelyek lehetővé teszik a gyermekek sokoldalú mozgásigényének kielégítését. Ha pancsoló vagy netán úszómedencéje van az óvodának, akkor az egész nyáron biztosítja a kellemes ki- kapcsolódást és jóízű elfáradást a gyermekeknek. Télen a szánkózás, csúszkálás, a hóval való játék ugyanazt az örömet jelenti, mint a nyári fürdőzés. Az egészséges életmódra nevelés nem csak az óvoda épületének és udvarának célszerű hasznosítását jelenti, hanem gyakori sétákat, kirándulásokat a szabad természetben, a közeli játszótéren, nagyobb füves réteken, dombokon, erdőben. A természet szépségeinek élvezete, a szabad természetben való játék öröme, a mozgás szabadsága, a mozgást követő pihenés és nyugalom - ami nem biztos, hogy minden gyermek esetében az alvást is jelenti - a legbiztosabban vezeti el a gyermeket a természet szeretetéhez. Az óvodapedagógus tudatossága abban nyilvánul meg, hogy gondosan válassza meg a helyszíneket és hívja fel a figyelmet a környezet megóvásának fontosságára. A séták alkalmával a párosával haladást csak addig követeljük meg, amíg a gyermekek biztonsága, testi épségének megóvása ezt igényli. Mindig legyen alkalom szabad, önálló mozgásra, futkározásra. A játék, a kirándulások célját és ezzel együtt időtartamát a gyermekcsoport életkori sajátosságaihoz igazítsuk. A túlterhelő, fárasztó menetelés, a gyermek fizikai képességeit meghaladó kirándulások nem érik el a kívánt hatást, nem lesznek örömforrások a gyermek számára. Az óvoda udvarán lévő konyhakert vagy virágoskert ugyancsak alkalmas a mindennapi, komoly mozgást igénylő tevékenységre. A szokásrendszer alakításával azt kell elérni, hogy a tevékenységhez szükséges eszközök bármikor a gyermekek rendelkezésére álljanak és a tevékenységet magát ne korlátozzuk vagy szabályozzuk be.

Az egészséges életmód szokásainak kialakításában fontos szerepet kap a helyes táplálkozás szokásainak kialakítása és az étkezés körülményeinek, esztétikumának biztosítása. A helyes táplálkozási szokások kialakításánál a rendszeresség az első szempont. Sajnos sok család életvitele éppen ezt a rendszeres, időbeni étkezést nem biztosítja, ezért fokozottan figyelniük kell arra a napirendben, hogy meghatározott időintervallumon belül történjenek az étkezések. Sok óvoda igyekszik gyümölcsökkel és különféle magokkal kiegészíteni a napi óvodai ellátást. Az óvodai konyhák jó része csupán me-

legítő konyhaként üzemel. Az ételeket szállítják, így azok minősége gyakran nem felel meg a kívánalmaknak. Az óvoda vezetőjének és az óvodapedagógusoknak fokozott figyelemmel kell kísérni ilyen helyeken a gyermek- étkeztetést és kifogásaikat közvetíteni az illetékesek felé. Az egészséges életmód szokásainak kialakításához hozzátartozik az étkezések körülményeinek, nyugalmanak, kellemes hangulatának és esztétikumának biztosítása. Ez mindig is erőssége volt az óvodai gyakorlatnak. A mindig tiszta, vasalt, finom színekben pompázó asztalterítők, a minőségi, esztétikus étkezőedények, a szalvéták, az asztaldíszek stb. mind tovább fokozzák az étkezés pozitív hatását és nevelő értékét. Az étkezés közbeni halk beszélgetés, zsongás a kultúrált étkezési szokások elsajátítása pedig tovább fokozza az egész tevékenységhez kapcsolódó pozitív hatásokat. A gyermek nem megérti, hanem megérzi ennek az egész milliónek a jótékony hatását és megőrzi magában a későbbi életében is. Mindez újabb adalék ahhoz, hogy a környezet hatásával nevelni tudunk, hogy a *példaadás a legerősebb nevelő erő*.

Az óvodapedagógus feladatai a társas, közösségi tevékenységgel kapcsolatban:

- *Biztonságos, nyugodt, félelemmentes óvodai mindennapok biztosítása, amiben lehetőség kínálkozik a gyermekek közötti, valamint a gyermekek és felnőttek közötti minél gyakoribb kontaktusfelvételre*
- *A felnőttekkel és a társakkal kapcsolatos viselkedési szokások kialakítása és gyakorlása természetes szituációkban*
- *A társakkal, a felnőttel való kommunikáció sokoldalú megtapasztalásának, gyakorlásának előmozdítása.*
- *A gyermekcsoporton belül az együttműködés, az együttjátás, együttdolgozás képességének kialakítása és gyakorlása*
- *A konfliktusok kezelése, demokratikus, nyílt légkör kialakítása*
- *A társakért, a csoportért érzett felelősségérzet alakítása*
- *A demokratikus szabályok betartásának gyakorlása*
- *Arra nevelni a gyermekeket, hogy megértést és toleranciát tanúsítsanak a társaik irányában*
- *A csoport együttéléséhez szükséges szabályok, szokások, normák kialakításának elősegítése*
- *Az egyéni törekvések tiszteletben tartásával biztosítani a csoport egészének zökkenőmentes napi életét.*

ÉRTÉKTEREMTŐ MUNKATEVÉKENYSÉG

A munka az egyén, a csoport, a társadalom létfeltételeinek, anyagi, szellemi alapjainak a megteremtését jelenti. Fogalmához hozzátartozik, hogy *tudatos, célirányos* tevékenység (ebben lényegében nem különbözik a játék és a tanulás legtöbb formájától); egyéni és közösségi *haszna* van. Az értékteremtő munka pedagógiai értelmezésekor mindig az a kérdés, *mi szükség van* az óvodában a munkavégzésre, mi a haszna? Jól tudjuk, vannak olyan szülők, akik egyenesen kikérik maguknak a gyermekük „dolgoztatását”, hiszen otthon is kímélik, mert boldog gyermekként szeretnének biztosítani neki, de valójában többnyire azért, mert könnyebb, gyorsabb, kényelmesebb, ha a gyermek nem látatlankodik a szülő körül. Később aztán ezek a szülők értik a legkevésbé, hogy miért nem lehet a kamaszodó gyermeket a legegyszerűbb segítségre sem rávenni. A munkatevékenységgel kapcsolatban van talán a pedagógusoknak a legnehezebb feladatuk: nemcsak *meg kell győzni a szülőket jó részét* arról, hogy az óvodában végzett munkától semmiféle károsodást nem szenved a gyermek, hanem rá kellene arra is venni őket, hogy *a családban is legyen* a kisgyermeknek saját „munkája”. Milyen céljaink lehetnek az értékteremtő munkával? A válasz legáltalánosabban: vannak olyan *képességek*, amelyek a munkatevékenységgel fejleszthetők a leghatékonyabban. A teljesség igénye nélkül: *a) a kitartás*, a fegyelmezett munkavégzés, *b) a kötelességtudat*, *c) a többiekkel való együttműködés* képessége,

d) nagyobb gyermekeknél a szervezőképesség, a folyamatok hatékony megtervezése, *e) részvétel* a közös munkában, a döntési képességek és a felelősségvállalás a közös tevékenységben, *f) a versengés és a segítségnyújtás* képessége, a szolidaritás, *g) speciális*, az adott tevékenység végzéséhez szükséges képességek, műveletek, biztonsági rendszabályok elsajátítása (pl. vágószerszámok, kerti eszközök, konyhai gépek stb. használata);

A rábízott, általa biztonsággal elvégezhető munkák összetettebbé, felelősségteljesebbé válása komoly *motiváló erő* a gyermek számára, és egyúttal az énképéhez, *önértékeléséhez* is fontos adalék annak a tudata, hogy „egyre nagyobb, egyre megbízhatóbb vagyok”. Az óvodai nevelés feladatrendszerében klasszikus terület a munkatevékenység. Egyrészt annak tartalma miatt (gondoljunk például a gyermek önállósodására, önkiszolgálással kapcsolatos feladataira, de említhetném a naposságot és sok más nevelési területet is) másrészt azért klasszikus, mert a munkatevékenységet tulajdonképpen a legjobb játékként éli meg az önállósodó gyermek. Leggyakrabban éppen arról van szó, hogy a gyermek tevékenységi vágya olyan erős, hogy minden

munkatevékenységben részt szeretne venni, a képességei azonban még nem teszik lehetővé, hogy minden tevékenységben részt vegyen. Éppen ezért a legfontosabb, hogy hagyjuk cselekedni, vegyen részt mindenben a kisgyermek, mert nem lenne helyes, ha korlátozással a cselekvési, tevékenységi vágyát csökkentenénk. Nevelési célunkban az életre készítjük fel a kisgyermeket. Az belátható, hogy életünk nagy részét munkával, munkában töltjük el. 3-7 éves korban ebből csupán annyit kellene megvalósítanunk, hogy szeressen tevékenykedni a gyermek, szívesen végezzen saját maga és a társak számára olyan cselekvéseket, melyek a munkatevékenység körébe tartoznak. Nagyon fontos, hogy a gyermek játékosan, örömmel végezze ezeket a tevékenységeket. Legtöbbször nem is választható szét egy-egy tevékenység (pl. falevek söprögetése, az asztal megtérítése stb) játék vagy munkatevékenységgé. Különösen fontos ez a pedagógiai alapelv: semmit ne csináljunk meg, amit a gyermek is el tud végezni. A munkatevékenység fejlesztő hatása, pedagógiai funkciója éppen azáltal tud a legjobban érvényesülni, ha a gyermek önfeledt játékként, figyelmét lekötő cselekvésként éli meg azt. Ami azonban mégis megkülönbözteti a játéktól az nem más, mint az erőfeszítés és az eredmény közvetlen érzékelése. A visszajelzés, hogy jól végezte el amit csinált, hogy abban mások is örömet lelnek, belátható, átélhető a gyermek számára. Ez a folytonos visszajelzés adja a legnagyobb motiváló ösztönző, megerősítő tényezőt. Különösen egyes életkorú csoportban láthatjuk, hogy a nagyobb gyermekeket mennyire inspirálja a kisebbekért végzett munkáért járó értékelés és pozitív megerősítés.

A munkavégzés tartalma az óvodában főképpen az alábbi területekhez kapcsolódik:

- a) az *önkiszolgálással*, a *biológiai szükségletekkel* kapcsolatos tevékenységek önálló végzése: az étkezéssel, öltözködéssel, tisztálkodással kapcsolatos teendők;
- b) a *közvetlen tárgyi környezet* karbantartása: a különféle játék- és egyéb eszközök előkészítése, elrakása, a csoportszoba rendben tartása, díszítése, csinosítása;
- c) az *udvaron, kertben* a gyermekek által is végezhető kisebb fizikai munkák, amelyek egyúttal a környezeti nevelés elengedhetetlen mozzanatai is;
- d) *konyhakerti* tevékenység, zöldéséges, illetve virágágyások gondozása;
- e) nagyobb gyermekek már képesek kisebb-nagyobb tárgyakat készíteni, amelyeket különböző óvodai vásárokon, rendezvényeken *árusítanak*;

- f) a napi tevékenységek során rendszeresen előforduló *megbízások* végzése, nemcsak a naposi feladatok, hanem speciális, személyre szabott feladatok (virág, akvárium, kis meteorológus, ceruzafelelős stb)
- g) általában nem szokták a munkatevékenységekhez sorolni, de a munkára való szocializációnak nagyon fontos eleme a különböző *foglalkozások megismerése* séták, élményszerző kirándulások alkalmával, társasjátékok, szerepjátékok során.

A munkafajták közül ki kell emelnünk az önkiszolgálást, aminek óvodáskor kezdetétől fogva igen nagy a jelentősége. A gyermekek magukkal kapcsolatban minden teendőt - testápolás, öltözködés, étkezés, környezetük rendbentartása - a lehető legkorábbi időtől kezdve próbáljanak önállóan elvégezni. Azt felesleges meghatározni, hogy melyek azok az önkiszolgálással kapcsolatos tevékenységek, amelyeket 3-5 vagy 7 éves korban végezhet el a gyermek. Hagyjuk, hogy a gyermekek saját képességeik szerint, koruktól függetlenül akkor végezzék el az önkiszolgálással kapcsolatos teendőiket, amikor képesek rá, vagy kedvük van hozzá. Helyesnek tartjuk, ha az óvoda ezirányú törekvéseit a szülőkkel együttműködve, őket a pedagógiai szempontokról tájékoztatva valósítja meg. Tájékoztatni kell a szülőket arról, hogy ők is engedjék a gyermeket otthonon önállóan öltözni, gyermekszobát rendbe tenni, asztalt megteríteni stb. és ezt várják is el a gyermekektől. Természetesen a csoport dajkától is várjuk el a türelmet, ne siettesse a gyermeket a reggeli öltözködésnél és főleg ne végezze el azt a munkát a gyermek helyett.

Az önkiszolgálás mellett a munkatevékenység másik fontos területe a *másokért végzett tevékenység*. Ez a nevelési cél szempontjából is kiemelt terület, hiszen a társakkal való együttműködésre ad tényleges lehetőséget. A csoport összetétele különösen előnyös lehet, gondoljunk a vegyes csoportokra, ahol különböző életkorú gyermekek vannak együtt, ahol a nagyobbaknak bőven van alkalmunk segíteni a kicsiket. Természetesen ugyanezek a lehetőségek megteremthetők az osztott csoportokban is. Az óvodapedagógusoknak fontos feladata arra ügyelni, hogy ilyen téren a gyermekek sokszok tapasztalatot szerezhessenek. A naposság, a naposi feladatok végzése igen kiváló terepe annak, hogy a gyermekek megtapasztalják a csoport érdekében végzett munka örömét és a nagyfokú önállóságot. Nem is igazán érthető az a vita, ami arról szól, hogy önkiszolgálás, vagy naposi rendszer kapcsolódjon az óvodai étkezéshez. Mindkettő más-más területen járul hozzá a kisgyermek fejlődéséhez és éppen ezért mindkettő megismerésére, gya-

korlására szükség van az óvodában. Az óvodapedagógus önállóságától függ kizárólag, melyik formát mikor alkalmazza. Nyilvánvalóan a kisebb gyermekek esetében az önkiszolgálásnak, a nagyobbak esetében a naposi munkának van nagyobb realitása. A lényeg, hogy tisztázzuk milyen nevelési célkitűzés, milyen nevelési feladat megoldása érdekében használjuk egyik vagy másik rendszert. Szólni szükséges még az ún. folyamatos napirend kérdéséről is. Ennek keretein belül ugyanis folyamatos étkeztetés, tehát ön- kiszolgálás valósul meg általában. Egyáltalán nem baj, sőt előnyös, ha a folyamatos napirend a délelőtti étkeztetést foglalja keretbe. Baj csupán abból adódhat, ha a folyamatos napirenden belüli étkezést semmilyen keretbe nem foglaljuk. Nem tarthat az étkezés a teljes délelőtti folyamán. A napirendben jelölni szükséges, hogy mettől-meddig biztosítunk erre lehetőséget. Ettől függetlenül délben még lehet naposi rendszert alkalmazni, azaz kombinálható a naposi rendszer és az önkiszolgáló tevékenység. Az óvodapedagógusok ebben a tekintetben is bátran dönthetnek önállóan, mert az adott csoport ismeretében ők tudják igazán eldönteni, mikor milyen módszerrel és eszközzel közelítenek a nevelési célokban megfogalmazott feladatokhoz. Az óvodapedagógus felelőssége, odafigyelése, önálló döntései azért is meghatározóak, mert nem elsősorban a munka tárgya, hanem megszervezésének módja fejt ki a már említett nevelő-fejlesztő hatást. Itt is érvényes, amit a tevékenységről általánosságban elmondtunk: alapvető követelmény az önállóság, az öntevékenység lehetőségeinek megteremtése. A különböző munkafajták: önkiszolgálás, naposság, a gyermekek saját személyiségével kapcsolatos munkák, a csoport érdekében elvégzett munkák vagy a kerti munka közös vonásaként azt kell kiemelni, hogy mindez tényleges munkavégzést, azaz tevékenykedtetést jelentsen az óvodában. Minden olyan munkát elvégezhetnek a gyermekek, amihez kedvük van és testi épségük veszélyeztetése nélkül képesek azt megvalósítani. A gyermek önkéntességét, nyitottságát, megismerési vágyát, aktivitását, érdeklődését tudatosan igyekezzünk felhasználni nevelési céljaink megvalósítása érdekében. A gyermek éppúgy élvezzi a munkatevékenységeket, mint a játékot, ha tiltásokkal vagy túl nehéz feladatokkal nem szegjük kedvét. A munka az életre való felkészítést, a társadalmi gyakorlat megismerését éppúgy szolgálja, mint a személyiség fejlesztését és ha mindez pozitív élmények átélésének forrása lehet, akkor a gyermekek szívvel, lélekkel fogják végezni. Az első feladat olyan munkalehetőségek biztosítása, ami a gyermek számára elfogadható. Ezen kívül igen nagy fontosságú, hogy a munkavégzés során biztosítsuk a teljes

önállóságot. A munkatevékenység a felkínált lehetőségek közül önállóan választható és sohasem a gyermekre kényszerített feladat legyen. Váljon a csoport számára magától érthető és természetes dologgá, hogy mindenki dolgozik, amikor szükséges és mindenki a kedvének, egyéniségének, képességének megfelelő munkát végezheti. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy a munkavégzés ne időszakonkénti, hanem *rendszeres, folyamatos* tevékenység legyen, ami beépül az óvodai mindennapokba. A munka megosztása során fontos feladatnak tartjuk, hogy a gyermekek megtanuljanak *önállóan dönteni*, feladataikat egymás között megosztani. Pontosan olyan módon, mint amikor a szerepjáték megkezdése előtt elosztják egymás között a szerepeket. A nagyfokú önállóság és a döntési helyzetek, döntési képességek gyakorlásának lehetőségei együtt szolgálják a gyermekek életre való felkészítését. A munka konkrét tartalmát nem tartjuk szükségesnek körülhatárolni, hiszen attól függ, hol és milyen körülmények között működik az óvoda. Községben és falun nyilván több lehetőség adódik az óvoda udvarán kertet létesíteni, kisállatokat, halakat, növényeket gondozni, gesztenyét vagy más terméseket gyűjteni stb. Városban is megteremthetők ezek a feltételek, de ott egészen más körülmények és adottságok között. Arra azonban mindenütt van lehetőség, hogy a gyermekek tisztán tartsák saját környezetüket, közösen megjavítsák, megtisztítsák játékaikat, hogy maguk rendezzék be a csoportszobákat, maguk díszítsék fel a termet stb. A munkára nevelés általános értelemben magában foglalja a termelést, a gazdálkodást is, azaz a valódi értékteremtő képességek fejlesztését. Nekünk az óvodában ennél kevesebbel kell megelégednünk, azonban ez nem jelenti azt, hogy ne tudnánk megismertetni a gyermekeket a munka társadalmi értékével. Vegyük például azt, amikor a gyermekek a szülők segítségével papírt gyűjtenek és a pénzből kirándulni vagy fagylaltozni mennek az óvodások. Sok óvodában a gyermekek névnapjukon süteménnyel, szörppel vendégelik meg társaikat. Év végén az összegyűlt üvegeket visszaváltják és a csoportra költik a pénzt, játékot vagy mesekönyvet vásárolnak belőle. Egyes óvodákban gyakori a vadgesztenye összegyűjtése és értékesítése. Ezekben az esetekben ritkán tudatosul még magukban az óvodapedagógusokban is, hogy mindez pedagógiai céllal is megvalósítható. A gyermekek képesek felfogni, hogy munkájuk eredményeként (pl. papír, gesztenye gyűjtés) kirándulni mehetnek, játékot, mesekönyvet vásárolhatnak. Ez értékteremtés, ami alatt itt anyagi értéket értünk, de felfogásunkban az érték nemcsak materiális, hanem szellemi, erkölcsi, esztétikai, stb. értéket egyaránt jelent. Véleményünk szerint a kerti munka

az a terület, ahol ez az értékteremtő képesség még tisztábban megmutatható. Fontosnak tartjuk tehát az óvodában az élősarok kialakítását és a kerti munka megvalósítását, mert a nevelésben játszott szerepén túl a természet, a környezet és az ember kölcsönhatásának megtapasztalására igen nagy lehetőséget nyújt a gyermekcsoport valamennyi tagjának. Tavasztól-őszig lehet tevékenykedni a kertben és közben rengeteg tapasztalatot, ismeretet szereznek a gyermekek. Óvodai kert alatt valódi, nagy kertet értünk, ahol a zöldségek és a virágok mellett gyümölcsfák is vannak. Ilyen kertből a termést akár értékesíteni is lehet, de amennyiben az óvoda maga használja fel a termést, a gyermekek megérezhetik, megérthetik annak valódi értékét. Nagyon fontos, hogy a munkavégzéshez elegendő mennyiségben és megfelelő minőségben legyen a gyermekcsoport felszerelve a szükséges eszközökkel, szerszámokkal és azok bármikor hozzáférhető módon, szabadon a gyermekek rendelkezésére álljanak.

Az óvodapedagógus feladatai a munkatevékenységgel kapcsolatban:

- *Minden gyermeknek biztosítson lehetőséget arra, hogy önkéntesen, önállóan, kedve és képessége szerint elvégezhesse az önmagával kapcsolatos önkiszolgáló tevékenységet, illetve a társai érdekében végzett munkatevékenységet.*
- *Folyamatosan bővítse a munkatevékenységhez szükséges, gyermekek számára megfelelő munkaeszközöket. A munkaeszközök számára biztosítson olyan helyet, ahol a gyermekek bármikor elérhetik és használhatják a szükséges eszközöket.*
- *Adjon lehetőséget a gyermekeknek bármilyen őket érdeklő munkatevékenység elvégzéséhez, még akkor is, ha a gyermek tevékenységi vágya és képességei nincsenek teljesen összhangban.*
- *Arra törekedjen, hogy minden munkatevékenység örömet jelentsen a gyermekeknek és teljes önállósággal végezhessek azokat.*
- *A munkatevékenység végzése minden esetben differenciáltan, a gyermekek sajátos igényeinek figyelembe vételével valósuljon meg.*

SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉG

A szabadidős tevékenység megítélésekor azt a kérdést kell megválaszolni, hogy *vannak-e olyan pedagógiai célok*, amelyek megvalósításához szükséges ennek a tevékenységnek a rendszerszerű jelenléte a mindennapi pedagógiai gyakorlatban?

Amikor a nevelési intézmények *egyre több feladatot* kénytelenek átvállalni a családtól, a gyermekek az idejüknek egyre nagyobb hányadát töltik közvetlenül az óvoda, iskola falai között, illetve az iskolai feladatokkal, akkor bizony elkerülhetetlen, hogy a szabadidő kitöltésével kapcsolatos „tudnivaló” is megjelenjen az intézményekben. A szabadidős tevékenység nem tartalmában tér el a többi tevékenységtől, a lényeges különbség az, hogy a gyermek szabad választásán, *egyéni döntésén* alapul! Dönthet úgy, hogy folytatja a korábban megkezdett, egyébként kötelező tevékenységét, akár tanulás, akár játék, akár munka, akár pihenés, mert *ő azt szeretné*.

A szabadidő igazi tartalma: a termékeny időfelhasználási lehetőségek közötti szabad választás. Ez is öntevékenység, ez is döntés. Különösen a kisgyermek számára az, aki eleinte a felkínált sokfajta tevékenység közül igazából nem, vagy csak nagyon nehezen tud választani. Egyszerre szeretne mindenütt ott lenni, mindennel játszani, mindent megfigyelni. A szabad, autonóm egyéniség által determinált öntevékenység egyenlő a döntéssel. Ennek közelébe kell eljuttatni a gyermeket. Az ilyen döntést ugyanis már nem befolyásolják természeti szükségességek, társadalmi kötelességek. A szabadidős foglalkozásoknak azért kell a saját, semmivel sem helyettesíthető helyüket és szerepüket kivívniuk a nevelési intézményekben, mert másképpen a gyermek sohasem tanulhatja meg, hogyan gazdálkodjon az önmaga számára felszabaduló, rendelkezésre álló idővel. Ebben a tevékenységi szférában sem képzelhető el, hogy a hosszú ideig szorosan irányított gyermek egyszerűen öntörvényei szerint cselekvő önálló egyéniséggé válik. A kívülről irányított ember, különösen, ha hozzászoktatták tartósan önállótlan helyzetéhez, nem lesz képes belülről, önmaga által irányított emberré válni.

Az alapvető társadalmi tevékenységeket és az individuális tevékenységi formákat ötvöző nevelési rendszer nem képzelhető el anélkül, hogy a társadalom tagjai elsajátítsák a társadalmi és egyéni lét fenntartásához és gyakorlásához szükséges képességeket. Ezeknek a képességeknek a sokrétűsége, elméleti és tapasztalati megalapozottsága, egymást erősítő és kiegészítő jellege az egyike azoknak a nagy horderejű feladatoknak, melyeknek megvalósítását az óvodában lehet elkezdni. Az óvodában persze sajátosan - az isko-

Iáétól eltérő módon - értelmezzük a szabadidős tevékenységet. Ennek oka elsősorban az, hogy az óvodások egész nap az intézményben tartózkodnak, önállóan és a lehetőségekhez mérten szabadon tevékenykedhetnek. A délelőtti és a délutáni időszakban egyaránt jut idő arra, hogy a gyermekek az óvónők által felkínált lehetőségek közül (pl. bábozás, festés, rajzolás, zenetánc, játéktanulás, sakk, társasjáték, filmvetítés, mese-vers, barkácsolás, stb.) közül szabadon választhassanak. A döntést nehezíti, hogy a szabad választási lehetőség az egyik csoportból a másik csoportba való átlépést is lehetővé teszi. Ezt a lehetőséget azonban nem szabad mereven értelmezni. Amennyiben a feltételek adottak, például két egymás melletti csoport közelsége, érdemes a reggeli és a délutáni időben is élni a másik csoportba való átlépés lehetőségével. Természetesen nemcsak az épületen belül, hanem azon kívül az udvaron is megvalósítható az a sokfajta választási lehetőség, ami döntésre és természetesen újabb és újabb gyakorlásra készíteti a gyermeket. Az udvart eleve alkalmassá lehet tenni arra, hogy ne legyenek rajta elzárt, elszeparált részek, hanem lehetőség szerint az egész teret használhassák a gyermekek. Az így megnövelt tér több tevékenységre kínál lehetőséget és természetesen alkalmat nyújt arra is, hogy egymást megismerjék a gyermekek, egymástól tanuljanak és egy természetes életközösség tagjaként legyenek képesek egyéni szabadságuk határait szélesíteni. Amelyik óvodában az adottságok azt lehetővé teszik, hogy bent a teremben és kint a teraszon vagy az udvaron egyszerre és egyidőben tevékenykedhetnek a gyermekek, ezt a lehetőséget a szabadidős tevékenységek minél szélesebb skálájának nyújtásával feltétlenül ki kell használni. Az óvodások napi életének ilyen formában való szervezésével nemcsak változatos, minden gyermek érdeklődésére igényt tartó keretet teremtünk, hanem a csoportnál nagyobb közösség megismerésére, sőt kialakítására is lehetőséget biztosítunk. A csoportok elszigeteltségének megszüntetésével kitágítjuk a gyermek élet és mozgásterét, ami maga után vonja a gyermeki önállóság, kezdeményezőkézség és döntési képesség kifejlődését. Ugyanakkor mindezek mellett az egyéni képességek megmutatására, kibontakoztatására is igen hatásos eszköz ez a nevelési mód, hiszen még nagyobb lehetőséget nyújt az azonos érdeklődésű gyermekek kiscsoportos foglalkoztatásához.

A tevékenységközpontú programmal dolgozó óvodákban az eddig elmondottakra nagyjából kétféle megoldást alkalmaznak:

a) Az egyik változat az, amikor az óvoda infrastrukturálisan jó feltételekkel rendelkezik. Van hely, eszköz, lehetőség arra, hogy *külön időszámban,*

vagy a *napirend* szerves részeként a gyermekek elvonuljanak, és szabad döntésüknek megfelelő tevékenységet végezzenek. Ilyenkor általában az óvodapedagógusok megosztják a felügyeletet a csoportszobákban maradó és a félrevonuló gyermekek között.

b) A másik variáció, amikor mindegyre nincs mód, és az óvodapedagógusnak a csoport *napi életébe kell integrálnia* a szabadidős tevékenységet. Ezek az óvodapedagógusok gyakran úgy érzik, hogy nem tudják megoldani a feladatot, hiszen hogy különül el a szabad tevékenység a többitől.

A pedagógusok általában arra vannak beállítódva, hogy ha egy tevékenységfajtának *külön neve* és helye van, akkor azt szervezettel és módszertanilag is el lehet és kell különíteni. Sok esetben ez igaz. A tevékenységközpontú programnak azonban éppen az a lényege, hogy az eredetileg kitérített célokra koncentrál. A *cél* pedig *nem a tevékenység önmagáért való végzése*, hanem az *egyéni képességek* minél sokoldalúbb fejlesztése. A tevékenységvégezés az *eszköze* mindennek! A szabadidős tevékenység gyakorlati megvalósítására tehát *bármilyen megoldás* jó, amennyiben sikerül biztosítani a célok megvalósulását. A cél pedig nem más, mint a termékeny, hasznos, a gyermek önfejlesztésére szolgáló lehetőségek megmutatása, rászoktatás arra, hogy a szabadidőt hogyan lehet jól eltölteni. Hangsúlyozni kell, hogy a *szabadidő az ember fizikai, és pszichés karbantartására szolgál*. Így pedig a hasznosság nem az állandó okosodásban, művelődésben rejlik, hanem a pihenés, a lötyögés, az ellazulás, a szórakozás, a „semmit sem csinálás” is ide tartozik! A gyermek üldöghet nyugodtan a pádon, a homokozó szélén akár 10 percig is. Ne legyünk mohók, ne érezzünk folyton kényszert a fejlesztésre, a tevékenységbe való bevonásra, ne akarjunk örökösen kezdeményezni, mégha a szakmódszertanok ezt is ajánlják! Hagyjuk időnként békén a gyermeket! A szabadidős tevékenység az *óvodában természetes módon van jelen*, ezért nem kell pedagógiailag, koncepciólan túldimensionálni a kérdést.

Az eredeti pedagógiai rendszernek azért része, mert a személyiségfejlesztés teljességéhez hozzátartozik, és mert az iskolák esetében bizony külön hangsúlyozni kell, és energiát és figyelmet kell rá biztosítani, mert a hagyományos iskolai tevékenységekbe nem illeszkedik szervesen! Az óvodában azonban más a helyzet, hiszen a kötött foglalkozások nem uralkodnak az óvodai mindennapokon, a gyermek legtöbb tevékenysége valójában saját választásán múlik. És ez a lényeg. A szabadidős tevékenység azonban nem azt jelenti, hogy nem segíték, nem orientálom a gyermeket, ha szüksége van rá.

Azt jelenti, hogy *nem én választok* a számára tevékenységet, sem direkt, sem indirekt módon. A pedagógus legfontosabb feladata, hogy *biztosítsa* a feltételeket, a lehetőséget a szabadidős tevékenységre. Ha mindezt sikerül a tudatosítani magunkban, akkor nem fog gondot okozni a szabadidős tevékenység helye, hiszen erre is igaz, hogy a gyermekben *nem kell elkülönülnie* a tevékenységtípusoknak, bárhol és bármilyen formában megvalósulhat az eredeti cél: *a gyermek szabad választásra, döntésre, szoktatása, nevelése.*

Az óvodapedagógus feladatai a szabadidős tevékenységek megszervezésében:

- *Törekedjen a zárt csoporthozza tereinek kiszélesítésére. Keresse a lehetőséget arra, hogyan biztosíthatna nagyobb mozgás és tevékenységi teret a gyermekeknek*
- *A választásra felkínált tevékenységek listáját bővítse, időszakonként gondolja át a változtatások lehetőségét és szükségességét*
- *Egyszerű, saját maga és a gyermekek alkotta eszközökkel segítse elő a gyermekek fantáziájának fejlődését*
- *Pihenőidőben és a délután folyamán keressen és kínáljon lehetőséget az egyéni képességek fejlesztésére, a differenciált gyakorlásra, a gyermekek egyéni kéréseinek teljesítésére*

A négy tevékenységterület összefoglalása

A tevékenységközpontú program *pedagógiai lelke a komplexitás*: az egyes tevékenységek nem feltétlenül és nem mindig különülnek el szervezetenként és tartalmilag. Az, hogy egy tevékenység tanulás, játék, munka, szabadidő, közösségi tevékenység-e, azon múlik, milyen képességeket kívánunk és tudunk vele fejleszteni.

Hibát követünk el akkor, ha rugalmatlanul kezeljük ezeket a dolgokat, és mindenképpen be akarjuk sorolni egy kizárólagos helyre az adott tevékenységet. Mindössze azt kell végiggondolnunk, és ez bizony komoly pedagógiai felkészültséget és kreativitást feltételez, hogy egy bizonyos tevékenységben mi minden rejlik? Milyen fejlesztési lehetőségek adódnak, mikor, hogyan és mennyire kell kihasználnom, esetleg előre úgy alakítanom a körülményeket, hogy azt a képességfejlesztésben kamatoztatni tudjam.

Az alábbi táblázat ehhez nyújt segítséget. Egybefüggően, összehasonlításra alkalmas módon szerepelnek benne a négy tevékenység legfontosabb pedagógiai paraméterei. Ezeket átböngészve egészen biztosan a legtöbbünk arra a következtetésre jut, hogy bármilyen konkrét tevékenység minden lehet egyszerre: akár játék, akár szabadidős tevékenység, ha sokan játsszuk, akkor még társas tevékenység is. A csoportosítás ugyanis nem a tevékenységek tartalma szerint történik, hanem a pedagógiai funkciója szerint: hogy milyen képességek fejlesztésére használjuk.

Az óvodai és iskolai nevelő-fejlesztő tevékenységek összefoglaló táblázata

1. sz. táblázat (Gáspár László: Nevelésméлет c. műve alapján)

	TANÍTÁS-TANULÁS	ÉRTÉKTEREMTŐ MUNKA	TÁRSAS-KÖZÖSSÉGI ÉLET	SZABADIDŐ TEVÉKENYSÉG
<i>FOGALMA</i>	- A társadalmilag érvényes tudás <i>közvetítése/ elsajátítása</i> . - Ténylegesen: amit a gyerekek <i>használható</i> tudásként elsajátítottak	- Olyan értékteremtő tevékenység, amelynek társadalmi, közösségi, egyéni <i>haszna</i> van. - <i>Nem ingyenes</i> és nem feltétlenül önkéntes!	- Spontán / pedagógiailag tervezett <i>együttélési formák</i>	- Az idővel való <i>szabad rendelkezés</i> - A tevékenységválasztást a gyermek <i>személyes</i> szükségletei, <i>döntései</i> határozzák meg
<i>KÖZVETLEN CÉL (rövid távú)</i>	- Meghatározott <i>konkrét</i> ismeretek, jártasságok, készségek elsajátítása	- Valamilyen aktuális <i>szükséglet</i> kielégítése	- A <i>társaság</i> , közösség <i>iránti szükséglet</i> kielégítése	- Az egyéni szükségleteket kielégítő tevékenységek <i>végzése</i>
<i>KÖZVETETT CÉL (hosszú távú)</i>	- Az általános tanulási <i>képességek</i> fejlődése	- A <i>munkával</i> alakítható <i>képességek</i> fejlesztése (kooperáció, szervezés, felelősségvállalás stb)	- <i>Együttélési</i> , együttműködési <i>formák</i> megteremtése és megtanulása (kommunikáció, kooperáció)	- A <i>termékeny időfelhasználás</i> képességének és igényének kialakítása
<i>TARTALMA</i>	- <i>Tantervek</i> , foglalkozási programok, projektek határozzák meg (NAT- kerettervek - helyi tanterv; ONOAP- HOP)	— Önkiszolgálás, megbízások, környezetgondozás, rendezvények szervezése, termelő, szolgáltató tevékenységek	- „Közérzetjavító” összejövetelek, társas együtt-létek, fórumok, közösségi munka, önkormányzati funkciók gyakorlása	- <i>Minden tevékenység</i> lehet szabadidős jellegű, ha egyéni választáson alapul! (játék, pihenés, sport, tanulás, szórakozás, művelődés.)
<i>NEVELÉSI LEHETŐSÉGEK</i>	- A tartalom, a stílus, a módszerek, munkaformák egyaránt nevelnek, de csak a <i>többi tevékenységgel együtt</i> nevel igazán!	- <i>A munkában</i> : kitalálás, verseny, szolidaritás - <i>Önkormányzás</i> : a közös-ség működési feltételeinek megteremtése, döntések és részvétel	- Egyezség és <i>megoldás- keresés</i> képességeinek és formáinak megtanulása - <i>Felelős részvétel</i> a közös és saját ügyek intézésében	- Az <i>idővel való</i> tudatos <i>gazdálkodás, önfejlesztés</i> képességének alakítása - A „ <i>pedagógiai mohóság</i> ” helyrehozhatatlan kárt okoz!

V. A FEJLESZTÉS KERETEI

A nevelés a nevelőhatások rendszerén keresztül valósul meg a gyakorlatban. A nevelőhatások a nevelési folyamat egészében, bármikor érvényre juthatnak, hiszen azok a gyermek önmozgásán, aktivitásán keresztül épülnek be a személyiségbe. A nevelés színtere tehát a teljes napi óvodai élet, amely magában foglalja a nevelés-tanulás minden pillanatát. A nevelés-tanulás kérdéskörét a lehető legszélesebb értelemben használjuk, azaz a nevelési folyamat bármely szakaszában képes a gyermek tanulni valamit és ezáltal nevelődik, gazdagodik a személyisége. Ezen a tág kereten belül a tudatos fejlesztésnek konkrét kereteiről beszélünk

A fejlesztés keretei

- a) *nevelési folyamat* (amely tevékenységre, széles önállóságra, sokoldalú tapasztalatszerzésre, döntési helyzetek kihasználására épül)
b) *tanulási folyamat* (nevelési folyamaton belül, szűkebb, konkrétabb tartalommal van jelen)

A tanulási folyamat részei:

önálló	irányított	tapasztalatszerzés	— spontán	— spontán tapasztalatszerzés
csopartos	tapasztalatszerzés	-----	— irányított	

kötött

kötetlen

- c) *komplex foglalkozások rendszere*
d) *vegyes - részben osztott - osztott csoportok*

Miután a kisgyermek a világot egészben (komplexen) érzékeli, szemléli, tanulja és értelmezi, számára a szociális, érzelmi, értelmi szféra nem különül el. Ezért gondoljuk úgy, hogy a komplex foglalkozások rendszerében közvetítjük azt a pedagógiai tartalmat, ami a nevelési célunkból következik. Szükséges még azt is tisztáznunk, milyen értelemben használjuk a *foglalkozás* szót. Korábban a foglalkozás szóval a *kötelező* foglalkozásformát jelöltük.

Amennyiben nem vártuk el minden gyermektől a foglalkozáson való részvételt, akkor *kötetlen* foglalkozásról vagy kezdeményezésről beszéltünk.

A tevékenységközpontú program szóhasználatában foglalkozásnak nevezünk *minden csoportos tanulási formát*, legyen az kötött vagy kötetlen. Tehát foglalkozásnak hívjuk a kezdeményezéseket és a kiscsoportos foglalkoztatási formát is. Azért nem tartjuk szükségesnek ezeket a foglalkoztatási formákat egymástól megkülönböztetni, mert a pedagógiai munka szempontjából és az esetleges eredményeket tekintve is egyenrangúnak ítélünk valamennyi formát, mert úgy ítéljük meg, hogy az óvodapedagógusnak van joga és kompetenciája azt a foglalkozási szituációt alkalmazni, amit az adott pillanatban a legjobbnak ítél. Úgy gondoljuk, hogy óvodáskorban a cselekvéses tapasztalatszerzés az a fejlesztési keret, melyet leggyakrabban használhatunk. Ez a kisgyermek életkorából éppúgy következik, mint a sokoldalú tapasztalatszerzés igényéből. A tevékenység, a cselekvés közbeni képesség- fejlődés spontán és irányított formában egyaránt a leghatékonyabb eszköz arra, hogy minél jobban fejlődjön a kisgyermek. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy nem a minél több ismeret elsajátítására, hanem a meglévő tapasztalatok elmélyítésére, megértésére és annyi új tapasztalat szerzésére kell koncentrálni, amelyet a kisgyermek fel tud dolgozni az őt körülvevő világból. Miután egy eléggé felgyorsult világban élünk, ahol szinte ömlik az információ az élet minden területéről a kisgyermek felé, időt kell szánni ezen információk tisztázására, rendezésére, megértetésére. Ezt a körülményt a tervezés során is figyelembe kívánjuk venni.

Komplexitás a pedagógiai folyamatban

A komplexitás kifejezés első pillantásra ellentmond a didaktikai elveknek, hiszen a didaktikának éppen az a lényege, hogy az összetett, átláthatatlan valóságot „pedagógiai fogyasztásra” alkalmassá teszi, feldarabolja logikus egységekre, és szép sorjában, egymás után bemutatja, feldolgozza, rögzíti, hogy később ezekre a tudáselemekre épülhessen a többi. Ez a pedagógiai transzformáció, az oktatás lényege. A komplexitás mindössze annyival jelent többet, hogy nemcsak *szétbont*, hanem *össze is rak*, helyreállítja az eredeti összetettséget, tudatosítja az összefüggéseket, és lehetőleg nemcsak a folyamat végén, hanem közben is. Ez a mozzanat azonban seregnyi problémát okoz, mert megnehezíti a tervezést, szándékosan benn tart a folyamatban sok bizonytalansági tényezőt, a véletleneket nem tudja és nem is akarja

kiküszöbölni, egymástól látszólag távol álló ismereteket, jelenségeket kell egybekapcsolnia úgy, hogy a gyermek számára is átélhető, lehetőség szerint érhető legyen. A komplexitásra törekvésnek a világ, a konkrét valóság tartalmi bonyolultságából is kell következnie, emellett azonban az óvodapedagógiát még egy fontos ok is erre kényszeríti: az óvodáskorú *gyermek megismerési*, tanulási sajátossága, amelynek éppen az a legszembetűnőbb jellemzője, hogy a világot a maga teljes valóságában kívánja és tudja érzékelni, megismerni.

A komplexitás a pedagógiai folyamatban az alábbi tényezőket foglalja magában:

a) Tények, jelenségek, *tartalmak* összetartozása

Az óvodapedagógiában ezt a követelményt legszembetűnőbben a projektek teljesítik, amelyek egy összetett probléma, élethelyzet sokszempontú vizsgálatát jelentik. A projektek leírása, szakirodalma egyre gazdagabb, hasznos módszertani segítséget találhatunk már a ebben a témakörben. A népszokásokban benne vannak a hiedelmek, a természeti jelenségek, az emberi érzések egyaránt. A környezet megismeréséhez hozzátartozik az állatok, a növények, az ember tevékenysége, a természet összes jelensége, eleme együtt létezik.

b) A *tevékenységformák* összetartozása

A tevékenységformák összetartozása itt azt jelenti, hogy mindig egyszerre van jelen az emberi tevékenység *kognitív* és *operatív* oldala. Amikor a gyermeknek nemcsak megmutatjuk, mit és hogyan tegyen, hanem el is mondjuk neki, valójában ezt valósítjuk meg. Ennél súlyosabb probléma szokott lenni, hogy operatív tevékenység nélkül, csak a kognitív aspektusra alapozunk: csak beszélünk, magyarázunk valamiről, anélkül, hogy a gyermek cselekedhetne. A *csak elméleti tudás sohasem olyan hatékony* és stabil, mint a cselekvés által és közben elsajátított. Ez a jelenség inkább az iskola sajátja, de sajnos iskolaelőkészítő foglalkozás címén már óvodákban is folynak ilyen dolgok.

c) A *személyiség* minden szférájának jelenléte

A személyiség kognitív, pszichomotoros és affektív szegmensekre „bontható”, de csak elemzés céljára. A valóságban természetesen minden egyes tettünkben teljes személyiségünkkel veszünk részt. Ha bármelyik oldalt elhanyagoljuk, akkor egyenetlen, kiegyensúlyozatlan személyiség a vége. A kisgyermek alapvető jellemzője egyébként is az erőteljes *érzelemvezérelt-*

ség, amiből az következik, hogy csak az „eszére” hatni és apellálni értelmetlen és káros is. Ráadásul nincs egyetlen olyan emberi tevékenység sem, amelyben ne volna mindig ott a kognitív, a pszichomotoros és az affektív mozzanat.

d) A megjelenítési, kifejezési formák összetartozása

A megismerés, a cselekvés legösszetettebb módja az, amit az óvodáskorú gyermek alkalmaz: mindent egyszerre és lehetőleg minden érzékszervével (ezt nevezik *multimodális* megismerésnek) szeretne megtapasztalni. Ezért kell lehetőséget biztosítani a változatos, sokszínű megjelenítésre: bemutatáskor maga a tárgy, képek, eszközök, vizuális, auditív, cselekvéses ismerkedés is történjen. Különösen nagy jelentősége van a művészi kifejezési formák sokféleségének, amelyeket értelemszerűen nemcsak a vizuális nevelés, a vers, mese területén lehet és kell alkalmazni, hanem a környezet megismerése, a matematika, a mozgás a napi rítusok során is.

e) A gyermeki tevékenység teljessége

Amikor a gyermeki tevékenység teljességéről beszélünk, tulajdonképpen arra kell gondolnunk, amit a reáltevékenységek fejlesztő hatásáról mondtunk, hiszen csak ezek érvényesülése jelentheti a gyermek tevékenységének komplexitását:

tárgyi és alanyi *eredmény* egyaránt van;

ténylegesen elvégzett, azaz nemcsak elkezdett, de be is fejezett tevékenység;

- *strukturális teljesség* jellemzi: műveletek és komplett, teljes cselekvéssorok, amelyeknek tényleges eredménye van; megfelelő arányban (lehetőleg túlnyomórészt) *öntevékenységre* épül;
- megfelelő *idő áll* rendelkezésre a feladatok végrehajtásához, nincs rohanás, időkénszer, türelmetlenség.

f) A pedagógusi tevékenység teljessége

A pedagógus tevékenysége tartalmilag és strukturálisan akkor nevezhető teljesnek, ha az eredetileg kitűzött célok megvalósításának minden lehetséges változatát végiggondolja, és a folyamattervezés, szervezés, lebonyolítás, a folyamat értékelése egyaránt szerves részét képezi pedagógiai munkájának.

- *Előkészítés*: a pedagógiai koncepcióval való azonosulás elengedhetetlen, mert a fejlesztési *célok, tartalmak, a módszerek* és az *eszközök* kiválasztása, megtervezése, rendszerbe állítása csak ebben az esetben zajlik zökkenőmentesen. Az előkészítésnek nagyon fontos mozzanata a gyermek minél rész-

letesebb előzetes megismerése, hiszen a teljes pedagógiai folyamatot hozzá kell igazítani, rá kell szabni. Ne legyünk konfekciót gyártó üzem! -*Lebonyolítás*: a tevékenységek lebonyolításakor vannak olyan teendők, amelyeket soha nem lehet elhagyni, mert ezek nélkül a folyamat nem megy végbe. Ezek a feladatok a *motiválás, aktivizálás, a megerősítés, a differenciálás, a megfelelő interakciós közeg biztosítása*.

-*Lezárás*: a folyamat rendszerszerű, szabályozott működésének kulcsfontosságú eleme, hogy az értékelés mikor, hogyan történik, hiszen a pedagógiai értékelésnek nemcsak a *gyermek* értékelése képezi a részét, hanem a *folyamat egészének*, a pedagógus munkájának az önértékelése is. Annyit jelent ez, hogy nemcsak a folyamat előtt kell tudatosan végiggondolnunk a leendő történéseket, hanem utólag is lépésről lépésre elemeznünk kell, mi miért történt, hogyan viszonyultam a váratlan eseményekhez, tudtam-e rugalmasan alkalmazkodni a menet közbeni változásokhoz. Ha ezt nem tesszük meg, nem tudjuk a folyamatot a későbbiekben korrigálni, e nélkül pedig a legjobb tervezés is kútba eshet. Soha elő nem fordul a pedagógiában, hogy minden pontosan a tervek szerint haladna.

A komplex foglalkozások értelmezése

A komplex foglalkozások tulajdonképpeni jelentése az, amit az előbbiekben a tartalmak komplexitásaként ismertettünk, nem feledve, hogy a tényleges gyakorlati megvalósítás során a teljes pedagógiai folyamat komplexitására kell törekednünk.

A tartalmi komplexitás az óvodában természetes, iskolai formája az integrált vagy komplex tantárgyaknak nevezett sajátos tantervi műfaj. Létrejöttét a környező valóság egysége, valamint az emberi megismerés természetes folyamatai inspirálták. Eredendően minden komplex foglalkozás (az iskolai tantárgyak is) rendelkezik néhány közös vonással, amelyek *az alábbiak*:

- a) Komplex rendszereket, folyamatokat értelmeznek az óvodás gyermek szintjén
- b) A foglalkozásokat problémacentrikusság és egy-egy vezető szempont megléte jellemzi
- c) A foglalkozásokon tudatosan és tervszerűen integráljuk az adott problémához tartozó ismereteket

A komplex foglalkozásokon arra törekszünk, hogy ne leszükítve és ne önkényesen kiemelve csupán egy-egy szeletét értelmezzük a valóságnak.

Amikor például az évszakok a téma, a tavasz jellemzőinek megfigyelése, megbeszélése a cél, akkor a tavaszhoz kapcsolódóan az adott foglalkozásokon ne csupán 1-1 elemet - tavaszi virágok, tavaszi zöltségek, öltözködés stb. emeljünk ki. Ez lehet egy vezető szempont a tavasz jellemzőinek megismerésénél, de láttassuk meg magát a rendszert, az adott évszakot, melynek csupán egyik jellemzője a tavasszal nyíló virágok sokfélesége. Több alkalom szükséges ahhoz, hogy a tavaszról, mint rendszerről bármilyen fogalmat alkothassanak a gyermekek. Az élet is úgy működik, hogy minden ami a tavaszra jellemző (időjárás, öltözködés, virágok, rügyező, zöldelő fák, kerti munka, gyümölcsök, zöltségek stb) egyszerre, egyidőben érzékelhető a gyermek számára. Éppen ezért nem célszerű ezeket az elemeket szétszabdalva külön foglalkozásokon, egyenként, egymástól elkülönítve tapasztalni, megismerni, értékelni. Több (5-6) foglalkozáson szükséges a tavasz jellemzőiről beszélgetni, azzal kapcsolatos ismereteket szerezni, tapasztalatokat gyűjteni és minden foglalkozáson célszerű egy-egy vezető szempont köré csoportosítani a tapasztalást, ismeretszerzést. Mégis minden egyes foglalkozáson a nagy rendszer (esetünkben a tavasz) egészét érzékeltetve tesszük mindezt. Természetesen figyelniünk kell arra, hogy olyan rendszereket, folyamatokat próbáljunk meg érzékeltetni, megismertetni a gyermekekkel, melyek életkoruk szintjén megérthetőek, sőt lehetőleg természetes módon meg is tapasztalhatóak a számukra. Erőltetésnek, belemagyarázásnak, tudományoskodásnak nincs helye az óvodai nevelésben, ám azt látjuk nap, mint nap, hogy a világ dolgairól széles tárgykörben tudomásuk, hihetetlen tapasztalatuk van a gyermekeknek, a televízió, a videó, a számítógép, a DVD és a felnőttek közötti lét meglepő ismeretanyag birtokába juttatja őket. Időt kell szánni ezen információk megismerésére és segíteni kell a gyermekeket ezek feldolgozásában, a téves ismeretek, vagy a részismeretek és információk helyes irányba terelésére. A komplex foglalkozásokon tudatosan és tervszerűen integrálhatók az adott problémához tartozó, de más foglalkozási ág keretében feldolgozandó ismereteket. A komplexitás ilyen formában való felfogása magától érthető, természetes dolog, ezért bátran éljünk ezzel a lehetőséggel. Színesíti, érdekessé, változatossá teszi a foglalkozásokat, ha élünk ezzel a lehetőséggel. A többoldalú tapasztalást erősíti és ezzel együtt a könnyebb ismeretszerzést és feldolgozást teszi lehetővé a komplexitás ilyen formában történő felfogása. Kiválóan illeszkedik a komplex foglalkozások rendszeréhez, szelleméhez a *projektek* által történő tevékenykedés. A

projektek, ha jól vannak megtervezve, tulajdonképpen a komplex foglalkozások pedagógiai megvalósítását jelentik.

A komplex foglalkozások rendszere

ANYANYELV

Korábban már tisztáztuk, hogy a foglalkozás szót a lehető legtágabb módon értelmezzük és alatta a tanulás legkülönbözőbb formáit értjük, nyugodtan sorolhatjuk az anyanyelvi nevelést a komplex foglalkozások köré, holott éppen arról van szó, hogy az anyanyelvi nevelést nem azonosíthatjuk a klasszikus értelemben vett foglalkozásokkal.

Az anyanyelv a legfontosabb eszköze a szociális kapcsolatok kiépítésének és az emberek közötti kommunikációnak. A beszéd és a gondolkodás egymással szoros kapcsolatban áll. Ha tehát az anyanyelvi nevelés feladatait fontosnak tartjuk és a gyermeket nyelvi fejlesztésben részesítjük, nemcsak tisztábban és jobban fog beszélni, hanem a gondolkodása is fejlődik. Az óvodai anyanyelvi nevelés *komplex folyamat*, ami a nevelési folyamat egészében jelen van. Az anyanyelv tehát integráló elemként a nap folyamán minden feladatot, minden tevékenységet áthatva segíti a gyermek önbizalmának kifejlődését, szociális kapcsolatainak kialakítását és fontos szerepe van a gyermek zökkenőmentes iskolai tanulásának megkezdésében is. Az anyanyelvi nevelés tehát nem korlátozódhat egy foglalkozás keretei közé, hanem olyan komplex tevékenységként kell felfogni, melynek gyakorlására a nap bármely pillanatában, más tevékenységek mellett vagy azokkal együtt van lehetőség. Az óvodai nevelés országos alapprogramja az óvodai nevelés feladatai, közelebbről az értelmi fejlesztés, nevelés megvalósítása alcímen belül foglalkozik az anyanyelvi nevelés kérdéseivel és szintén az óvodai nevelő tevékenység egészében helyezi el azt, hangsúlyozva annak kiemelt jelentőségét. Az tehát, hogy a tevékenységközpontú programban a komplex foglalkozások rendszerének elemeként foglalkozunk az anyanyelvi neveléssel nem korlátozza annak az egész nevelésbe integrálható helyét, szerepét. Az óvodapedagógus rendkívül önállóan dönthet arról, mikor, milyen formában spontán módon, egyénileg vagy kiscsoportos formában (természetesen a helyzettől, a gyermektől) függően oldja meg az anyanyelvi nevelés feladatait. Különösen fontos az anyanyelvi nevelés tervezése során a hátrányos

helyzetű gyermekekre való odafigyelés a nyelvi nevelés fejlődésének nyomon követése, a szükséges feladatok megtervezése. Azt ugyanis pedagógiai kutatások sokasága támasztja alá, hogy a nyelvi hátrány a gyermek életkorának növekedésével legtöbbször súlyosbodik. Ez óriási felelősséget ró az óvodára, amennyiben az esélyegyenlőség megteremtésének feladatait valóban komolyan veszi. A rossz kifejezőképességgel rendelkező, beszédében gátolt gyermek gondolkodási képességét nem tudja megfelelően használni. Ugyanakkor egy kevésbé intelligens gyermek jó kifejezőképesség birtokában jobb teljesítményt képes felmutatni. Ezért fordul elő gyakran, hogy a fejletlen beszédképességű gyermeket általában teljesítménye alatt értékelik. Minden gyermek beszédét meghatározza az otthoni nyelvi környezet. Ez azt jelenti, hogy a hátrányos helyzetű családokban az alacsony iskolázottságú szülők gyermekeinek beszédképességét, beszédstílusát, beszédaktivitását bizony rendkívüli mértékben - gyakran hátrányosan - befolyásolja az a családi környezet, amiben nevelkednek. Az ilyen, családi környezet gyakran ingerszegény, ami tovább nehezíti a beszédképesség fejlődését. Az óvoda fejlesztési feladatainak tehát a család, a környezet megismeréséből kell kiindulni és a gyermek egyéni képességeinek megismerésén keresztül kell hatását kifejteni. A fejlesztésnek a gyermek élményeihez kapcsolódva és tapasztalatszerzéssel egybekötve lehet értelme. Az óvodapedagógusnak arra kell lehetőséget biztosítani, hogy nyugodt légkörben életszerű helyzetekben minden gyermek beszélhessen arról, ami érdekli, ami foglalkoztatja. Semmiféle türelmetlenség vagy a gyermek korlátozása nem megengedhető az anyanyelvi nevelés során. Az óvoda tevékenységgel gazdag élete, a kellemes, nyugodt légkör alapvetően meghatározza az anyanyelvi nevelés fejlesztését. Ilyen körülmények között a gyermekek szívesen és gyakran beszélnek. A nap folyamán bármikor adódhat lehetőség a beszélgetésre, de célszerű a hétfői napokon erre külön is tekintettel lenni, hiszen ilyenkor otthonról és a külső környezetből hozott rengeteg élményt és tapasztalatot mondják el a gyermekek. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a környezeti hatások, a társadalom elszegényedése, a munkanélküliség növekedése a család, a szülők életére rendkívül kihat. Említhetném azokat a családokat is, melyek saját vállalkozást működtetnek, ezért nagyon elfoglaltak, kevés idejük jut a kisgyermekre. Mindkét esetben kialakulhat a nyelvi hátrány, melyet az óvodának legalábbis meg kell próbálni csökkenteni. Sajnos az óvoda eszközei általában nem elegendőek a teljes sikerhez, mert a nyelvi környezet hatása olyan erős, amit az óvoda nem tud a szükséges mértékben

ellensúlyozni. Az óvodapedagógusnak tisztában kell lennie a tényekkel és akkor nem fogja kudarcnak érezni a kisebb és lassabban megnyilvánuló eredményeket.

Az óvodai környezet és főképp az ott dolgozó felnőttek tiszta és szép beszéde mintát nyújt, ösztönzést ad a kisgyermeknek a beszédre. Az utánzás a mintakövetés a kisgyermek számára az anyanyelvi fejlődés legfontosabb eszköze. A felnőttek modellszerepe semmi mással nem pótolható. Különösen fontos, hogy az óvodapedagógus ügyeljen beszédének stílusára, a hanglejtés, a dinamika, a hangsúly megfelelő alkalmazására. Beszéde legyen érthető, egyszerű és világos. Figyeljen arra, hogy a gyermekek mindig választ kapjanak kérdéseikre. Ne vegye el a gyermekek kedvét állandó javítással és figyelmeztetéssel a folyamatos beszédétől. Dicsérje és biztassa a bátoralanabb gyermekeket, serkentve őket a beszédre. A gyermekek anyanyelvi fejlettségét folyamatosan kísérelje figyelemmel. Figyeljen arra a gyermekekre, amelyek beszédhibával, beszédgátoltsággal, beszédbeli elmaradással küzd. Szükség esetén kérje szakember segítségét.

Manapság a logopédiai hálózat széleskörűen kiépült, nemcsak városokban, hanem a kisebb településeken is. Ismerünk több olyan intézményt is, ahol saját logopédus segíti az óvodapedagógusok munkáját. A hálózat széleskörű kiépítésével érdekes egyenlenségek alakultak ki. Egyes helyeken folyamatosan felméri és javítja a gyermek beszédhibáit, segítik beszédfejlődését. Ugyanakkor továbbra is előfordul, hogy beszédhibával kerül a kisgyermek az iskolába. Az óvodapedagógus feladata figyelni, felmérni a gyermekeket, felvilágosítani a szülőket és időben szakemberhez fordulni. Ez azt jelenti, hogy 4-5 éves korban szükség esetén kezdeményezni kell a kisgyermek logopédiai szakellátását. Természetesen a beszédhibák javításában is a gyakorlásnak van kiemelt szerepe, tehát versek, mondókák, nyelvtörő játékok bőven állnak a pedagógusok rendelkezésére, melyeket a nap bármely szakában lehet játékosan ismételni, gyakorolni. A legtöbb intézményben az évenkénti felmérést követően fejlesztő programok készülnek, természetesen az egyes gyermekekhez igazítva, a differenciálás maximális lehetőségeit figyelembe véve. Nagyon fontos, hogy időben, tehát 4 éves kor után elkezdődjön a beszédhibás gyermekek fejlesztése.

A logopédus által ajánlott beszédfejlesztő gyakorlatok a napnak különösen a kora reggeli és alvás utáni szakaszában hatásosan gyakorolhatók. Ilyenkor több idő jut a gyermekekkel való egyéni foglalkozásra és ez nem zavarja a csoport együttes tevékenységét sem. A beszédképesség fejlődése a

kommunikáció és a kooperáció együttes közegében, a felnőttek és gyermekek közötti kapcsolatok építésével egyidőben lehet igazán hatékony. Nagyon fontos tehát olyan légkört biztosítani az óvodai csoportban, ahol félelemmentesen, nyíltan és bátran beszélhetnek a gyermekek. Mindenki elmondhatja gondolatait, véleményét, javaslatait, ellenvéleményét, ahol minden gyermeket végighallgatnak, ahol jut idő a napirendben az egész nap folyamán beszélgetésre és a gyermekek beszélgetésére. Az anyanyelvi nevelést valamennyi foglalkozási ág keretén belül bőségesen lehet fejleszteni, azonban külön érdemes ebből a szempontból a bábozásra, dramatizálásra, a vers és mese kezdeményezésekre, a játék közben kommunikáció lehetőségekre hangsúlyt helyezni. Ne feledjük, a képességek (így természetesen a nyelvi képességek is) cselekedtetés, tevékenység útján, azaz sok-sok napi, kommunikációval fejleszthetők.

Az óvodapedagógus feladatai az anyanyelvi nevelés fejlesztésében:

- *Beszélgetésre alkalmas nyugodt, kiegyensúlyozott légkör megvalósítása*
- *A beszédöröm biztosítása: arra nevelni a gyermekeket, hogy bátran nyilatkozzanak meg, mondják el élményeiket*
- *Lehetőséget teremteni minden gyermeknek a folyamatos beszéd gyakorlására*
- *Képessé tenni a gyermekeket arra, hogy tudjanak másokat is meghallgatni*
- *A gyermekek szókincsének folyamatos bővítése*
- *A beszédszínvonal emelése olyan formában, hogy a gyermekek képesek legyenek a nyelvi kifejezés eszközeit variálni*
- *Beszédmegértés fejlesztése*
- *Beszédtechnika fejlesztése, a helyes kiejtés gyakorlása*
- *A gyermeki kérdések inspirálása, megválaszolása*
- *A beszédhibák felmérése, megfelelő módszerekkel történő javítása, szükség esetén logopédus segítségének igénybevétele*

MATEMATIKA

Már a komplex foglalkozás megnevezése - matematika - sokakban kételyeket és ellenvetéseket ébreszt. Szeretnénk azonban azt leszögezni, hogy véleményünk szerint nem az elnevezés, hanem a mögötte lévő tartalom az ami a nevelés számára fontos dolog. Vannak, akik félreértelmezik a matematikai nevelés alapvető integráló, az élet minden területén jelenlévő, így természetesen a tevékenységeket is átható jelenlétét. Az óvodai nevelés országos alapprogramja a külső világ tevékeny megismerése c. fejezetén belül szól a matematikai nevelés fontosságáról. Ezt azért kell hangsúlyozunk, mert az utóbbi években elterjedtek olyan nézetek, melyek a matematikai tartalmú tapasztalatszerzést teljesen kikapcsolták az óvodai nevelés egészéből. Azt teljes mértékben el tudjuk fogadni, hogy a gyermekek ilyen irányú tapasztalatszerzése igen jelentős mértékben a környezet felfedezése, megismerése során alakul és tudatosul, hiszen a mennyiségi, térbeli, nagyságbeli, alakú viszonyokkal természetes környezetében minduntalan találkozik a kisgyermek. A matematika a természeti-társadalmi-tehát emberi környezetben jelen van, annak szerves része, az életre nevelés során megkerülhetetlen a környezet formai mennyiségi, téri, viszonyairól való tapasztalatszerzés és ismeretek felfedezése, rendszerezése. A matematikai tartalmú tapasztalatok szerzése a külső világ felfedezésével párhuzamosan zajlik, még hozzá aktív formában hiszen érzékelve, cselekedve megfigyelve, észlelve, emlékezve, elképzelve, gondolkodva sajátít el, ismer meg és fedez fel dolgokat a kisgyermek. A matematika éppen úgy mint az anyanyelvi nevelés az óvoda egész napjában jelen van, jelen lehet, felfedezhető, megérthető. A gyermek már az óvodába kerülés előtt felfigyel a dolgok mennyiségi és minőségi össz- szetevőire. Érdeklődéssel fordul a matematikai információk felé. Az óvodai nevelés építhet ezekre a korai tapasztalatokra, még akkor is, ha azok pontossága csak a gyermek számára fontos, érzelmileg hangsúlyos helyzetekben megbízható. Az óvodáskort jellemző gondolkodási sajátosságokkal (invariancia, állandóság hiánya) a matematikai nevelés folyamán is számolni kell.

Fontosnak tartjuk, hogy a kisgyermekkorban a család által nyújtott matematikai ösztönzéseket időben kövesse a tudatosabb óvodai nevelés, a gyermek egyenletes fejlődését biztosító módszerekkel. A tevékenységek végzése, a folyamatos cselekedtetés rengeteg olyan szituációt hoz felszínre, ahol természetes környezetben folyhat a matematikai tapasztalatok szerzése. A perceptuális, a motoros, a verbális és a szociális tevékenységek aktív át-

élése együttesen nyújt lehetőséget a matematikai ismeretek és összefüggések megláttatására. A komplex foglalkozások alkalmat adnak arra, hogy a korábban mozaikszerűen megszerzett benyomásokat rendszerezzük, a megfigyelések, tapasztalatok körét szélesítsük és mélyítsük, a spontán tanultakat rögzítsük. Bármilyen gyakori is a játékban és egyéb tevékenységekben szerzett, belső érdeklődésből fakadó tanulás, a gyermek negyedik életéve után egyre gyakrabban igényli és képes is kisebb-nagyobb csoportban az óvoda- pedagógus által irányított formában a mélyebb és sokoldalúbb összefüggések feltárására. 5-6-7 éves korban az óvodapedagógus és a társak jelenléte mobilizálja a gyermek tanulási vágyát, tudását, viselkedésének és magatartásának tartalmait. Ezért ebben a korban már szükség van a matematikai tapasztaltok összegyűjtésére, rendszerezésére, következtetések levonására, elvonatkoztatására is.

A matematikai nevelés tartalmának szoros kapcsolatban kell lennie az életre neveléssel. A gyermeket körülvevő környező valóság mennyiségi és térbeli viszonyai, formái természetes napi szituációkban megfigyelhetők. Tevékenykedés közben a megismerő képességek fejlesztése szinte észrevétlenül megvalósítható. Játék és szabadidőben folyamatosan létrejöhetnek olyan szituációk, melyek alkalmasak matematikai tartalmak közvetítésére akkor, ha az óvodapedagógus képes az adódó lehetőségek felismerésére és kihasználására. A matematikai tapasztalatszerzés minden esetben örömforrás legyen a gyermekek számára, hiszen a lényeg a felderítés, a felfedezés, a kutatás, a problémamegoldás. Minden korosztály számára az emberi, a tárgyi környezet, az élővilág, az élethelyzetek, mindig kínálnak matematikai tartalmú tudnivalókat is! Találkozik velük a gyermek az öt körülvevő óvodai, otthoni, utcai játszótéri stb. környezetben. Vagyis természetes, konkrét, cselekvésre épülő élethelyzetekben, az ő sajátos, egyéni világában, játékaiban, személyes élményeiben, kapcsolataiban, mindennapi tevékenységeiben. Beszélhetünk a levelek, a fák, a virágok, a termések matematikájáról, a zöldségek, a gyümölcsök, a kertek, a piac matematikájáról, az időjárás, az öltözködés, a séták, a kirándulások matematikájáról, a homok, a víz, a kavics, a papír, a fa, a textil, a fonal matematikájáról, a gombok, a ceruzák, a képeslapok, a játékeszközök matematikájáról vagy a testünk, a kezünk, a mozgásformáink, az éneklés, a körjátékok, a szerepjátékok, a szabályjátékok stb. matematikájáról. Az nem probléma, hogy az óvodás gyermek ezt nem úgy éli át, mint egy tudomány alapismeretét. A saját maga által megszerzett tapasztalat a fontos! Erre majd fel lehet építeni a tudomány fellegvárát! Mi-

közben tevékenykedik a gyermek, hasznosak a jó óvónői kérdések azért, hogy a téma sok-sok vonatkozása, elágazása előjőjön a gyermekek fejéből, és találkozassanak matematikai problémahelyzetekkel is.

Milyen matematikai tartalmak bonthatók ki ezekből a témákból?

A természet világából, az emberi és tárgyi környezetből könnyen átélhetővé válnak *halmazok, relációk, függvények, sorozatok, számfogalmak, pontok, vonalak, felületek, sík- és térmértani formák* a maguk természetes egységében és szépségében. A „Mi változott meg?“, „Mi van a zsákban?“, „Keresd meg a párját!“, „Folytasd a sort!“, „Készíts számlépcsőt!“, „Rajzolj, tapsolj, mutass ugyanannyit, többet, kevesebbet!“ stb. játékok (feladatok? tevékenységek?) ismert, évek óta bevált didaktikus módszerek. A matematikai nevelés tananyagához találták ki őket, és sokféle módon variálhatók, de csak akkor veszítik el oktató jellegüket, ha például a zsákban nem mértani testek vannak, hanem zöldségek vagy gyümölcsök, és ha az állatok farka vagy a sálaink között keressük a leghosszabbat. Ha például nem színes rudakból készítünk „számlépcsőt“, hanem egyszerűen építőkockákból készül a vár titkos lépcsője.

Az óvodapedagógus feladatai a matematikai nevelés terén:

- *Az élet nyújtotta természetes szituációk keresése és felhasználásra a matematikai nevelés céljainak megvalósításában.*
- *Az óvodapedagógus feladata olyan eszközök, és tevékenységek biztosítása, ami felkelti a gyermekek érdeklődését és természetes élethelyzetekben teszi lehetővé számukra matematikai tapasztalatok és ismeretek megszerzését.*
- *A komplex matematika foglalkozásoknak vagy kötetlen kezdeményezéseknek minden esetben támaszkodnia kell a gyermekek ötleteire, igényeire, aktuális élményeire.*
- *A matematikai képességek fejlesztését játékosan, játékba építetten szükséges megvalósítani.*

A TERMÉSZETI TÁRSADALMI VALÓSÁG MEGISMERÉSE

A tevékenységközpontú óvodai program egyik jellemzője, hogy az Alap-programban megnevezett tevékenységterületeket saját pedagógiai logikája szerint strukturálja. Ebben a programban például külön területként jelenik meg a matematikai nevelés, és „a külső világ tevékeny megismerése”-ként ismert terület is kicsit mást, kicsit másként foglal magába. Az óvodában lehetséges és szükséges valóságismereti elemeket két nagy blokkba rendeztük: az egyik *a természeti-társadalmi valóság megismerése*, a másik *a művészeti tevékenységek*. Ezek a blokkok tovább tagolódnak, hiszen mindkettő rendelkezik egymástól jellegzetesen különböző tartalmi elemekkel, ám az óvodapedagógus saját szakmai kompetenciájába tartozik ezeknek a belső egységeknek a tartalmi, metodikai rendezése és ütemezése.

A természeti-társadalmi valóság megismerése blokk felépítése:

- Természet-társadalom-ember
 - a. *a környezet szeretet éré és védelmére nevelés*
 - b. *a természeti és társadalmi környezet felfedezése, megismerése*
- Születéstől a felnőttkorig (az ember és környezetének harmonikus együttélése, illetve az erre történő szocializálás)

Természet - társadalom - ember

A természet - társadalom — ember című komplex foglalkozásról mindenk előtt annak széles értelmezését szükséges kiemelni. Maga az elnevezés tulajdonképpen alcím, ami teljes mértékben beleillik a környezeti nevelés környezetvédelem széles témakörébe, valamint a külső világ tevékeny megismerése kategória minden egyes elemét is tartalmazza.

A környezet szeretetére és védelmére nevelés

Ez a nevelési terület nemcsak széleskörű komplexitása, de a felnövekvő nemzedékek szempontjából rendkívüli aktualitása miatt is fontos. Mivel óvodáskorúak neveléséről van szó, nem szívesen használunk olyan nagy szavakat, hogy a kisgyermekkorban megismert és elsajátított környezeti szemlélet, földünk, környezetünk megmaradását, egészséges emberek, egészséges környezetben való felnövekedését segíti elő közvetett módon, de valahol bizony ehhez járulunk hozzá. Ezért az óvodapedagógus felelőssége ebben a rendkívül fogékony 3-7 éves korban igen nagy. Mindenek előtt és

hangsúlyozottan a gyermeki kíváncsiságra, a gyermeki érzékelésre, a gyermek érzelmeire alapozva a természet megismerésére, és megszerettetésére kell törekednünk. Nagyon sokszor hangsúlyoztuk, hogy a pedagógus a minta, az ő természetszeretete a példa a kisgyermek számára, melyet örömmel követ. A legfontosabb tehát sokat járni, sétálni, futkosni, nézelődni a szabadban, a környezetben elérhető közvetlen természetben és tapasztalatokat gyűjteni, rácsodálkozni, megszemlélni, megbeszélni a látott, megélt élményeket. Az is rendkívül fontos, hogy ezek az élmények mind a négy évszakban biztosítva legyenek a kisgyermek számára. Ahhoz, hogy eljusson a gyermek a természet szeretetéig sok-sok örömteli, kellemes élmény szükséges, melyet a családjával és az óvadás társakkal együtt élhet át. A rövidebb- hosszabb séták, kirándulások ne legyenek megerőltetőek, a gyermekeket fokozatosan szoktassuk a hosszabb utakhoz, nagyobb kirándulásokhoz. A cselekvés, a tapasztalás, a rácsodálkozás a természeti környezetre legyen része ezeknek az alkalmaknak. Ne korlátozzuk közben feleslegesen a gyermekek mozgását, a természettel való kapcsolatfelvételt. Inkább kérjük a szülők segítségét, legyen több felnőtt jelen, mintsem túlzott féltésből korlátozzuk a gyermekeket a szabadban. A természeti környezettel való ismerkedésben találjon minél több örömet a kisgyermek, legyen érdekes, izgalmas ez a tevékenység, érezze jól magát közben. Amikor pedig már megszerettettük a környező világot, akkor lehet a természet védelmére nevelés feladatait elkezdeni. Ennek a munkának rendkívül sok tevékenység lehet a segítője, hogy csak néhányat említsünk: a kert művelése, a madarak etetése, a fák, bokrok megóvása, a virágok gondozása, ápolása, a lehullott levelek összegyűjtése, a termések begyűjtése, a kisállatokról való gondoskodás, a természet tisztaságának megőrzése stb. A környezeti nevelés komplexitása több értelmezésben közelíthető meg. Egyrészt azt jelenti, hogy ez a nevelési terület a nap bármely szakában éppúgy művelhető, mint egy-egy konkrét foglalkozáson belül. A környezeti nevelés komplexitása abban is megnyilvánul, hogy a kötött és kötetlen formák egyaránt alkalmasak, sőt együtt is nagyon jól alkalmazhatók a környezet megismerése során. A környezeti nevelés olyan integráló témakör, melybe más nevelési területekhez tartozó ismeretek, eszközök és módszerek természetesen módon beilleszthetők (pl. mese, vers, ének-zene, testi nevelés, vizuális nevelés témakörei, módszerei, eszközei). A környezetvédelem vagy a problémák erőszakmentes megoldásának kérdése már az óvadás gyermek szintjén is felvethető és beépíthető a komplex foglalkozások rendszerébe. A természet-társadalom-ember egymástól függő, egy-

mást feltételező, egymást kiegészítő fogalmak rendszere, melynek lényege a kisgyermek szintjén már óvodáskorban is megérthető, megérezhető.

A természeti és a társadalmi környezet felfedezése, megismerése

A tevékenységközpontú program mint az eddigiekből is kitűnik a világot, a gyermeket körülvevő környezetet a tevékenységeken keresztül próbálja megismerhetővé tenni. A kíváncsiság és a tevékenységi vágy óvodáskorban olyan erős, hogy erre nyugodtan építhető a természeti és társadalmi valóság felfedezése. Az persze nyilvánvaló, hogy a kisgyermek számára az őt körülvevő világ lesz egyenlő a megélhető, átlátható valósággal, ezért a felfedezés a közvetlen otthoni és óvodai környezet megismerésével kezdjük. Ezt szélesíthetjük tágíthatjuk tovább a gyermekek egyéni tapasztalatait megismerve és felhasználva. Manapság egy 5-6 éves gyermeknek különösen akkor, ha szüleivel gyakran jár külföldön is, meglepő és zavarba ejtően széles ismeretei lehetnek a természeti és társadalmi környezetről. Az óvodapedagógusnak mindenek előtt jól kell ismernie a gyermekeket és azt a környezetet, ahol él a gyermek a családjával. Tudnia kell, hogy az óvodai nevelés helyi célkitűzéseiből következően mit szeretne megmutatni, felfedeztetni a gyermekekkel. Ezen kívül pedig fel kell készülnie arra, hogy rengeteg spontán adódó helyzeti lehetőség kihasználásával hogyan tágíthatja, bővítheti a gyermekek világról szerzett tapasztalatait, ismereteit. A cselekvés a tevékenység a környezet felfedezése során is alapvetően befolyásolja, pozitív módon elősegíti az ismeretek bővítését, ezért ebben a komplex foglalkozási ágban is a kötetlen és a teljes napi életet átfogó felfedezés, ismeretszerzés dominál. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne szükség kötött formában is a megszerzett ismeretek rendezésére, rendszerező foglalkozások, megvalósítására.

Ez a komplex foglalkozás, mint elnevezéséből is kitűnik, szeretné egységben megmutatni és érzékeltetni azt, ami a valóságban is teljes egységben érzékelhető. Nem vagyunk hívei a szétszabdalt, szeletelt foglalkozásoknak, mert azok nem képesek az életben megmutatkozó sokszínűség mellett az összefüggések feltárására. A tevékenységközpontú program célja az, hogy a gyermeknek segítséget nyújtson ahhoz, hogy a világot megismerje és megértse a maga egészében. A gyermeket körülvevő világ megismerésében a közvetlen megfigyelésre és a tapasztalatszerzésre építünk. A természet szertetére kívánjuk nevelni az óvodást, természetközeli élettel, a természet, a környezet szeretetének bizonyításával, példát mutatva a gyermek számára. Azt kell benne megerősíteni, hogy mennyire összefügg mindez egymással

és milyen nagy az ember felelőssége a természeti és társadalmi környezet megóvása szempontjából. A tapasztalatszerzés mindig a valódi környezetben történik, ezért a komplex foglalkozások legtöbb esetben a szabad természetben vagy az óvoda környezetében, udvarán zajlanak. Legfontosabb feladat megismertetni a gyermeket azzal a természeti környezettel, amelyben él, felhívni a figyelmét annak értékeire és szépségeire. Ez képezi majd az alapját a később kialakuló természetszeretnek. A fák, a virágok, az apró kis állatok megannyi ismeretet, feladatot jelentenek a kisgyermeknek. A séták, kirándulások, az óvoda udvarán és kertjében vagy az élősarokban végzett tevékenységek tanulási, tapasztalási lehetőséget kínálnak a gyermeknek. A komplex foglalkozás tehát csak átvitt értelemben nevezhető valódi foglalkozásnak. Inkább komplex tapasztalatszerzési lehetőségről van szó. Az önálló és csoportos megfigyelések révén értékes tapasztalatokhoz juthat a természetben végbemenő folyamatokról és összefüggésekről. A tevékenységközpontú óvodai programban kiemelt jelentőséget tulajdonítunk a kooperáció és a kommunikáció fejlesztésének. Az együttműködési képességek alakítása természetesen a mindennapi életben szükséges, a társadalom által elfogadott érintkezési szokások megismerését és elsajátítását jelenti elsősorban. A gyermek szempontjából az a legfontosabb, hogy biztonságosan mozogjon a társai között, képes legyen megszólítani, kapcsolatba lépni és együttműködni a vele egykorú társakkal. Mindezt megelőzi a felnőttek világához való kapcsolódás, ami természetesen már a családon belül elindul. Már az óvodában fel lehet és fel kell készíteni a gyermeket arra, hogy társadalomban élünk, ami a közvetlen környezetünkön keresztül hat ránk. A gyermeket demokratikus társadalmi rendben való élésre készítjük fel, amelyben különböző vélemények, értékítéletek lehetnek egymás mellett. Meg lehet éreztetni a gyermekekkel, hogy mindenkinek lehetősége van saját lelkiismeretének megfelelően dönteni. A másság, a tolerancia kérdésköre az utóbbi években egyre fontosabb elmévé vált a nevelésnek. Ahhoz, hogy a kisgyermekben ez kialakuljon szükséges egy elfogadó, toleráns környezet, ami képes hatni a gyermekre, ami utánzásra készíti az érzelmei által befolyásolt kisgyermeket. Különösen fontos ez a hátrányos helyzetű családok gyermekei számára. Az esélyteremtés elsősorban arról szól az óvodában, hogy azonos környezeti feltételek, lehetőségek biztosítása mellett, a gyermekek képességének megfelelő differenciált bánásmódban együtt nevelődjenek a különböző társadalmi környezetből érkezők. Semmilyen szinten nem megengedhető óvodáskorban az elkülönítés, a megkülönböztetés, az

elszeparálás. Az esélyteremtés már önmagában is tolerancia, melyet természetes módon a gyermekek képesek az egymás közötti együttműködésben is alkalmazni. A gyermek nem tesz különbséget, csupán akkor ha ezt sugalja a környezete, ha ezt tapasztalja nap mint nap. A példa, a minta tehát ezen a téren is meghatározó, ezért rendkívül nagy az óvoda felelőssége. A tolerancia, mások véleményének, érzéseinek és gondolatainak tiszteletben tartása arra neveli a gyermeket, hogy képes legyen elfogadni másokat. Mindez pedig a társadalomban való harmonikus, kiegyensúlyozott élethez feltétlenül szükséges. Természetesen ide tartozik a mások (idősebbek, felnőttek, társak) tisztelete és szeretete is. Ilyen pedagógiai légkörben fejlődik a gyermek ítélőképessége és természetes viselkedési formájává válik a más felfogásokkal szembeni tolerancia. Ugyanakkor lehetőséget kap az önálló véleménynyilvánításra, önbizalmának növelésére. A komplex foglalkozás keretén belül egészen odáig mehetünk el, hogy az óvodás gyermek számára megtapasztalható és ezáltal megérthető társadalmi folyamatok között még a gazdasági kérdések is felszínre kerülhetnek. Ennek nagyon egyszerű és kézzelfogható példája a tényleges vásárlás a boltban, a piacon vagy a posta munkájával való ismerkedés. Nem szükséges tehát elvont, tág fogalmakban gondolkodnunk, hanem a gyermeket körülvevő valós természeti és társadalmi környezetből megismertetni mindazt, ami megérthető és hasznosítható a számára.

A környezet felfedezését a négy évszak, annak változásai és történései foglalják keretbe. Minden évszakban ismerkedünk és rácsodálkozunk a természet szépségeire, élvezzük a természet nyújtotta örömeit. A lényeg az élményszerzés és a tapasztalás, tehát nagyon sokat kell a szabad természetben tartózkodni a gyermekekkel, miközben összegyűjtjük, begyűjtjük a természetből mindazt, amit az év folyamán bármilyen foglalkozási ágban (vizuális nevelés, matematika stb) hasznosítani tudunk. A környezeti nevelést igen nagy mértékben segíti, a csoportszobában kialakított élősarok. ahol minden évszakban megtalálhatók a gyermekek által megismert és begyűjtött dolgok (kavicsok, virágok, szobanövények botok, ágak, termések, magvak, hajtattott növények, csigák, kagylók, stb.) az élősarok alkalmas arra, hogy a gyermekek folyamatosan megfigyeléseket végezzenek, tevékenykedjenek, tartsák rendben az élősarkot és gondozzanak kisállatokat, közben természetesen sokat tanuljanak. A munkatevékenységről szóló fejezetben már kitértünk a kerti munka fontosságára, kiemelkedően pozitív nevelőerejére, itt most megerősítjük, hogy a környezetet teljességében, komplexitásában megismerni, a természetet megszeretni, óvni és védeni akkor lesznek képesek

felölt korokban a kisgyermek ha sok-sok pozitív élmény éri őket a szabad természetben, az óvoda kertjében, az élősarokban.

Az óvoda udvara és kertje a környezeti nevelés fontos helyszíne. A kertben megfigyelhető az élő és élettelen természet egyaránt. A kerti munka egyrészt mint a környezettel való kapcsolatra, a természet megfigyelésére, alapvető ökológiai összefüggések megvártására. Gazdagítja a gyermek növény és állatfaj ismeretét, lehetőséget nyújt az állatok, növények természetes körülmények közötti megfigyelésére. Együttal fejleszti a gyermek kooperációs és kommunikációs képességét, a csoportmunkára a társakkal való különböző szintű együttműködésre készíti őket. A kert változatos, többfunkciós kialakítására törekedünk, vagyis legyen zöldséges kert, virágos kert, szikiakért és gyümölcsös kert is. Természetesen mindez nem oldható meg valamennyi óvodában. A cél az, hogy a körülményekhez képest a lehető legváltozatosabb kert álljon a gyermek rendelkezésére. Sok óvodában etetik télen a madarakat, ehhez is ki kell alakítani egy állandó helyet. Nagyon jó, ha kivitelezhető, hogy változatos domborzati körülmények álljanak rendelkezésre, gondolunk itt a sík területre, a füves, kavicsos részen túl, mesterséges domb vagy kis mesterséges tó kialakítására. Az udvart övező vagy egyes udvarrészekben található élő sövény szintén színesíti, változatosá teszi a kertet és nagyon sok rovar, madár megfigyeléséhez nyújt kitűnő lehetőséget.

Az örömmel végzett tevékenység, a kellemes élmények hosszú távon megmaradnak és felnőttkorban is előjönnek a természettel, környezettel való kapcsolatfelvétel során. Ennél többet nem várhatunk el óvodás korban, hiszen tudjuk, hogy a gyermeket az érzelmeik vezérik ebben az időszakban, tehát mi is elsősorban az érzelmeiken keresztül, a környezetben megtalált örömeik segítségével, sok-sok élmény nyújtásával próbáljuk elérni a természeti és társadalmi környezet felfedezésének és megismerésének kitűzött céljait

Születéstől-felnőttkorig

Az óvodáskorú gyermek legfőbb tevékenysége a játék. A játékban a gyermek leutánozza a felnőtt környezetből leszárt tapasztalatait. Újraéli a számára kellemes dolgokat és kijátssza, feldolgozza a kellemetlen, félelmet keltő, nyomasztó élményeit, szorongásait. Nekünk tehát sok-sok időt, megfelelő terepet és szükség esetén eszközöket szükséges biztosítani mindehhez. A születéstől-felnőttkorig címmel megfogalmazott komplex téma-

körbe a környezeti nevelés valamennyi fontos eleme belefér; de nézzünk néhány témát: a család (papás-mamás) különösen kistestvér érkezésekor erősödik fel ez a játék, ami a babaápolástól a családtagok feladatain túl a vendégek fogadásáig igen sok mindent magában foglal. Példaként említhetjük továbbá az olyan klasszikus játékokat, mint az orvos, a kórház, a testünk vagy óvodai, iskolai szituációk eljátszása. Minden óvodapedagógus előtt ismert, hogy a gyermekek egy-egy népszerű televíziós sorozatot lejátszanak, eljátsszák a TV-ben látott szituációkat, kiosztják egymás között a szerepeket és képesek akár több héten keresztül folyamatosan követni a látottakat. Amennyiben ezt tiltjuk, annál inkább keresik az alkalmat a kijátszásra, hiszen a bennük lévő élményeket esetleg feszültségeket szükséges ilyen módon is kiadni magukból. Nem tiltani, hanem megfigyelni és helyes útra terelni szükséges ezeket a játékokat. A gyermekek újraélik az óvodában mindazt, amit a mindennapokban a családban, az óvodában vagy tágabb környezetükben tapasztalnak, látnak, hallanak. A környezettel való szoros kapcsolat az életfolyamatok újrajátszása nemcsak arra ad lehetőséget a gyermeknek, hogy a benne lévő feszültségek feloldódjanak, hanem elősegíti számára a társadalomba való későbbi bekapcsolódást, szocializálódást. A születéstől-felnőttkorig címmel megfogalmazott komplex foglalkozások magukban foglalják a testápolástól, a közlekedésig, a családtól a helyes viselkedésig mindazt, ami a gyermekeknek támpontot nyújthat a környezetében meglévő szabályok megismeréséhez és gyakorlásához. A szokások elsajátítása, a társadalomba való beilleszkedéshez szükséges magatartásformák kialakítása valósulhat meg játékosan, a gyermek érdeklődésének és igényeinek figyelembevételével. Ez a komplex foglalkozás hagyományos értelemben nem is nevezhető foglalkozásnak, hiszen játékidőben, szabadidőben, vagy a nap bármely időszakában megvalósíthatók az itt jelentkező feladatok. A születéstől-felnőttkorig témakör megtapasztalható és eljátszható elemei között kiemelkedő helye van az ünnepeknek. Az ünnepek nevelésben betöltött kiemelkedő szerepével a később bővebben foglalkozunk, ezért most röviden a környezeti neveléshez kapcsolódó ünnepekről szólunk. Az ünneplés mindig kiváló alkalom a nevelés feladatainak megvalósítására, mivel az előkészületek és a tényleges ünnep egyaránt alkalmas tevékenykedésre, beszélgetésre, közös együttlétre, kicsik és nagyok találkozására. A gyermekek érzelmi szempontból is megerősödnek az ünnepek alkalmával és az óvoda dolgozóinak is új kihívás, mivel tegyék színesebbé, érdekesebbé az ünnepeket. Nem véletlenül említjük az óvoda valamennyi dolgozóját, mert

az óvodapedagógus irányításával valóban az egész óvoda összefogása szükséges a környezeti nevelés szempontjából kiemelkedő ünnepek megszervezéséhez. Miután minden intézmény, illetve csoport maga dönti el milyen ünnepet, rendezvényt szervez az év folyamán, ezért néhány javaslatot sorolunk fel, melyeknek ünneplése célszerű lehet a természeti, társadalmi valóság megismerése szempontjából.

- *Állatvédelmi nap (október 4.)*
- *Víz világnapja (március 22.)*
- *Föld napja (április 22.)*
- *Madarak és fák napja (május 10.)*

Ezek az ünnepek leginkább egész napos elfoglaltságot, kirándulást, sok-sok felfedezést és a szabad természetben való tartózkodást kell, hogy jelentsenek, melyet az ünnepre való felkészülés hosszabb folyamata előz meg. A négy évszakhoz kapcsolódó hagyományos ünnepek a népszokások és hagyományok is a természet a környezet változásaival vannak összefüggésben, így tehát a növényekkel, a fákkal, az állatokkal. (Gondoljunk a húsvéti barkaszentelésre, a zöldág hajtásra, vagy a húsvéti tojás és a nyúl szimbólumára) minderről a művészeti tevékenység témakörén belül szólnunk bővebben. Említést érdemel még, hogy egyre gyakoribbak a kiállítások, tárlatok, múzeumok, állatkertek, vadasparkok látogatásának óvodai nevelésben való felhasználása. Ahol erre lehetőség nyílik ott a falusi udvarokban, természetes körülmények között élő háziállatok megfigyelése is fontos része a környezeti nevelésnek.

Az óvodapedagógus feladatai a foglalkozások megszervezésében:

- *Olyan feltételek megteremtése, amely lehetővé teszi minél több közvetlen tapasztalat és felfedezés szerzését a környezetben*
- *Tudatosan törekedjen az óvodapedagógus arra, hogy minél több élményt gyűjtsenek a kirándulások, séták, kerti munka, vagy az ünnepek alkalmából*
- *Biztosítson minden eszközt és lehetőséget a gyermekeknek természetben való folyamatos tevékenykedtetéshez*
- *A foglalkozásokat lehetőség szerint a szabadban szervezzük meg*
- *Biztosítsuk a feltételeit annak, hogy az óvodában élősarok, konyha és/vagy virágoskert működjen, ha lehetőségünk adott, próbálkozzunk kisállatok tartásával is.*

MŰVÉSZETI TEVÉKENYSÉGEK

A művészeti tevékenységek komplex foglalkozás már megnevezésében is tükrözi azt az összetettséget és azt a szándékot, ami a világ megismerésében, a kultúra elsajátításában, gyermekek felé közvetítésében programunk vállalt feladata. A személyiség formálásának a képességek alakításának kitüntetett terepe a művészeti tevékenységek témakörébe tartozó nevelési területek összekapcsolása természetes egymásrahatása. Miért is ne lehetne vizuális tevékenységek közben énekelni, beszélni vagy mesélni és fordítva, egy-egy mesét dramatizálni, bábok segítségével megjeleníteni, képpé formálni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a vizuális, az ének-zenei, vagy az irodalmi nevelést önállóan nem lenne fontos és szükséges programunkban megjeleníteni. Arra törekszünk, hogy karakteresen és elkülönítetten is megjelenjenek az óvodai nevelésnek ezek a tevékenység formái. A világ egységben való megismerése a művészeti tevékenységek egymást kiegészítő komplexitásán keresztül a lehető legjobban tudja érzékeltetni azt, amit a nevelési célban megfogalmaztunk.

A művészet ismerete, szeretete, esetleg valamely művészeti ág művelése az egyetemes emberi kultúra megismerése már óvodáskorban elkezdődhet. Az esztétikum már nagyon korai életkorban hat a kisgyermekre. Az óvodapedagógus mindennapi feladatai közé tartozik megismertetni a kicsiket a világ szépségeivel. Megcsodálni egy madár énekét, megvizsgálni az őszi falevél színeit, a virágzó fákat vagy egy szép színes mesekönyvet a kezünkbe venni ugyanazt az esztétikai élményt jelentheti. Nagyon fontos a művészeti nevelés szempontjából az, hogy esztétikus, egyszerű, átlátható, nyugalmat árasztó környezet vegye körül a gyermeket. A szépen berendezett csoportszoba, az óvoda esztétikussága és harmóniája komoly hatást gyakorol a gyermekre. Nem lehet elégszer elmondani azt sem, hogy egy kellemes benyomást keltő, jó ízlésű óvodapedagógus mennyit tud tenni szinte észrevétlenül, a művészeti nevelés érdekében. A művészet nem más, mint a világ megismerése sajátos nézőpontból, egyéni szűrőn keresztül. Mindez azt jelenti, hogy a művészeti nevelés mindenk előtt az egyéniség színeinek kibontakoztatását jelenti. Ezért sohasem célszerű sémákat, felnőtt által kigondolt elképzeléseket megvalósítani a gyermekekkel. Mindig arra törekedjünk, hogy ő maga találja ki és valósítsa meg az elképzeléseit, csupán akkor nyújtunk ehhez segítséget, ha azt a gyermek maga kéri és igényli. A kreativitás az alkotó gondolkodás és cselekvés kialakítása a művészeti tevékenységek legfontosabb feladata. Akinek van fantáziája, vannak ötletei, aki prob-

lémák megoldásán dolgozik, aki gondolatait és érzéseit ki tudja fejezni, aki önmagát új, másfajta módon éli meg, az kreatív ember. Az újat alkotás, a változások elindítása, az önálló egyéniség kifejezése szintén a kreatív emberek sajátossága. Az óvodáskorban hihetetlenül nagy lehetőségei vannak a kreatív képességek kibontakoztatásának. Az óvodában a gyermekek kreativitásának megnyilvánulását elsősorban az oldott légkör, a nagy mozgás és szabadságtér, valamint a megfelelő eszközök biztosítása segíti elő. Minél több alkalmat kell adni arra, hogy a gyermekek érzéseiket, gondolataikat, ötleteiket a játékban, az ének-zenében, a bábozásban, a rajzolásban stb kifejezésre juttassák. A tapasztalatszerzés itt is alapvető fontosságú feladat. Minél több eszközzel ismerkednek meg a gyermekek, minél biztosabban kezelik azokat, annál több lehetőségük adódik önmaguk kifejezésére. Az óvodapedagógus felelőssége igen nagy, hiszen a gyermek fogékony mindenre, mindent befogad, minden érdekli, mindent utánoz, mindent válogatás nélkül kedvel. Az óvodapedagógus véleményét - különösen akkor, ha szeretetteljes kapcsolatban van vele - szinte fenntartás nélkül elfogadja. Amit az óvónéni szépnek lát, az neki is tetszeni fog. Ezért fontos, hogy jó ízlésű, művészetet kedvelő ember foglalkozzon a kisgyermekkel.

A művészeti tevékenységek fogalom rendkívül sokrétű, összetett és komplex jellegű. Ebbe a fogalomkörbe a mese-vers, az ének-zene, a bábozás, a tánc, a játék, a dramatizálás, a festés, az agyagozás, a rajzolás, a barkácsolás éppúgy beletartozik, mint a környezet esztétikája. A művészeti tevékenységek tehát nem csupán egy foglalkozást jelölnek, hanem olyan tevékenységeket, melyeket játékidőben vagy a szabadidőben éppúgy gyakorolhatnak a gyermekek, mint a nap folyamán bármikor. A komplexitás itt nem jelent mást, mint az életben egyébként előforduló jelenségek megörökítését valamilyen formában. Az ősszel lehulló falevelet színezhajjuk, festhetjük, lerajzolhatjuk, énekelhetünk és mesét, verset mondhatunk róla, bábokat készíthetünk belőle. Ez így együtt jelentkezik a valóságban is és ennek kell visszatükröződnie a foglalkozásokon is. Ismételten le kell szögezni azonban, hogy foglalkozásoknak tekintjük a szabad természetben lezajló bármilyen megfigyelést, sétát, tehát foglalkozás alatt nem csupán a klasszikus értelemben vett foglalkozásokra gondolunk.

Mese-vers, dramatizálás, bábozás

Ez a foglalkozás nem véletlenül került mindennapi tevékenységként programunkba. Abból indultunk ki, hogy a mese-verset felfoghatjuk a kisgyermek alapvető szükségleteként. Tehát nincs olyan nap, amikor ne kerülne sor egy, vagy több alkalommal mesére, vers tanulására, vagy ismétlésére. Nem határozható meg előre, legfeljebb tervezhető naponta egyszer a mesélés, de ezt biztosan túl fogjuk teljesíteni. Nagyon jó, ha a gyermekek kérhetik kedvenc meséjük ismétlését. Élni is fognak nagyon gyakran ezzel a lehetőséggel. A játékidő alatt naponta kerülhet sor dramatizálásra, mesék eljátszására, vagy önállóan a bábok segítségével megvalósuló játékokra. A szerepjáték maga is egy kis színjáték, a valóság gyermek által rögzített elemeinek visszaadása, kijátszása. A gyermekek kiváló megfigyelők és remek képzelőerővel adják vissza azt a valóságot, amelyben élnek. „A jó mese mindig az életről szól - még akkor is, ha sárkányok, banyák és gonosz törpék járkálnak benne keresztül kasul. Az óvodapedagógusnak pedig nagyon oda kell figyelni a gyermekek mesélésére, dramatizálására, bábozására, szerepjátékára, mert sokkal alaposabban megismerhetik ezáltal őket.”¹

Az irodalmi nevelés megnevezést helyénvalónak találjuk, mert rámutat arra a komplexitásra ami összeköti a mesét, a bábozást, a dramatizálást és ez a szemléletmód beleillik a művészeti tevékenységek megnevezés tágabb körébe is. Az irodalmi nevelés feladatainak megvalósítását nem korlátozhatjuk egy bizonyos napszakra vagy időszakra. Akkor sem, ha például a mesevers kezdeményezések általában a délelőtti órákban zajlanak. Nem tartjuk helyénvalónak, megkövetelni, hogy minden gyermek vegyen részt a mesélésben, a verselésben és nem tartjuk azt sem helyesnek, ha kötelező, vagy kötött foglalkozáson történik a mesélés. Úgy gondoljuk, hogy a kötelezéssel éppen a lényeg, a mesélés művészete, áhítata, önkéntessége, őszinte érzelmi töltöttsége veszítene, ezért javasoljuk a kötetlenséget és az egész nap folyamán adódó lehetőségek kihasználását. Felfoghatjuk úgy is a mese-vers jelentőségét, hogy az, alapvető szükséglet a kisgyermek számára, tehát ennek mindennapi kielégítése meghatározza a gyermek, és a csoport komfortérzetét. Mesélni minden nap szükséges. Bármilyen szituációban, napirendi tevékenységben elképzelhető a mesékben rejlő csoda átélése, ami által örömforrássá válik ez a tevékenység. Nem hiszünk abban, hogy csupán mesterségesen teremtett szituációk (gyertya lángja, besötétítés, teljes csend stb)

¹ Szentirmai László: Mit és hogyan dramatizáljunk?

alkalmas a mesélésre, a mesék, versek által nyújtott esztétikai élmény befogadására. Amennyiben csak néhány gyermek számára, kis csoportban, vagy egyetlen gyermek kérésére mesélünk, mert a többiek most mást szeretnének csinálni, az élmény éppúgy lehet maradandó. Az anyanyelv, a szó ereje, az óvónő és a gyermek közötti személyes, meghitt kapcsolat biztosítja azt az élményt, ami maradandó, később más szituációban is felidézhető lesz. Az érzelmek meséből áradó hatását is fokozza, felerősíti a szeretett óvó néni mesélése. Arra törekedjünk, hogy a személyes kontaktus legyen intenzív, mert ilyen szituációban nem kell az eszközök figyelemfelkeltő erejére támaszkodni. A mese-vers foglalkozásokon nem célszerű motivációként túlságosan sok eszközt használni. A kicsiknél még gyakrabban lehet erre támaszkodni, azonban ahogy nőnek a gyermekek, egyre inkább maga az élmény, a nyelvi hatás, a mesélő hangjával való játék, a bensőséges élményt nyújtó szituáció vonzza a gyermekeket. A mese későbbi feldolgozása dramatizálással, bábozással már sokkal inkább igényli az eszközöket, kellékeket, anyagokat. Ez sem jelent feltétlenül a meséhez használható eszközök teljes kidolgozottságát. Sokkal nagyobb pedagógiai hatást érünk el, ha lehetőséget adunk a gyermekeknek (különböző anyagok állandó jelenlétével) arra, hogy maguk alkossák meg szükség esetén az óvodapedagógus segítségével és közreműködésével a mese eljátszásához, dramatizálásához szükséges kellékeket, díszleteket. Nagyon fontos tehát, hogy minden nap legyen alkalmunk a gyermekeknek mese, vers hallgatására, eljátszására, ismétlésére, átélésére. A mese-vers anyagának gerincét a magyar népmese és mondóka kincseiből merítsük, ami természetesen nem zárja ki a modern, mai mesék, versek vagy más országokból származó irodalmi alkotások felhasználását. A hangsúly a tiszta forrásból merítésen nyugszik. Különösen legyünk körültekintőek a versek megválasztásánál. Szerencsére a magyar költők kiváló gyermekversei rendelkezésünkre állnak. Használjuk ki ezt a kivételes lehetőséget. A mesék kiválasztásánál fontos dolog a gyermekek életkorához való alkalmazkodás. Vegyük figyelembe, hogy a 3-4 évesek kedvelik az egyszerű szerkezetű, gyakori ismétlést tartalmazó meseszövegeket. Adjunk lehetőséget az óvodáskor teljes időszakában a minél többoldalú és minél gyakoribb ismétlésre, feldolgozásra, a mesék újraélésére, a kedvenc mesét a gyermekek újra és újra szeretnék meghallgatni. Mesehallgatás közben a gyermekek világról alkotott képe alakul, fejlődik, szókincsük bővül, érzelmi életük, erkölcsi magatartásuk, értékítéletük formálódik, kommunikációs és kooperációs képességük fejlődik.

Ének-zene, énekes játék

A magyar óvodai ének-zenei nevelésnek jelentős hagyományai vannak. A magyar mondókák, gyermek és népdalok világa ma is felhasználható az óvodáskorúak nevelésében, még akkor is, ha a hagyományoknak lassan megszűnik a napi kapcsolata a valósággal. Természetesen a világ változásai ezen a téren is hatással vannak a pedagógiai gondolkodásra. A tevékenység- központú program vállalja a Kodály Zoltán, Forrai Katalin nevével fémjelzett vonalat, amelyről Forrai Kati néni 1996-ban nyilatkozta, hogy „a módszer szó megmerevíti Kodály alapgondolatát. Ő zenei műveltséget akart és azt, hogy »ismerjük meg saját népzeneinket, de ugyanakkor nyissunk kaput a világ nagy mestereinek zenéje előtt is.«” Programunk ebből kiindulva a hagyományörzés, a népi dalosjátékok, a magyar népdalok világából meríti az ének-zenei nevelés gerincét adó anyagot, de ebből kiindulva a műzene, a világzene felé igyekszünk haladni. A kodályi elvekre épülő zenei nevelés mellett legfőbb érvünk a zene, az ének személyiségfejlesztő szerepének elismerése és komplex hatása a kisgyermek egészséges harmonikus fejlődésének megvalósításában. A zene, az éneklés a kisgyermek, testi, lelki, szociális, érzelmi nevelésében játszik kitüntetett szerepet, akkor ha ezt felismerik az óvodapedagógusok és ebben a fogékony korban értékes, tiszta forrásból merített zenei élményeket közvetítenek felé. A zeneértés, a ritmikai, hallási, éneklési képességek tudatos fejlesztése már a legkisebknél elkezdődik. A sikeres ének-zenei nevelést az óvodapedagógus zeneszeretete, művészetértése befolyásolja leginkább. A megfelelő hangnemben kiválasztott dalok az egyéni zenei képesség különbségek felismerése és kezelése a felzárkóztatástól a tehetséggondozásig nagy hozzáértést és odafigyelést, differenciálást igényel a tervezés és a megvalósítás folyamatában a pedagógustól. A gyermek utánzási vágya és hajlama a zenei nevelésben is meghatározó. Nagyon fontos tehát, hogy gyakran és kedvvel énekeljen az óvodapedagógus. Legyen érzelmi biztonság, jó kapcsolat a felnőttekkel, nyugodt légkör, ahol szívesen és bátran énekelnek a gyermekek is. Napközben kezdeményezzen az óvodapedagógus ölbenülő játékokat simogatókat, ringatókat, höcögetőket, amivel különösen a kicsiknek anyapótló szerepet betöltve erősíti, alakítja az ének-zenei neveléshez elengedhetetlen oldott légkör megszilárdulását. Ezek a mindennapos kis játékok alkalmasak arra, hogy elkezdődjön a tudatos zenepedagógiai munka, hiszen máris alkalom adódik természetes szituációban az egyenletes lüktetés megéreztetésére, a kezdőhang pontos átvételére, az éneklés élményének megragadására. A tevékeny-

séggközpontú nevelés az ének-zenei nevelésben is a sok-sok gyakorlást, cselekvést jelent természetesen a nap egészében, de ez nem lehet csupán gyakori éneklés, hiszen a zenei nevelés feladatainak megvalósítása a jórészt komplex ének-zenei foglalkozásokon zajlik. A kötött és kötetlen formákban történő cselekvésnek, gyakorlásnak megvan a sajátos pedagógiai célja, értéke. A zenei képességek fejlődése az érzellemmel telített cselekvés következtében azaz a dalosjátékok nagyon gyakori eljátszása, a mondókák, az énekek folytonos ismétlése során megy végbe. Az énekes játékok teszik ki a foglalkozások gerincét, ami a társakkal való együttműködést (kör alakítása, kézfogás, egyenletes löktetés, másik gyermekre való odafigyelést) a játékban résztvevők mindegyikénél fejleszti. Az énekes játék ezen kívül, mint önként vállalt tevékenység örömforrás és a képzeletet is megmozgató érzelmi töltés a gyermekek számára. Alkalmazzuk, gyakoroljuk tehát minél többet. Az énekzene és az ehhez kapcsolódó mozgás ugyanúgy az óvodai mindennapok része, mint a napi mesélés vagy a séták és kirándulások, tehát ez a feladat sem korlátozható csupán a foglalkozások időtartamára. Napközben bármikor adódhat lehetőség éneklésre, mondókázásra vagy köjjátékok játszására. A komplex foglalkozások inkább összefoglalják, elmélyítik a gyermekek ismereteit és alkalmat adnak a képességek fejlesztésére.

Az élményt nyújtó közös éneklés, a körjáték vagy a mondókázás a művészeti és az esztétikai nevelés szempontjából is kitüntetett helyet kap. A Forrai Katalin által kidolgozott óvodai ének-zenei nevelés alapjaira épülő fejlesztés a tevékenységközpontú óvodai nevelésen belül hatékonyan megvalósítható. Ezzel biztosítható a gyermekek ének-zenei kultúrájának megalapozása, a néphagyományörzés és az ének-zenei nevelés színvonalának megőrzése.

A zenehallgatásról röviden ugyanazt emeljük ki, amit az ének-zenei nevelés egészében fontosnak tartunk. Egyrészt az élő hang tiszta egyszerűségének, az érzelmek közvetlen megtapasztalásának élményét szükséges közvetíteni ezáltal is a gyermekek felé. Másrészt az értékek nyújtásának, közvetítésének, a klasszikus zenei élmények gyermekhez való eljutásának felelősségét hangsúlyozzuk. Az óvoda a zenehallgatás segítségével különböző műfajokkal és hangszerekkel ismertetheti meg a kicsiket ezzel formálva zenei ízlésüket.

Vizuális tevékenységek

A vizuális tevékenységek (gyurmázás, agyagozás, rajzolás, festés, batikolás, vágás, ragasztás, varrás, barkácsolás) a tevékenységek a gyermekek kedvencei közé tartoznak. Mivel az ember ismereteinek nagy részét a látás segítségével szerzi meg, a vizualitás, a vizuális nevelés egy sajátos látásnevelést, látástanulást jelent. Ebben a folyamatban a gyermekek kíváncsiságára, utánzási, cselekvési hajlamára építve segítjük elő az őt körülvevő világgal való ismerkedést. A vizualitás áthatja a mindennapokat és természetesen részt vesz a személyiség alakításában, formálásában úgy, hogy műveltség tartalmakat - látás útján elsajátítható ismereteket, információkat közöl, képességeket fejleszt. Bálványos Huba szerint „A vizuális nevelés a megismerés, a gondolkodás és a tevékenységek folyamatában fejleszti mindenképp előtérbe - megismerő (kognitív) vizuális képességeket, - a vizuális gondolkodási képességeket és a vizuális tevékenységi (alkotó) képességeket.” A vizuális nevelés tehát képességfejlesztés, mégpedig egyéni, differenciált képességformálás. A vizuális tevékenységeket a gyermekek kíváncsiságára, utánzási hajlamára, meglévő tevékenységi vágyára alapozva építhetjük. A vizuális tevékenységek lényege a cselekvés, a gyakorlás, a gondolatok szabad, kreatív kifejezése. A vizuális nevelés megvalósítása szempontjából kiemelt jelentősége van az óvodapedagógus személyiségének, vizuális látásának, izlésének, esztétikai érzékének, kultúraközvetítő szerepének. A vizuális nevelés egész napos, a nap folyamán bármikor megvalósuló tevékenység. Ahhoz, hogy ez a gyakorlatban is így legyen, szükséges biztosítani a feltételeket. Nagyon jónak ítéljük, ha van egy polc, egy sarok a csoportszobában, ahol a gyermekek számára elérhető helyen tároljuk a rajzolásához, festéshez, barkácsoláshoz, bábozáshoz, gyurmázáshoz szükséges kellékeket, eszközöket. Ceruzák, zsírkkréták, ollók, ragasztók, festékek, ecsetek mellett mindenféle begyűjtött termést, különböző textileket, papírokat, fa anyagokat, műanyagokat, kavicsokat stb. egész évben célszerű egy „kincsesládában” vagy polcon összegyűjteni. Legyen lehetőségük a gyermekeknek a nap folyamán bármikor ezekkel az eszközökkel dolgozni akár önállóan, akár kis csoportban az óvónéni segítségével. A feladat elsősorban az, hogy biztosítsuk a zavartalan és sokrétű tevékenykedés külső feltételeit. A gyermekek számára megszokott és elérhető helyen mindig álljon rendelkezésre mindenféle anyag és eszköz, amivel a gyermek fantáziájának megfelelően dolgozhat, alkothat. Nagyon célszerű a vizuális tevékenységek és a munkatevékenységek összehangolása, hiszen a szabad, önálló tevékenykedés gyakran jár

együtt viszonylagos rendtelenséggel. Szokás kérdése, mennyire képesek a gyermekek környezetüket ilyen széles skálájú tevékenységrendszer mellett is rendben tartani. A tevékenységek megszervezéséhez kitűnő pedagógiai alapot adnak az évszakok változásai, a természet szépségei, a gyermek által megérthető világ tárgyai és eseményei. Ugyancsak kitűnően használhatók a vizuális tevékenységek számára az ünnepek, melyek érzelmileg is közel állnak a gyermekekhez és megmozgatják a fantáziájukat. Ahhoz, hogy kibontakozhasson a gyermekek alkotókedve, teljes önállóság szükséges. Az ötlettől a megvalósításig főként bátorítást, útmutatást és dicséretet várnak a gyermekek. Nem szükséges, sőt káros, ha uniformizáló nevelési módszerekkel elveszjük a gyermek bátorságát az egyéni kifejezőmódotól.

A vizuális nevelés mint eddig említettük lehetőleg időkorlát nélkül megvalósuló nevelési terület. A játékidő azonban különösen alkalmas az alkotásra, barkácsolásra, a játékhoz szükséges eszközök, kellékek létrehozására. Inspirációt adhat ehhez a begyűjtött anyagok sokasága. Ahhoz, hogy a rajzolás, festés, mintázás, kézimunka és építés élményt nyújtó és az óvodás számára akár hasznos tevékenységgé váljon (pl. játékhoz szükséges kellékek elkészítésével) meg kell ismertetni a kicsiket a technikai fogásokkal, alapelvekkel. Az önálló vizuális tapasztalatszerzést kiegészítjük a kötöttebb, célra orientált egy-egy technika elsajátítását célzó, a gyermekek tér-forma és színeképzését fejlesztő komplex foglalkozásokkal. A differenciálás, az egyéni látásmód érvényesülése, a kreativitás támogatása, bátorítása minden szituációban, foglalkoztatási formától függetlenül szükséges. A vizuális nevelésen belül külön is érdemes szólni a magyar jeles napok, és az óvodai ünnepek jelentőségéről. A néphagyományörzés, a népszokások felelevenítése a kultúra hagyományozásának spontán, természetes módja. „A szokások köre valójában egyszerre illemtan, erkölcsi kódex, íratlan törvény, művészi forma, költészet és emellett színjátszás, mítosz, mágia. Az ünnepi szokások ezen kívül olyan összetett rendet alkotnak, amelyben a mai modern nevelés minden fő eleme sűrűsödött. így a mozgás, a viselkedésmód, a tiszta beszéd, a világos előadási stílus, az ünnepélyes hangvételű prózai beszéd mellett az éneklés, a tánc, az alkalmi viselet, az ünnepi étkek stb. mind szerepet kapott” írja Kriza Ildikó. A hagyományörzés tehát a lehető legtisztább értelemben vett komplex tevékenység, mely a vizuális nevelés középpontjába állítva egész éven át élményt nyújt feladatot ad, ötletet szolgáltat a kreatív és elmélyült tevékenységhez. Ugyanakkor kapcsolatot kínál a gyermekek közötti együttműködése, lehetőséget ad a másokról, a közösség tagjairól va-

ló ismeretszerzésre, jó alkalom a társas, közösségi szokások elsajátítására, baráti kapcsolatok alakítására, ápolására. Belátható tehát, hogy az egész program, de kitüntetetten a vizuális nevelés számára is mennyire fontos a hagyományápolás és az ünnepek gyakorlati megvalósítása. Az ünnepi előkészületek tartoznak legmarkánsabban a vizuális nevelés témakörébe, hiszen a díszítés, az ünnepi kellékek elkészítése, az ünnep helyszínének esztétikája, az ünnepi ajándékozás tárgyai és ünnep után az élmények felidézése, rögzítése mind-mind a vizuális nevelés gazdag témakörébe illik. Belátható tehát, ha arra biztatunk minden óvodapedagógust, hogy minél sűrűbben éljen a hagyományápolás és az ünnepek nyújtotta széles tevékenytetési lehetőségekkel. Az ünnepekről fontossága miatt később bővebben is szólnunk.

**Az óvodapedagógus feladatai
a művészeti tevékenységek megszervezésében:**

- *Nyugodt légkört biztosítson a szabadon, önállóan megvalósuló alkotó tevékenységek számára*
- *Úgy alakítsa ki a gyermekek bevonásával a csoportszobát, hogy ott a különböző tevékenységet kereső gyermekek nyugodtan, kényelmesen dolgozhassanak*
- *Biztosítson minél több eszközt, időt és helyei és egyéni önállóságot a művészeti tevékenységek gyakorlásához, ezzel is ötletet adva a gyermeki fantáziának*
- *Élményszerzéssel, ötletadással segítse elő a gyermekek önálló elképzeléseinek megvalósítását*
- *Adjon lehetőséget a gyermekeknek arra, hogy az élményeket átélve megvalósíthassák elképzeléseiket*
- *Az óvodapedagógus a mindennapi mesélés, verselés, ének, zene és vizuális tevékenység biztosításakor ügyeljen a gyermekkel való szoros érzelmi kapcsolat, a meghitt légkör megteremtésére*
- *A művészeti tevékenységekhez (mese-vers, ének-zene, vizuális) a gyermekek számára bármikor elérhető helyen legyenek inspiráló, alkotásra ösztönző kellékek, eszközök*

MINDENNAPI TESTNEVELÉS

A tevékenységközpontú óvodai nevelés lényeges eleme a testi fejlesztés. A 3-7 éves gyermekek egészséges testi fejlődésének biztosítása nem képzelhető el a rendszeres, játékban gazdag, az egyéni képességeket messzemenően figyelembe vevő, kellő aktivitást és terhelést biztosító mindennapi testnevelés nélkül. Ismert tény, hogy a mozgásöröm és a szellemi fejlődés egymással szoros kapcsolatban áll. A mozgásfejlesztéshez tehát hozzátartozik, hogy maximálisan biztosítsuk a spontán mozgáslehetőséget, mégpedig az egyéni sajátosságok figyelembevételével. Ajánlatos tehát minden adódó lehetőséget kihasználni a nap folyamán a mozgásra. Rendkívül fontos a szabad levegőn való tartózkodás minél hosszabb idejű biztosítása. A gyermekek napirendjét úgy célszerű összeállítani, hogy azzal elkerüljük az egyoldalú terhelést és lehetőleg felváltva biztosítsuk a mozgást és az ülással együttjáró tevékenységeket. A mozgás és pihenés egyensúlyának biztosításával sikerülhet a gyermekek egyoldalú igénybevételét elkerülnünk. Az egészséges életmód szokásainak megalapozását óvodáskorban kell elkezdenünk. A mozgás megszerettetése, a mozgásigény kielégítése az óvodai testi nevelés fontos feladata, amit csak a helyesen megválasztott mozgásanyag változatos gyakoroltatásával érhetünk el. A megfelelő intenzitású, derűs légkörű testmozgás biztosítja a motoros képességek fejlődését, melynek egyre magasabb szintje előfeltétele a bonyolultabb mozgások eredményes végrehajtásának, ezáltal a mozgásműveltség fejlődésének. A természet erőivel - napfény, levegő, víz - történő edzés kedvező hatását sem szabad figyelmen kívül hagyni, ezért a mindennapi testnevelést lehetőleg a szabadban célszerű tartani. Az intenzív, változatos gyakorláshoz megfelelő helyre és eszközre van szükségünk. A jó eredmény eléréséhez az optimális tárgyi feltétel biztosításán túl azonban az óvodapedagógus és a gyermek aktív együttműködése is elengedhetetlen. A nyugodt, derűs légkörű, játékban gazdag, kellő intenzitású napi 20-30 perces testmozgás nem csak a kondicionális és koordinációs képességek fejlődését biztosítja, hanem hozzájárul a gyermeki személyiség differenciált fejlesztéséhez is. A mindennapi testnevelés hatásának maximális kifejtéséhez szükségesek olyan objektív és szubjektív feltételek, melyek lehetőség szerint valamennyi óvodában megvalósíthatók és amelyek megsokszorozzák az egyébként elérhető eredményeket.

A mindennapi testnevelés objektív feltételei:

Elsősorban a megfelelő hely biztosításáról kell szólni. Mivel a foglalkozásokat döntő mértékben a szabadban valósítjuk meg, ezért célszerű füves te-

rületen különböző pályákat kialakítani. Ehhez csupán mozgatható kis kapuk szükségesek. Nagyon jó lehetőséget nyújt a különböző mozgások gyakorlására a mesterségesen kialakított domb, ami télen szánkózásra, csúszkálásra, síelésre használható, nyáron viszont gyakorolható itt a gurulás, mászás, kúszás, felfelé történő futás, szökdelés stb. A füves, sík és dombos terület mellett feltétlenül szükséges az aszfaltos, kavicsos terület. A fák között érintő magasságban kifeszített kötélen függhetnek a gyermekek. Az udvar különböző részein - különösebb megmunkálás nélkül - lefektetett és lazán rögzített farönkök kiválóan alkalmasak az egyensúlyérzék fejlesztésére. A megfelelő távolságban rögzített mászókékek az óvodaudvarok fontos kellékei. Az állványokon felfüggesztett mászókötelet és gyűrű a vállöv erősítését szolgálja. A megfelelő méretű pancsoló vagy úszómedence a vízzel történő edzésen túl az úszásoktatást is elősegítheti. Az úszás és korcsolyázás ahol lehetőség van rá, szervezeten is megvalósítható. Hosszabb sétát, sőt túrát tehetünk a gyermekekkel a szabadban, ha lehetőségünk adódik használhatjuk a közeli iskola vagy sportlétesítmény tornatermét vagy füves pályáit. Némi ötletességgel és szakemberek bevonásával tovább fokozható tehát a mindennapi testnevelés hatása. Minden, ami az óvoda udvarán található (fák, bokrok, homokozó, pancsolómedence, játékeszközök, stb...) felhasználhatók a mindennapi testnevelés feladatainak megvalósításához. Ugyanez mondható el az épületen belül szervezett mindennapi testnevelésre is. Mindenkor nagy gondot kell fordítani az alkalmazásra kerülő kézi és tornaszerek, berendezési tárgyak épségére, tisztaságára, valamint arra, hogy könnyen elérhetők legyenek, megfelelő számban álljanak rendelkezésre. Az eszközök előkészítése az óvodapedagógus, a gyermekcsoport és a dajka aktív együttműködésére ad lehetőséget.

A mindennapi testnevelés szubjektív feltételei:

Az óvodapedagógus személyisége, testi neveléshez való viszonya nagymértékben meghatározza a gyermekcsoportban folyó mindennapi testnevelés eredményességét. A testgyakorlatok mintaszerű végzésével, a játékba való aktív bekapcsolódással kedvezően motiválhatja a gyermekeket, építve utánzási hajlamukra, segítve a rendszeres testmozgáshoz való pozitív viszonyuk kialakulását. Az örömmel, derűs légkörben, együttesen végzett gyakorlás hozzájárul az egészséges életmód szokásainak megalapozásához is, ezért nagyon lényeges, hogy az óvodapedagógus minden megnyilvánulásán tükröződjön az, hogy szívesen mozog együtt a gyermekekkel és örül a gyermekek mozgásban elért sikereinek. A mindennapi testnevelés tartalmát döntő

mértékben a természetes mozgások, gyakorlatok képezik (járások, futások, ugrások, függések, egyensúlygyakorlatok) . Ezeket kiegészíti néhány talaj- torna elem, valamint a kézi szerekkel végezhető gyakorlatok. Természetesen ide tartoznak a testnevelési játékok is. A lényeg, hogy minden mozgásforma, amit a gyermekek képesek elvégezni, a mindennapi testnevelés keretébe beépíthető. Az óvodapedagógus dönti el, hogy hetente a mindennapi testnevelés 20-30 perce alatt hány testnevelés foglalkozást tart, illetve egy-egy mozgáscsoport gyakorlásával, gimnasztikával, futással stb vagy esetleg testnevelési játékokkal tölti ki az időt. Nyilvánvaló, hogy a kicsiknél a kötött formákat foglalkozásokat kevésbé célszerű alkalmazni. A 6-7 éveseknél pedig heti 2-3 alkalommal is lehet testnevelés foglalkozást beiktatni a napirendbe.

Az alapmozgásokkal kapcsolatos ismeretek, jártasságok és készségek kialakítása és a motorikus képességek fejlesztése az egyik legfontosabb feladat az óvodás korú gyermekek mozgástevékenységének tervezésében és szervezésében. A mozgáskészségek kialakítása és a motoros képességek fejlődése és fejlesztése egymással dialektikus kölcsönhatásban valósul meg. Amíg egy mozgásismeretből jártasság, majd készség lesz, a mozgás többszöri végrehajtása során fejleszti azokat a motoros képességeket is, amelyekre az adott mozgás elvégzésében szükség van. A mozgásműveltség minőségét ebben az életkorban az alapján ítélni lehet, hogy az alapvető mozgásformákkal kapcsolatos „tudásukat” hogyan tudják működtetni a környezetükhöz való alkalmazkodás során a gyermekek. A mozgás megszerettetéséhez át kell a gyermekeknek élni azokat a pozitív élményeket, amelyeket egy-egy gyakorlat sikeres végrehajtása nyújt. Ezek a rendszeresen ismétlődő kísérő jelenségek hozhatják létre azt a motivációs bázist, amelyre a további mozgástanulás épül. Az eredményes mozgástevékenység feltételezi a fejlesztés célirányos, folyamat jellegű megtervezését. Ahhoz, hogy a fejlesztés „kimenete” körvonalazható legyen, ismerni kell a gyermekek „bemeneti” aktuális fejlettségi szintjét. Ehhez ajánlott minden évben egyszer megállapítani a gyermekek testi fejlettségének és motorikus teljesítményeinek alakulását.

A testalkati mutatók és az alapvető motoros képességek viszonylag könnyen megállapíthatók egyszerű próbákkal. A fejlettségi szint ismeretében a fejlesztés differenciáltan, az egyéni teljesítőképességhez igazodva határozható meg. Az óvodai testnevelés mozgásanyagának elsajátítása során alkalmazott differenciálás azt jelenti, hogy egy adott foglalkozáson ugyan annak

a mozgásnak többféle változatban való végrehajtása lehetséges az adott óvodai csoport gyermekeinek egyéni fejlettsége alapján. A végrehajtási módok megválasztásával az optimális elsajátításra kell törekedni, amely feltételezi a mozgás lényegének az ismeretét, alkalmazási lehetőségeit és a gyermek gyakorlattal kapcsolatos tudásszintjének fejlettségét. Egy foglalkozás keretében legalább két eltérő nehézségi fokú végrehajtási módot kínáljunk fel és a játékban is legyen újabb gyakorlási, vagy alkalmazási lehetőség. Az óvodai nevelésben a testnevelés szervezeti kereteiben megoldható az azonos és vegyes életkorú gyermekek között tapasztalható fejlettségbeli különbségek ellenére is a teljesítőképességet figyelembe vevő optimális mozgásfejlesztés. Az óvodapedagógus akkor érezheti sikeresnek nevelő - fejlesztő tevékenységét, ha minden reá bízott gyermekben képes felfedezni azokat az elemi készségeket és képességeket, amelyek benne a legerősebbek és ezek továbbfejlesztéséhez megtalálja a legkedvezőbb tevékenységi módokat, módszereket, amelyek a gyermek örömeiben és testi fejlődésében mutatkoznak meg.

Az óvodapedagógus feladatai a mindennapi testnevelés megszervezésében:

- *Legfontosabb feladat, hogy a napirendet úgy állítsa össze, hogy az adjon lehetőséget a gyermekeknek minél hosszabb időtartamon keresztül a szabad levegőn való tartózkodásra*
- *Biztosítsa a gyermekek szabad mozgásgyakorlásának a feltételeit. Adjon ötleteket, irányítsa a gyermekek figyelmét a szabadban és az épületen belül is a legoptimálisabb terhelést biztosító napi mozgáshoz*
- *Változatos eszközök és a gyermekek önálló, szabad mozgásának biztosításával tegye lehetővé, hogy a mindennapi testnevelés örömet jelentsen a gyermekek számára*
- *Az egészséges életmód szokásainak, kialakításával biztosítsa a testi nevelés zavartalanságát, nyugalmát*
- *Tartsa fontosnak a mindennapi testnevelés keretein belül megvalósuló testnevelés foglalkozásokon is a differenciált, egyéni fejlesztést*

VI. A NEVELÉS - TANULÁS TERVEZÉSE ÉS IDŐKERETEI

A tervezésről szólni nem könnyű feladat mégpedig két okból. Egyrészt a tervezéssel kapcsolatban nem ad útmutatást semmilyen jogszabály, másrészt a tervezés a helyi program tartalmától, a gyermekcsoport összetételétől, életkorától függ, tehát nehezen lehet mindenki számára érvényes és használható ötleteket adni. További nehézséget jelent, hogy a tervezésnek nincsenek kötött csoportonként, életkoronként előre rögzített formái. Mindenek előtt abból indulunk ki, hogy a tervezés éppúgy, mint a nevelés komplex folyamat, amely átfogja a nevelés- tanulás egészét. A lényege az, hogy tudatosan átgondoljuk, előre meghatározzuk, hogy mit szeretnénk megvalósítani az év folyamán. A tervezés hosszú és rövid távú, de sohasem lehet minden pontosan előre meghatározott. A valóságban ugyanis gyakran történnek másként a dolgok, mint ahogy azt mi előre elképzeltük. Így van ez a tervezés esetében is. A hosszú távú, előre elképzelt éves, féléves terv a nevelés általános elveiből indul ki. A részletmegoldások a rövid távú tervezés sajátosságai. A tervezés tehát tudatos, átgondolt tevékenység, amely nem nélkülözi a spontán, vagy a rövid távú elemeket sem, sőt vannak olyan részei, melyek előre nem tervezhetők (pl a gyermeki reakciók, melyek újabb tervekre inspirálhatnak). A kérdés az, hogy mennyire lehetséges előre tervezni, mi befolyásolhatja a tervezés tartalmát, és formáját, milyen időintervallumot, fogjon át, az elkészült terv.

A nevelés-tanulás tervezésének általános elvei

- a) A tevékenységközpontú óvodai nevelési program nemcsak lehetővé teszi, de kifejezetten igényli is, hogy a nevelés egészét a helyi lehetőségek, a helyi viszonyok ismeretében gondoljuk át.
- b) A teljes nevelési folyamat átgondolása az óvodapedagógus számára alapvetően fontos még akkor is, ha jelentős mértékben kívánunk építeni a spontán gyermeki ötletekre, a gyermek meglévő tapasztalataira.
- c) A tervezés tehát tudatos és átgondolt folyamat, amelynek során számításba kell venni azt, hogy az egyes gyermekek fejlődési üteme más és más lehet, sőt a fejlődés dinamikája is egy-egy gyermek esetében a különböző területeken más és más lehet.

d) A tervezést mindig megelőzi az anyaggyűjtés. Nagyon célszerű egy ötlettárat összeállítani, aminek a segítségével a tervezés könnyen, gyorsan és rövid idő alatt megvalósítható. Az anyaggyűjtés alatt a konkrét ötletek, az irodalmi alkotások válogatását, megújítását, a dalanyag összeállítását, a lehetséges tevékenységek összegyűjtését, valamint a szükséges szakmai anyagok és eszközök összeállítását értjük.

Az így létrehozott

ötlettárat *aztán* már csak évenként kell megújítani, kibővíteni és fejleszteni attól függően, milyen korú és fejlettségi szintű gyermekek kerülnek a csoportokba.

e) A tervezés részét képezi, mintegy előzménye a tervezésnek a gyermek és a család előzetes és folyamatos megismerése, hiszen a tervezésnek abból kell kiindulnia, ami a gyermeket körülveszi, ami a gyermekre hat. A gyermeki személyiség fejlesztése, az életre való felkészítés feladata szükségessé teszi a gyermek folyamatos megfigyelését, élményeinek meghallgatását. A gyermek testi és pszichikus fejlődése szerves összefüggésben áll egymással, ez tehát a nevelés -tanulás tervezését is meghatározza.

j) A tervezés során az óvodapedagógus és a gyermek aktív egymásrahatásra építünk. Ez azt jelenti, hogy az óvodapedagógus által elképzelt fejlesztést ki kell egészítenie a gyermektől származó ötleteknek, a meglévő gyermeki ismereteknek és tapasztalatoknak.

g) A tervezés során alapvetően arra törekedünk, hogy a már meglévő ismeretanyagot vegyük először számításba. Ne az ismeretanyag minden áron való növelése, hanem az vezesse az óvodapedagógust, hogy sokoldalúan, több nézőpontból és többoldalú megközelítéssel hogyan lehet hatékonyabban fejleszteni a gyermeket. Nem győzzük elégszer hangsúlyozni, hogy kevesebbet, de azt alaposabban többoldalú tapasztalatszerzés és tevékenykedtetés segítségével tervezzünk.

h) A tervezés során a nevelés és tanulás tervezését ne különítsük el, azt egy tömbben, egymással összefüggésben célszerű megoldani, hiszen a nevelési folyamaton belül sem különül el a tanulási folyamat teljes egészében. A nevelésen belül a napi óvodai életet átszöve érvényesül leghatékonyabban az óvodai tanulás folyamata, tehát a nevelés - tanulás komplex egységet alkot, ezáltal természetesen a tervezésben is ezt juttatjuk érvényre. A komplex foglalkozások rendszere is beépül a nevelési folyamat egészébe, ezért nincs előre meghatározott időpontja a nap folyamán a komplex foglalkozások megvalósításának.

i) A tervezés során külön gondolnunk kell azokra a spontán gyermeki ötletre és tapasztalatokra, melyek beépíthetők az óvodai nevelés folyamatába, ám természetüknél fogva előre nem tervezhetők. Ezek csakis utólag kerülhetnek be a tervezésbe, hiszen az óvodapedagógus előre nem tudja megítélni, milyen élmények, hagyományok, tapasztalatok érhetik a csoportot és az egyes gyermeket, melyek hosszabb ideig foglalkoztatják őket és hatnak rájuk. Ezekre nemcsak érdemes odafigyelni, hanem célszerű a tervezésben feljegyezni és a következő heti tervezésnél már ennek figyelembe vételével átgondolni a teendőket. A tervezésben tehát mindig van egy szabad sáv, amit nem előre, hanem utólag tölthetünk ki. Éppen ezért a tervezés két részből tevődik össze a gyakorlatban. A nagyobbik, előre tervezhető részből és anyagból, melyet az óvodapedagógus a tevékenységközpontú óvodai nevelési program céljából és feladataiból következően előre elkészít és a kisebbik rész az előre tervezhetetlen gyermeki ötletek, javaslatok, melyek utólag kerülnek bejegyzésre a tervezés nyitott sávjába.

j) A tervezés átgondolt, tudatos és rendszerint hosszú távú tevékenység. Ez tehát feltételezi, hogy az egész éves programot átgondoljuk, vagy lejegyezzük magunknak. Nem célszerű azonban a tervünket teljesen kidolgozva év elején leírni, mert akkor kevés a valószínűsége annak, hogy rugalmasan alkalmazkodni tudunk a spontán gyermeki megnyilatkozásokból származó ötletekhez. Javasoljuk, hogy a leírt és kidolgozott terv heti, kétheti tervezést öleljen fel, mert így az azonnali korrigálás, reagálás lehetőségét is biztosítani tudjuk.

k) Az ütemterv megírása egyben magában foglalja az óvónő munkájának teljes vázát, tehát vázlatot írni külön nem szükséges, azonban itt is az óvodapedagógus egyéniségének és saját belátásának függvénye, hogy milyen terjedelemben készíti el az írásos anyagot. Ki-ki saját maga dönti el, milyen írásos anyag szükséges a felkészüléséhez. Nyilvánvalóan lesznek különbségek egy kezdő és egy gyakorlott, több éve a pályán lévő óvodapedagógus tervezőmunkája között.

A tervezés éppen olyan önálló és kreatív munka, mint az anyaggyűjtés, a tevékenységek átgondolása vagy az anyag rendezése. Kötött és mindenkire érvényes formái nincsenek. Az lenne a legnagyobb öröm számunkra, ha nagyon sokféle tervezési elképzelés alakulna ki a tevékenységközpontú óvodai programmal dolgozó vagy azt alapként felhasználó óvodák között.

Mennyi időre tervezzünk? Nincs erre a kérdésre egyértelmű válasz, mivel az óvodapedagógus szabadon dönthet róla. Éves és fél éves terv egy-

aránt készülhet, melyet 2 havi, havi vagy heti bontásban részletezhetünk. A magunk részéről a rövidebb tervezési intervallum hívei vagyunk, mert úgy véljük, hogy így nagyobb az esélye a spontenitásnak, több kreativitás várható és a gyermeki ötletek, tapasztalatok tervezésbe építésének is nagyobb az esélye. A rövid távú tervek esetében a csoportban dolgozó két óvodapedagógusnak szoros, napi együttműködést kell megvalósítania és ez is előnyös a tervezés és a gyakorlati kivitelezés szempontjából.

A hosszú távú (éves-fél éves terv) lényegében az általános fő irányokat, blokkokat tartalmazza és a tudatosság erősítése szempontjából van fontos szerepe. Ezt ugyanis lebontjuk havi - kétheti- heti tervre. Ez már a tényleges, gyakorlatban megvalósításra kerülő feladatokat, anyagokat tartalmazza. Hangsúlyozzuk, hogy a tervezési időintervallum kiválasztása után az adott nevelőtestületnek a döntésnek megfelelő időtartamot és formát figyelembe véve szükséges terveznie. Formai megkötések szintén nincsenek, de egy nevelőtestületen belül egységes formát célszerű alkalmazni, mert az megkönnyíti a helyettesítést, egymás munkájának folytatását teszi lehetővé és az ellenőrzésnek is nagyobb realitást, összehasonlítási alapot ad.

A tevékenységközpontú óvodai nevelés céljának és feladatainak ismeretében a pedagógiai ráhatások rendszerét a gyermekek egyéni adottságaihoz igazodva tervezzük meg. Az óvodapedagógus számára alapvetően fontos feladat a teljes nevelési folyamat tudatos átgondolása még akkor is, ha jelentős mértékben építünk a spontán, gyermeki ötletekre, tapasztalatokra. A tervezésben tudatosan vegyük számításba, hogy az egyes gyermekek fejlődési üteme különböző és a gyermek fejlődését tekintve is különböző szinteken lehet egyik vagy másik képességét illetően. A fejlődés dinamikája tehát egy- egy gyermek esetében a különböző területeken más és más lehet. A nevelés és tanulás tervezése egy tömbben, egymással szoros kölcsönhatásban valósítható meg. A gyermeket foglalkoztató élmények és tapasztalatok éppen olyan részei a nevelésnek, mint az óvodapedagógus által előzetesen átgondolt és megtervezett feladatok. A gyermeki személyiség fejlesztése, az életre való felkészítés feltételezi a gyermek szőkébb és tágabb környezetében megszerzett, átélt élményeinek és tapasztalatainak, ötleteinek, aktuális tevékenységeinek beépítését a nevelőmunka egészébe. Ezért a tervezés során külön is biztosítani szükséges a gyermeki tapasztalatok előre nem tervezhető tartalmának megjelenítését a tervező megvalósító munkában. A gyermekek folyamatos megfigyelése, az óvodások élményeinek meghallgatása és közös élmények nyújtása a tervezés előkészítő folyamatához tartozik. A

rövid időszakot átfogó tervezés ugyanakkor lehetővé teszi olyan nevelési alaphelyzet kialakulását, amiben a gyermek és az óvodapedagógus aktív egymásrahatása képes a nevelési, tervezési folyamatot befolyásolni. Alapvetően a tevékenységek megtervezéséből kiindulva a nevelés-tanulás komplex egymásra hatását figyelembe véve szükséges tervezni. *A tervezésnél ne az ismeretanyag növelésére, hanem a több alkalommal, sokoldalúan, különböző nézőpontokból való megközelítésre helyezzük a hangsúlyt. Kevesebbet, de azt alaposabban, többoldalú tapasztalatszerzés és tevékenykedtetés segítségével tervezzünk meg.* Mennyi időt fordítsunk 1-1 témakör kibontására a tervezésben?

Vannak akik például a 4 évszak 1-1 témakörét 5-6 alkalomra tervezik meg, vagy 1-1 mesét egy egész héten át ismételnék különböző formákban és szituációban. A tevékenységközpontú program keretein belül tiszteletben tartjuk az óvodapedagógusok szabadságát és messzemenően figyelembe kívánjuk venni a lehetőségeket, a gyermekcsoport adottságait, igényeit, életkorát stb. Tehát nem határozzuk meg mennyi ideig foglalkozzon 1-1 témakörrel az óvodapedagógus és ezt a tervezés során sem kívánjuk korlátozni. Nyilvánvaló azonban, hogy a sokoldalú tapasztalatszerzés fontosságára biztatunk mindenkit, ez pedig egy-egy adott témának különböző szituációkban történő sokszori feldolgozását jelenti. Lehet egy témát egy héten keresztül többször feldolgozni, de lehet több héten át vissza-visszatérni rá, a gyermekek érdeklődését, kíváncsiságát folyamatosan új helyzetben, új körülmények között fenntartva. Ugyanez vonatkozhat a mesére is. A kérdést kezeljük természetesen. Minél kisebbek a gyermekek, annál inkább igénylik az ismétlést, minél nagyobbak, annál jobban kedvelik a változatosságot, örülnek az újnak és többet is képesek befogadni. Kizárólag helyben, az adott csoport ismeretében lehet ezt a kérdést eldönteni.

A komplex foglalkozások rendszere és a mindennapi tevékenységek összefüggései a tervezésben

A gyermeki tevékenység sajátosságai közé tartozik, hogy nagyon gyakori a rendszeresen végzett tevékenységek köre. Ide sorolhatjuk az önkiszolgálással, az egészséges életmóddal kapcsolatos teendőket vagy azt, hogy tartson rendet maga körül a gyermek, azaz rakja el az eszközöket, játékokat maga után, stb. Ugyancsak a mindennapi teendők sorába tartozik a művészeti tevékenységek széles skálája, hiszen a nap bármely szakában a szabadidőben

pedig kiváltképp biztosítani szükséges a szabad alkotótevékenység feltételeit. Ilyen módon tehát a mindennapi tevékenységek és a komplex foglalkozások feladatai gyakran azonosak lehetnek. Ha ez így van, akkor miért beszélünk komplex foglalkozások rendszeréről miközben elismerjük, hogy gyakran a tevékenységek egymást átfedik. A szabad, mindennapi tevékenykedés elsősorban a játékidőben és a szabadidőben bontakozik ki. A szabadidő egyébként az óvodában a játékidő részének tekinthető. Lényege ennek a tevékenységformának szinte minden esetben a gyermek szabad akaratából következő spontaneitás. Az óvodapedagógus elsősorban az eszközök és anyagok sokféleségének biztosításával és a szabad tevékenykedés által segíti elő a tanulást. A komplex foglalkozásokon ellenben az óvodapedagógus tudatossága sokkal inkább megmutatkozik. Itt is lehetőség van a spontán helyzetek kihasználásának, lényegében azonban előre tervezett és az óvoda- pedagógus által irányított tapasztalatszerzésről, kezdeményezésről vagyis egy szóval: foglalkozásról van szó. Nagyon jó dolog, ha az óvodapedagógus a mindennapi tevékenységek megfigyelése során nyert tapasztalatait a komplex foglalkozások tervezésénél felhasználja. Tehát a mindennapi tevékenységeket külön tervezni nem szükséges, hiszen ezt a tevékenységek felsorolásakor már megtesszük, ám folyamatosan odafigyelni arra, milyen tevékenységet választanak, mit csinálnak szívesen a gyermekek, nagyon is fontos feladat, ami elősegíti a tervezőmunka megvalósítását. *A mindennapi tevékenységek között speciális helyet foglal el a hetirendben megjelölt mindennapi testnevelés, a mese-vers és az anyanyelvi nevelés*, melyek előre tervezettek, hiszen beépülnek a hetirendbe és a komplex foglalkozások rendszerébe.

A hetirendben sehol sem szerepel külön az anyanyelvi nevelés, bár a tervezés során azt mondtuk, hogy tervezett tevékenységről van szó. Ugyanakkor a komplex foglalkozások közé soroljuk az anyanyelvi nevelést. Nincs ebben semmi meghökkentő, csupán azt kell megértenünk, amit a foglalkozás szó használatáról korábban elmondtunk. Vagyis az anyanyelvi nevelés olyan komplex és tervezett tevékenység, ami az óvodai nevelés teljes egészét áthatja. Bár, a komplex foglalkozások közé soroljuk, mégsem gondoljuk egyetlen percig sem, hogy foglalkozásról lenne szó. Az anyanyelvi nevelés ugyanis sohasem korlátozódhat egyetlen foglalkozás időtartamára, komplex, egész napos tevékenység az anyanyelvi nevelés. A közölt hetirend mintában (csakis mintáról van szó), mert az óvodapedagógus saját elképzelése szerint alakíthatja ki a csoport napirendjét. A hétfői napot pontosan

azért kívánjuk szabadon (foglalkozásmentesen) hagyni, hogy legyen idő a gyermekek élményeinek meghallgatására, a gyermekkel való beszélgetésre. A gyermekek általában új élményekhez jutnak a hétvégén, ezért nagyon alkalmas a hétfői nap arra, hogy megismerjük, megtudjuk mi foglalkoztatja őket, hiszen mindezt a tervezés során feltétlenül számításba kell vennünk. A kommunikáció mint fő célkitűzés ugyancsak azt feltételezi, hogy minél többet beszéljünk a gyermekekkel. Csupán azzal, hogy időt és lehetőséget biztosítunk a gyermekeknek a beszélgetésre, önmaguk kifejezésére, máris sokat tettünk a bátor, önálló mindennapi kommunikáció kifejlődése érdekében.

Az *anyanyelvi nevelés* mellett a *mese-vers* és a *mindennapi testnevelés* is alapvetően meghatározza a tervezés egészét. A mesét és a verset a 3-7 éves korú gyermekek alapvető szükségleteként foghatjuk fel az óvodában. A tervezés során tehát széles alpanyagból kell dolgoznunk, ami azt jelenti, hogy legfontosabb lépésnek az irodalmi anyag összegyűjtését tekintjük. A magyar népmese kincs és a magyar gyermekirodalom, ezen belül a gyermekköltészet kiváló alpanyagot nyújt bármilyen korú gyermekcsoport számára a mese-vers tervezéséhez. Ne feledjük azonban, hogy szükséges ezt az alpanyagot bővíteni a modem mesék és a modem gyermekköltészet alkotásainak figyelembevételével. Szívesen hallgatják a gyermekek más népek meséit és verseit és természetesen a kalsszikus meséket is. A lényeg a sokszínűség és a gyermek életkora legyen. Amennyiben heti, kétheti konkrét tervet készítünk, sokkal könnyebben megítélhetjük a szükséges ismétlések számát. A fontos az, hogy mindennap valamilyen formában - akár naponta többször is - legyen lehetőségük a gyermekeknek mesét, verset hallgatni vagy mondani. A mesélés módja, azaz a foglalkozás formája az óvodapedagógus döntésétől és az adott helyzettől függ. Lényeges dolognak tartjuk, hogy a mesélés és a verselés spontán létrejövő lehetőségeinek kihasználását ugyanolyan fontosnak tekintjük, mint az óvodapedagógus által előre megtervezett mesének vagy versnek kezdeményezés vagy foglalkozás formájában való megvalósulását. Tehát a keretek egyenrangúak, a lényeg mindig az, hogy színvonalas és a gyermek érdeklődésével kísért irodalmi élménynyújtás legyen a mindennapi mesélés, verselés. Természetesen, a gyermekkel mese közben közvetlen kontaktust fenntartó, élő mesélésnek van a legnagyobb hatóereje. Ezért az óvodapedagógusnak az anyaggyűjtésen túl arra is figyelnie kell, hogy minél több mesét tudjon kívülről elmondani. A mesélés, verselés gyakran más komplex foglalkozások részeként

jelenik meg. Ez is felfogható a mindennapi mese-versként. A tervezés során egyrészt naponta megjelöljük mi lesz az aznapi feladatunk, másrészt a mesevers spontán formában is megvalósulhat a nap bármely szakában anélkül, hogy azt előre terveztük volna. Ilyen esetekben utólag jelöljük a tervezetben a megvalósult programot. Nincs kötött helye a mindennapi mesélésnek. Az naponta többször is, bármely napszakban történhet a gyermekek igényei és az adódó situációk függvényében. Például alvás előtti meseként vagy délutáni mesélésként. Az óvodapedagógus dönt a mese-vers szervezésének formájáról, tehát nincs megkötve a keze, hogy kezdeményezést vagy egyéb formát választ. A lényeg a kellemes légkör, a szabad és önfelelt mesélés és mesehallgatás. A mese-vers éppen úgy, mint a játék a gyermek alapvető szükségleteinek kielégítését jelenti, ezért fontos és hangsúlyos helye van a nevelésen belül. A mese-vershez kapcsolódik a dramatizálás, a bábozás vagy a barkácsolás. Ezek éppen úgy, mint a mese-vers folyamatosan jelen vannak a mindennapi tevékenységekben. Bármikor legyen alkalma és lehetősége a gyermekeknek ezeket a tevékenységeket gyakorolni. Az óvodapedagógusnak az a feladata, hogy a helyet és az eszközök széles skáláját állandó jelleggel biztosítsa a gyermekek számára, nemcsak a csoportszobában, hanem az udvaron vagy teraszon stb. és ezt a tervezésben is vegye számításba.

A művészeti tevékenységekre jellemző, hogy azok egyrészt mindennapi tevékenységként, másrészt a komplex foglalkozások keretein belül valósulnak meg. Tervezni a komplex foglalkozásokat szükséges, a további mindennapi tevékenységeket nem. Arra azonban gondolnia kell, különösen az év eleji időszakokban az óvodapedagógusnak, hogy a tevékenységek széles skálájának biztosítása nem egyszerre és egyidőben valósul meg. Fokozatosan bővítjük, növeljük a tevékenységek körét és a lehetőségek számát, miközben a csoport szokásrendszerét úgy alakítjuk ki, hogy lehetővé váljon a sok-sok tevékenység egyidejű megvalósítása. Például a vizuális képességek fejlesztésekor eleinte gyurma, zsírkréta, színes ceruza, filctoll vagy a homokba karcolás eszközeivel próbálkozunk és ezt bővítjük később a festés, a vágás, ragasztás és varrás, stb. lehetőségeinek egyidejű felkínálásával. Színes, változatos és sokrétű tevékenységekre kínálunk alkalmat és lehetőséget, hogy a gyermekek kipróbálhassák magukat és képességeik minél jobban és sokoldalúbban fejlődjenek ezáltal. Ahhoz, hogy sokrétű cselekvési lehetőséget kapjanak a gyermekek, gondoskodni szükséges megfelelő helyről és elegendő időről. Az óvodában tulajdonképpen alapozunk. A későbbi szemé-

lyiség kifejlődésének alapjait rakjuk le, ezért a türelem, az elegendő idő biztosítása alapvető követelmény. Minden tekintetben a minőség legyen a meghatározó számunkra. Lehetőleg jó minőségű, esztétikus eszközökkel dolgozzanak a gyermekek és sokféle anyaggal, eszközzel, technikával találkozzanak. A művészeti tevékenységek széles skálájában az *ének-zenei nevelés és kultúra* fejlesztése szintén megtalálható a mindennapi tevékenységek és a komplex foglalkozások között. A csoportszobában vagy kint az udvaron, séta közben vagy bármikor lehet énekelni, mondókázni, köijátékot játszani. Ezeket a szabad, spontán mindennapi énekléseket szintén nem tervezzük, ám mindezek mellett a komplex foglalkozások rendszerében a művészeti tevékenységeken belül tervezzük az ének-zenei foglalkozásokat. A foglalkozások konkrét tervezéséhez és megvalósításához nagyon korszerű és megalapozott segítséget nyújtanak, a Forrai Katalin által megírt, közismert ének-zenei kiadványok. Heti egy alkalommal javasoljuk az ének-zene szervezett foglalkozás (kezdeményezés vagy kötött foglalkozás) formájában való megvalósítását, a művészeti tevékenységek témakörén belül, ám sietünk leszögezni, hogy a megvalósítás már az óvodapedagógus kompetenciájába tartozó kérdés. A mindennapi testnevelésnek már az elnevezése is utal arra a szándékra, hogy elegendő időt kívánunk fordítani a gyermekek testi, mozgási képességeinek kifejlődésére. Ez a terület napi tervezési feladatot igényel. Abban teljes szabadságot élveznek az óvodapedagógusok, hogy a mindennapi testnevelést mikor tervezik foglalkozás és mikor szabad mozgások, gimnasztikai feladatok, vagy játékok stb. formájában. A mindennapi testnevelés napi 20-30 perces időtartama örömteli, sokoldalú mozgást jelentsen lehetőleg minden gyermek számára. Ügyeljünk arra, hogy egyénileg a lehető legváltozatosabb mozgásformákat próbálhassák ki önállóan a gyermekek. A mindennapi testnevelés időpontja nincs meghatározva. Délelőtt, délben vagy délután egyaránt lehet szervezni. A lényeg, hogy bármilyen időpontban örömteli és felszabadult mozgást jelentsen a gyermekek számára. Az óvodapedagógus döntésének függvénye, hogy a mindennapi testnevelés keretén belül mikor tartja szükségesnek testnevelés foglalkozás tervezését. Nyilvánvaló, hogy minél kisebbek a gyermekek annál inkább a szabad mozgások dominálnak, míg az 5-6-7 évesek esetén a kötöttebb test- nevelési foglalkozások is bekapcsolódnak a mindennapi mozgásigény kielégítésbe. A tevékenykedés, a cselekvés ez esetben is hangsúlyos szerephez jut, hiszen arra törekszünk, hogy egyidőben minél több gyermek végezze a gyakorlatokat. A testnevelési játékok szerepe ugyancsak meghatározó a

mindennapi testnevelés tervezésénél. A komplex foglalkozások megvalósításának időtartamát mindig a gyermekcsoport összetétele és figyelmének tartóssága illetve a motiváltsági szint határozza meg. Inkább tartson 5-10 percig a foglalkozás, de addig érdekelje a gyermekeket és intenzív figyelemre készítse a foglalkozáson résztvevőket. Természetesen a foglalkozások időtartamát illetően is a fokozatosságra törekedjünk. Minél kisebbek a gyermekek és minél közelebb vagyunk a nevelési év kezdetéhez (szeptember-október), annál rövidebb időtartamú foglalkozások valósíthatók meg. Év végére fokozatosan növeljük a foglalkozások időtartamát 20-35 percre. 5-6- 7 éves korban természetesen a 25-35 perces foglalkozási időtartamok dominálnak. Előfordulhat, hogy egy-egy érdekes téma 35 percnél hosszabban is képes a gyermekek figyelmét megragadni. Ez megengedhető egy-egy esetben, azonban ne legyen rendszeres a foglalkozási idő túllépése. Óvodáskorban a 3-7 éves gyermek adottságaiból induljunk ki és ne az iskolai elvárásoknak való megfelelés irányítsa elképzeléseinket.

A nevelés időkeretei

A nevelés céltudatos megtervezése során alakítjuk ki a gyermekek óvodai életrendjét, időbeosztását. A hetirend és a napirend az a szervezeti keret, ami biztosítja a gyermek számára a nyugodt, kiegyensúlyozott, kiszámítható óvodai környezet megteremtését. A gyermek egészséges fejlődéséhez szükséges a mozgásos tevékenységek és a pihenés váltakozó biztosítása. A napirend lehetővé teszi a szabad levegőn való hosszú idejű tartózkodást, a szokásrendszer kialakítását, a gyermeki tevékenységek szabad kibontakozását. A napirenden belül a legtöbb időt a gyermekek legfontosabb tevékenysége, a játék kapja. A szabad levegőn való tartózkodás, a gyermekek gondozásával kapcsolatos teendők (étkezés, tisztálkodás, alvás) ugyancsak beilleszthetők a játéktevékenység egész napos folyamatába. Reggel, különösen tavasz- szal és nyáron a szabad levegőn való tartózkodás természetes része a gyermekek napi életének. A hűvösebb idő beköszöntével is szükséges a szabad levegőn való mindennapi tartózkodás, csupán annak időtartamát csökkentjük. A napirend biztonságot, támpontot ad és állandóságot jelent a gyermek számára. A napirenden belül rugalmasan figyelembe vehető az egyes tevékenységek időigénye. A napirend ezen kívül annak megfelelően, ahogy az évszakok váltakoznak vagy a gyermeki tevékenységek fejlődése ezt indokoltá teszi, változtatható, módosítható. A napirend a gyermekek

nyugodt napi életét biztosítja, figyelembe veszi a fejlődés közben bekövetkezett változásokat. A gyermekek szokásrendszerének kialakításával biztosítjuk a napirenden belül megvalósuló tevékenységek végzésének zavartalanságát. A napirendben az egyes tevékenységekre fordítható idő rugalmasan változtatható a körülmények, az évszakok, a váratlan események stb. hatására.

	<i>8 óra nyitvatartás esetén</i>	<i>10 óra nyitvatartás esetén</i>
Játék és szabadidős tevékenység	<i>4 óra</i>	<i>5 óra</i>
Étkezés, pihenés	<i>2,5 óra</i>	<i>3 óra</i>
Öltözködés, tisztálkodási tevékenység	<i>1 óra</i>	<i>1,5 óra</i>
Komplex foglalkozások naponta	<i>5-35 perc</i>	<i>5-35 perc</i>

A napirend általános időkeretei 8 és 10 órás óvodai nyitvatartás esetén

Hetirend

A hetirend a napirendhez hasonlóan a folyamatosságot, a rendszerességet, a nyugalmat segíti elő az óvodai csoportban és lehetőséget nyújt a szokás- rendszer segítségével az óvodások napi életének megszervezéséhez. A hetirend, különösen a nevelési év elején teljesen másképp alakulhat, mint a nevelési év végén. Különösen a beszoktatás idején figyeljünk arra, hogy minél lazább, rugalmasabb és alkalmazkodóbb hetirendet állítsunk össze. A hetirend összeállításánál arra kell figyelni, hogy jusson elegendő idő a gyermeki tevékenységek, kezdeményezések, ötletek és javaslatok meghallgatására, kipróbálására vagy közös megvitatására. A rugalmasság, a helyzethez való alkalmazkodás elősegíti, hogy a hetirend a gyermek életének észrevétlen szabályozója legyen.

<i>Hétfő</i>	Mindennapi testnevelés	Mese-vers	—
<i>Kedd</i>	Mindennapi testnevelés	Mese-vers	Matematika
<i>Szerda</i>	Mindennapi testnevelés	Mese-vers	Művészeti tevékenységek, ének-zene
<i>Csütörtök</i>	Mindennapi testnevelés	Mese-vers	Természeti-társadalmi környezet megismerése
<i>Péntek</i>	Mindennapi testnevelés	Mese-vers	Művészeti tevékenységek, Vizuális tevékenység

A hetirend *általános* tartalma (napi 20-30 perc) és *maximális* (napi 5-35 perc) időkeretei.

A hetirend kialakítása természetesen az óvodapedagógus feladata, tehát az itt megjelölt hetirend csupán általánosságban és egyetlen lehetséges módon foglalja össze a megvalósítandó feladatokat. Számtalan variációval az adott óvodai csoport és a gyermekek igényeinek, képességeinek figyelembevételével nemcsak a komplex foglalkozások helyei, de az időkeretek is megváltoztathatók.

*Az óvodapedagógus feladatai a
nevelőmunka dokumentálásával kapcsolatban:*

- *Heti, kétheti, havi, félévi vagy évi nevelési-tanulási terv készítése*
- *Hetirend és napirend összeállítása*
- *A gyermek fejlődésének megfigyelését szolgáló feljegyzések vezetése*
- *A nevelőmunka folyamatos értékelése*

A nevelőmunka dokumentálásának legfőbb eszköze a csoportnapló. A helyi programok életbe lépése óta nem szabályozzák központilag a tervezés a nevelőmunka dokumentálásának formáját. Ez tehát teljes szabadságot nyújt minden óvodának a dokumentálást illetően. Aki azonban szeretne maradni a jól bevált formánál az használhatja a tevékenységközpontú programhoz kifejlesztett csoportnaplót. Aki önálló formában szeretne tervezni, erre megvan a lehetősége.

VII. AZ ÓVODA ÉS KÖRNYEZETÉNEK EGYÜTTMŰKÖDÉSE

Az óvoda környezetét tekintve külön kell szólni a gyermek szűkebb és tá- gabb környezetéről. Ahhoz, hogy a gyermek biztonságban érezze magát, ismernie kell az őt körülvevő közvetlen környezetet. A 3 évesek eleinte a csoportszobával és a kiszolgáló helyiségekkel ismerkednek meg és fokozatosan tágítjuk azt a teret, ahol mozoghatnak. A csoportok átjárhatósága, az udvar teljes nyitottsága a nagyobb gyermekek számára nyújt biztonságos mozgásteret. Ahogy bővül a gyermekek által megismert és megértett közvetlen környezet, lehetőségük nyílik megfigyelni az ott élő és dolgozó felnőttek munkáját. Fontos, hogy az óvodában minél több alkalmuk legyen a gyermekeknek a különböző munkafolyamatok megfigyelésére és a környezetükben zajló események átélésére. Ha látják egy egyszerű dolog előállítását, könnyebben értik meg a bonyolultabbakat is. A környezettel való közvetlen kapcsolat fejlesztése magában foglalja valamennyi óvodai tevékenységet. A szűkebb környezetben való biztonságos eligazodást fokozatosan követi a táguló világ megismerése. Egyre nagyobb térben adunk lehetőséget a mozgásra, a megismerő tevékenység határai bővülnek. Az óvoda közelében zajló sétáktól elindulva a környék kirándulóhelyeit felkeresve, az adott település létesítményeit látogatva egyre bővülnek a gyermek környezetével kapcsolatos ismereteit.

Az óvoda nevelőmunkáját a helyi környezet egyre intenzívebb formában befolyásolja és ez a tendencia a jövőben fokozódni látszik. Éppen ezért szükséges szólni az óvoda külső kapcsolatairól az alábbi csoportosítás alap- ján:Az óvoda és a család

- Az óvoda és a fenntartó
- Az óvoda és a bölcsőde
- Az óvoda és az iskola
- Az óvoda és a különböző közművelődési intézmények

Valamennyi esetben a folyamatos és rendszeres kapcsolattartáson van a hangsúly. Az óvodának kezdeményezőként kell fellépnie, hiszen a kapcsolattartást a gyermek harmonikus fejlődése érdekében szükséges megvalósítani.

Az óvoda munkája a családi nevelésre épül. A család és az óvoda összhangja a nevelésben a gyermek személyiségfejlődésének szempontjából rendkívül fontos. Az óvoda és a család egyenrangú félként élje meg ezt az együttműködést. Éppen ezért megengedhetetlen az óvodapedagógusok részéről a kioktató hangvétel még akkor is, ha valóban úgy tűnik, a szülőt is befolyásolni szükséges. Az óvodapedagógusnak el kell nyernie a szülők bizalmát, ez pedig pedagógiai, pszichológiai felkészültségének, megfelelő stílusának, együttműködési és kezdeményező-képességének a függvénye. A családdal való együttműködés során mindkét félnek meg kell ismernie a másik nevelési elképzeléseit és alkalmazkodni azokhoz, illetve összhangba kell hozni az elképzeléseket. A kölcsönös bizalom és a gyermekért érzett felelősség teheti harmonikussá az együttnevelést. Az óvodapedagógusnak információkra van szüksége. Ezt pedig a családlátogatás során nem biztos, hogy sikerül megszereznie. Különösen az első családlátogatások azok, amik kevés információt nyújtanak. Ezért amikor már jobban ismerik egymást az óvoda-pedagógusok és a szülők, akkor célszerű a családlátogatást beiktatni. Összinté, világos és konkrét beszélgetés igazán csak ekkor várható a gyermek neveléséről. A szülők kéréseit, véleményét, meglévő tapasztalatait vegyük komolyan. A családdal való együttműködésben az óvodapedagógusnak vállalnia kell a megértő, tapintatos, de a problémákat nem elmosó, tehát őszinte, nyílt kommunikációt. Így nem érheti meglepetés a szülőket, ha például a gyermeknek az óvodában való visszamaradását javasolja az óvodapedagógus. Előfordulhat, hogy a szülők nem veszik jó néven az óvoda családlátogatási igényét. Ez esetben nem célszerű erőltetni a kérdést. Inkább várjuk meg a szülők bizalmának erősödését és később próbálkozunk a családlátogatás igényével.

Az egyenrangú kapcsolat feltételezi, hogy kölcsönösen alkalmazkodjunk egymáshoz. Ez előítélet mentes legyen az óvodapedagógus részéről a gyermeket, a szülőt és a családot illetően. Minden család, minden szülő más, tehát az egyéni, egyedi megközelítés éppen olyan fontos, mint a diszkréció. Az óvodapedagógus tudomására jutott tények, a családról kialakított véleménye nem tartozik másra, csakis azokra, akikre mindez vonatkozik. A családdal való együttműködésnek számtalan formája alakult ki. Éljen bátran a pedagógus a napi beszélgetések, munkadélutánok, közös rendezvények, szülő-nevelő találkozók, fogadóórák számtalan formájával és lehetőségével. A merev, feszélyező, elavult formák helyett (mint pl. sorba ültetett szülők előtt szakmai előadást tart az óvodapedagógus) válasszuk a laza beszélgetést,

amit teázás, kávézás kísérhet. A sorba rendezett székeknél szülői értekezleteken jobban hangsúlyozza az egyenrangúság szándékát, ha körbe rakjuk a székeket. Beszélgetés közben akár tevékenykedhetünk is, ha ehhez kedvük van a jelenlévőknek. Amennyiben szülői munkaközösség, óvodaszék vagy szülőkkel közösen létesített alapítvány működik az óvodában, ez újabb lehetőséget teremt a szorosabb kapcsolatépítésre. Használjuk ezeket a formákat az óvoda és az odajáró kisgyermekek érdekében. Ezek a szervezetek anyagi és szellemi forrást jelentenek az óvoda számára, elősegítik a belső demokrácia formálódását és felerősítik mindkét fél gyermekek iránt érzett és vállalt felelősségét. A folyamatos napi kapcsolat feltételezi az óvoda nyitottságát. A szülőknél bármikor legyen lehetősége a napi óvodai életbe való betekintésre, sőt a bekapcsolódásra is. Önkéntes alapon hosszabb-rövidebb ideig nyugodtan részt vehessenek az érdeklődő szülők az óvoda mindennapi életében. Ez a nyílt légkör egyrészt megnyugtatja a szülőket, hiszen látják, hogy jó kezekben van a gyermekük, másrészt rendkívül pozitívan fogják értékelni az óvodapedagógus munkáját és az sem mellékes, hogy reális képet kapnak a gyermekükről.

A fenntartóval való együttműködés elsősorban az óvodavezető feladata, de az óvodapedagógusok közreműködésére ezen a területen is szükség van. A helyi program megvalósítása során az óvoda pedagógiai koncepciójába eleve beépülnek a fenntartó által megfogalmazott igények, hiszen a nevelés feltételeinek biztosítását a fenntartó vállalja magára. A folyamatos tájékozódás és tájékoztatás a fenntartó felé az óvoda feladata. Célszerű nyitottá tenni az óvodát a fenntartó irányában, hiszen a támogatás mértéke függ attól, mennyire sikerül megnyerni a fenntartót az óvoda szakmai célkitűzéseinek. A fenntartók számára a megnyerésen túl a tényleges gyakorlattal történő bizonyítás is rendkívül fontos, ezért minden óvodai rendezvényre hívjuk meg a fenntartó képviselőit. A folyamatos együttműködés reális képet nyújt az óvodáról és ne feledjük, a személyes kapcsolattartás minden hivatalos írásos dokumentumnál többet ér. Az óvodapedagógusok feladata ebben a szituációban nem más, mint az, hogy magas színvonalú szakmai munkájukkal segítsék elő az óvoda jó hírnevének kialakítását, majd fenntartását. A kezdeményező szerep itt is az óvodáé. Minél kisebb egy közösség vagy egy település, annál nagyobbak az elvárások ezen a téren az óvoda irányában.

Az óvodának részt kell venni a helyi közösség, a környezet építésében, a közös rendezvényeken.

Az óvoda és bölcsőde együttműködése klasszikus hagyományokra épül, bár az utóbbi időben a jelentősen megváltozott társadalmi környezet a bölcsődék számának csökkenését eredményezte. Ennek egyik következménye, hogy lényegesen kevesebb a bölcsődéből az óvodába kerülő gyermek száma, tehát növekvő számban érkeznek a családból a gyermekek. Másik következménye ennek a változásnak éppen az, amit a gondozási feladatok fejezetében már részben kifejtettünk, hogy, ezzel párhuzamosan az óvodában olyan feladatok jelentkeztek, amiket korábban a bölcsőde igen erőteljesen átvállalt, megoldott. Jellemzően a bölcsődéből azonos csoportból egyszerre érkező gyermekek igen jól kialakított szokásokat hoztak magukkal és az ön- kiszolgálás, önmaguk ellátása terén is általában magas szintet értek el. A bölcsődéből érkező gyermekeknél kevesebb gondot okozott az új környezet megszokása, a bölcsődéből óvodába való átmenet. Nyilvánvalóan betudható volt mindez annak, hogy a gyermekek már hozzászoktak egy gyermekközösséghez és az óvodapedagógusok, valamint a gondozónők rendszerint igen szoros kapcsolatokat alakítottak ki egymás között. Mindkét intézmény gyermekközpontú nevelést folytat, így ez is megkönnyíti az egyik intézményből a másikba való átmenetet. A bölcsőde nyitott intézmény, amely jelentősen alkalmazkodott a folyamatosan megváltozott feltételekhez, így sokat jelenthet az általa már kialakított szülői párbeszéd, együttműködés formáinak folytatása az óvodában. Ugyancsak fontos a bölcsődéből hozott szokásrendszer megismerése, hogy ne kerüljön minden téren új feladat elé a gyermek. Amennyiben az óvoda másképp alakítja szokásrendszerét, azt fokozatosan és folyamatosan vezesse be, hogy ne okozzon törést vagy bizonytalanságot a gyermekekben.

Az óvoda - iskola kapcsolatában a kezdeményező szerepet általában az óvoda vállalja magára. Valószínűleg ez a helyzet a jövőben is fennmarad, bár egyre inkább tapasztalható mindkét fél részéről a kölcsönösség. A gyermeklétszám csökkenése az iskolák érdeklődését jobban az óvoda irányába fordította. Az iskolák számára fontossá vált, hogy elegendő gyermek kerüljön hozzájuk. Ezt a szabad iskolaválasztás is jelentősen befolyásolja. A folyamatok tehát előnyösen elősegítik az óvoda - iskola kapcsolattartás szorosabbra fűzését. Az óvodának arra kell figyelnie, hogy saját szakmaiságát

hangsúlyozva segítse elő az átmenetet a gyermek számára és ne adja fel elképzeléseit, módszereit, azaz ne próbáljon kisiskolát játszani, hanem minden eszközzel ragaszkodnia kell saját értékeihez. Minderre azért érdemes kitérni, mert a gyermeklétszám csökkenése egyúttal harcot indított az iskolák között a gyermekek " megszerzéséért", ami természetesen a szülők befolyásolására irányul és hat az óvodára is. A speciális kínálatok tömegével csalogatják intézményükbe a szülőket és a gyermekeket az iskolák. Ez pedig előbb-utóbb károsan hathat az óvodára is, amennyiben nem képes szakmai erejével, tekintélyével, önállóságával a saját elképzeléseit megvédeni. A specializálódás az egyes nevelési területek szétdarabolása, egyes területek kiemelése ellene hat az óvodai nevelés komplex személyiségfejlesztő hatásainak. Az együttműködésnek tehát a kölcsönös megértésen és az intézmények sajátos, különálló cél és feladatmegvalósításán kell nyugodnia. Meggyőződésem, hogy az iskolának és óvodának azonos az érdeke, mindketten az átmeneti időszak problémáinak csökkentésében érdekeltek. Az óvoda nevelőtestületének tehát az a feladata, hogy gyermekközpontú és nevelésközpontú szemléletét megtartva saját eredményeivel hason az átmenet problémáinak leküzdésére. Az óvodás gyermekek megérme az iskolai életre. Az óvoda, ha jól végzi a dolgát, akkor fokozatosan alkalmassá teszi a gyermeket az iskolában reá váró feladatok megoldására. Az iskolába lépés örömteli izgalmát minden érett kisgyermek átéli, ehhez a pozitív megerősítés, a várakozás fokozása jelentősen hozzásegíti. Az óvodapedagógus és a tanító együttműködésében a kölcsönös tiszteletnyújtás, a közös érdeklődés, a gyermek iránt érzett felelős gondolkodás legyen a meghatározó. A problémák nyílt megbeszélése ne jelentsen egyik gyermekről sem előre kialakított sémát vagy skatulyát és különösen tartózkodjunk az előítéletek megfogalmazásától. Az óvodapedagógusnak legyen feladata, hogy figyelemmel kíséri az óvodásainak iskolai beilleszkedését és szükség esetén nyújtson segítséget a maga eszközeivel, saját nevelési tapasztalataival az iskolai nevelőnek. Az óvoda - iskola kapcsolatba is beépül a családdal való folyamatos konzultáció. Különösen akkor fontos ez, ha valamelyik gyermek várhatóan nem válik iskolaéretté. Ez nem érheti váratlanul a szülőket, ha kölcsönös bizalom és folyamatos együttműködés jellemzi a gyermek óvodai életét. A bölcsődével és az iskolával való együttműködés egymás intézményeinek kölcsönös meglátogatásával jár együtt, ezért ezt közös megállapodásban célszerű rögzíteni.

Az óvoda és a különböző közművelődési intézmények kapcsolatát a környezetben meglévő lehetőségek határozzák meg. Könyvtár, múzeum, színház, mozi, bábszínház, közösségi ház, művelődési intézmény, képtár, tájház, faluház, tornacsarnok, uszoda, közösségi vagy más egyéb létesítmények sajátos lehetőségeit célszerű hasznosítani az óvoda sajátos nevelési feladatainak megvalósításában. Mindezt úgy kell beépíteni az óvoda életébe, hogy a nevelés és természetesen a gyermekek szempontjai legyenek az elsődlegesek. Ne kiszolgálója legyen az óvoda ezeknek az intézményeknek, hanem szükség szerinti felhasználója. Kerülni kell a gyermekek túlterhelését okozó fásasztó, hosszan tartó vagy a gyermek életkorának nem megfelelő programokat. Elő lehet segíteni, hogy maguk az említett intézmények látogassanak el programjaikkal az óvodába. A programok színvonala és minősége is meghatározó abban, hogy melyik intézménnyel lép az óvoda tartós kapcsolatba. Az igényesség, az odafigyelés a művészi élmények későbbi befogadását nagy mértékben elő tudja segíteni. A kezdeményezés és ezzel együtt a nagyobb felelősség ebben a kapcsolattartásban az óvodára hárul. Az óvodapedagógusoknak a tervkészítés időszakában már gondolniuk kell arra, milyen programokkal színesíthető, fejleszhető az óvodai élet. A közművelődési intézmények gyakran jelennek meg az óvodában úgy is, hogy helyet kének a délutáni időszakban különböző speciális képességfejlesztő programok beindításához, mint pl. gyermektoma, balett, idegen nyelvi nevelés, népi tánc, karate vagy más különböző sportágak megismertetésére irányuló programok. Az óvodák számára az így szereshető bevételi forrás fontos, ám nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a felelősség is az óvodára hárul, hiszen amit az óvoda támogat, azt a szülők is szívesen igénybe veszik. Az óvoda tehát nemcsak tájékoztat, de egyben orientál is, miközben értéket közvetít a szülők felé. Abban szükséges a szülőket segíteni, hogy megtalálják a gyermekük számára megfelelő szabadidős tevékenységeket. A közművelődési intézmények nagyon színvonalas programokat kínálnak felnőttek részére, ezért érdemes ez irányban is tájékozódni. Óvodapedagógusoknak és szülőknek is ajánlhatók a különböző szakkörök, tanfolyamok, (népítánc, kismesterségek elsajátítása, turisztikai programok, nyelvtanfolyamok, virágkötészet stb.) Ilyen formában a közművelődési intézményekkel való kapcsolattartás elősegíti, erősíti a szülőkkel való jó együttműködést is.

**AZ ÓVODA ÉS KÖRNYEZETÉNEK
EGYÜTTMŰKÖDÉSÉBEN
LEGKIEMELKEDŐBB ALKALMAK AZ ÜNNEPEK**

Kell-e ezzel a kérdéssel foglalkozni, hiszen egyértelműnek tűnik a válasz. Meggyőződésem, hogy bizony kell ezzel a kérdéssel foglalkozni, mert mostanában elbizonytalanodás tapasztalható az ünneplés körül. Igaz, hogy megváltozott körülöttünk a világ és megváltozott sok szempontból a szakmai felfogásunk is, azonban úgy véljük, hogy az óvodai ünnepek kulcsfontosságúak maradnak továbbra is a nevelőmunkánkban. Gondoljunk csak arra, mennyire fontossá vált manapság az intézmény külső menedzselése, akkor bizonyára azonnal belátjuk, hogy ennek megvalósítását is mennyire hatásosan képesek az óvodai ünnepek elősegíteni. Sajnos a szakirodalom rendkívül mostohán bánik ezzel a témával, így nagyon kevés az útmutatás és az új információ ezen a téren. Arra a kérdésre tehát, hogy kell-e vagy nem kell az óvodában az ünneplés, mi egyértelműen igennel válaszolunk.

Az ünneplés lényege sokszor nem is maga az ünnep, hanem az a sok-sok előkészület, ami rengeteg tevékenységre, ötletre kidolgozására, önálló elképzelések megvalósítására ad lehetőséget. Az aktív és önálló gyermekek nevelésének egyik igen sajátos eszköze a jól előkészített és szépen megformált ünneplés. Az előkészület a csoporton belüli közösségi érzések alakítására igen kitűnő alkalmakat teremt és természetesen tág teret nyújt a gyermekek közötti együttműködésnek: a kooperációnak és a kommunikációnak a gyakorlásához. Ilyen szempontból még előnyösebb, ha az egymás mellett lévő csoportok együttműködnek az ünnepi előkészületek során. Az esztétikus és alkalomhoz illő teremdíszítés ugyancsak lehetőség arra, hogy együtt örüljünk annak, amit létrehoztunk. Nem másról van itt szó, mint az értékteremtés folyamatáról és a gyermekcsoport által létrehozott érték, alkotás, ötletmegvalósulás közös örömeiről. Ennél komolyabb közösségalkotó tevékenységet, keresve sem tudnánk találni. Az ünnepek tehát nemcsak nevelési céljaink megvalósítása szempontjából fontosak alapvetően, hanem azért is, mert a legszélesebb tevékenységi formákra adnak lehetőséget. Nagyon jól tesszük, ha az ünnepi készülődésbe a szülőket is bevonjuk. Ez, mint említettük egy lehetőség a szülők számára, hogy megismerjék az adott óvoda munkáját. Ilyen módon tehát érdeke is az óvodának az ünnepek minél színvonalasabb megtartása. Ne feledjük, a szülők elsősorban a külsőségekből ítélnék. Ha azt akarjuk, hogy értékítéletük reális szakmai irányokban is megnyilvá-

muljon, akkor nagyon gyakran be kell vonni őket az óvoda munkájába. Az ünnepi előkészületeknek és még inkább magának az ünneplésnek sok fontos külső megnyilvánulási formája van. Nem mindegy, hogy felöltözve, szépen megtérített asztal mellett ünnepelünk, esztétikusan díszített teremben vagy pedig nem figyelünk a külsőségekre. Ha nem vagyunk tekintettel ezekre a szabályokra, akkor az ünneplés lényege vesz el.

Melyek tehát azok a tényezők, amik az ünneplést befolyásolják?

Az idő

Legyen elegendő időnk az ünnephez kapcsolódó tevékenységek elvégzésére. Időben kezdjük hozzá az előkészületekhez. Ne anyák napja előtt 1-2 héttel kapkodjunk. Tervezzük meg előre az óvodai ünnepeket és a hozzájuk vezető előkészületeket, a nevelési-tanulási tervünkben. Hagyjunk időt az ünnephez szükséges eszközök, díszítőelemek, kellékek közös elkészítésére. Már ebbe a munkába is bevonhatjuk a szülőket. Pl. sokkal természetesebb és a szülők számára is kellemesebb az a szülői értekezlet, ahol a szülők szakmai "kioktatása" helyett a tervezett ünnepek, közös programok megbeszélése zajlik, esetleg együtt készítjük az eszközöket és közben természetesen beszélgetünk a gyermekekről, a problémákról és az eredményekről. Miért ne lehetne formabontó módon szülői értekezletet tartani? Azt is kérhetjük, hogy ők maguk járuljanak hozzá ötleteikkel az egyes ünnepek színvonalas megvalósításához. A szülők és a gyermekek bevonása az ünnepi előkészületekbe időt igényel, tehát célszerű előre tervezni a tennivalókat. A kapkodás, a rohanás elrontja az örömet és azt a méltóságteljes nyugalmat, ami az ünnephez hozzátartozik. Mennyi ideig tartson az ünnep? 10-30 perc, körülbelül elegendő. Ügyeljünk arra, hogy ne legyen megterhelő és fárasztó tevékenység az ünneplés a gyermekek számára. Figyeljünk arra is, hogy lehetőleg kerüljük a felesleges holtidőket és várakozási időket, mert ezek az időszakok rendkívül fárasztóak és erősen rontják az ünnepi hatást.

A hely

Az ünnep helyszínét gondosan jelöljük ki. Nagyon fontos, hogy lehetőleg mindenki kényelmesen elférjen és az eseményekbe be tudjon kapcsolódni. A tömeg, a zsúfoltság teljesen tönkre teheti az ünnep hangulatát. Ha a teremben kevés a hely úgy szervezzük az ünnepet, hogy az előtér vagy a te-

rasz is rendelkezésre álljon. A csoportok összehangolják az ünnep időpontját, ezzel is növelhető az ünnep helyszíne. A szabadban tartott ünneplés legyen rövid és laza, mert a külső zajok és ingerek elterelik a gyermekek figyelmét. Egyébként is úgy célszerű az ünnep időtartamát meghatározni, hogy az ne jelentsen megterhelést a gyermekeknek, mert akkor a lényeg azaz a felszabadult örömteli ünneplés helyett unalmas és fárasztó élmények maradnak csupán. A kisebb gyermekek hamarabb befejezhetik a közös műsort, míg a nagyobbak számára több időt biztosítunk. Az egész ünneplés azonban sohasem haladja meg a 10-30 percet. Az ünnep a szereplésen túl közös süteményevéssel, teázással, beszélgetéssel egészen addig folytatódhat, ameddig azt a gyermekek és a szülők igénylik.

A körülmények

Az ünnepi készülődés és maga az ünnep is meghatározott külsőségek között zajlik. Nagyon fontos megtanulni a kisgyermeknek azt, mennyi szép esztétikai élmény, mennyi öröm, mennyi újdonság kapcsolódik az ünnep fogalmába. A közös ajándékkészítés során nagyon sok nevelési feladatot megvalósíthatunk és közben folyamatosan, sokszínűen tevékenykedhetünk. Határozzuk el közösen (a gyermekek véleményét kikérve), milyen ajándékot fogunk készíteni. Szokás, hogy a csoport minden tagja azonos ajándékot készít. Miért nem lehet a gyermekek ízlését, egyéniségét jobban tükröző egyéni ajándékkal kedveskedni anyák napján? Vagy 2-3 fajta ötlet alapján elkészíteni az ajándékokat? Fontos része az ünnepnek, hogy új ruhába, szép ruhába öltözzünk. Ez az egyik legizgalmasabb pillanat a gyermekek számára. Ebből és az egyéb külső kellékekből kiindulva élük át, érzékelik, észlelik a gyermekek az ünnepnapok másságát. Ne feledjük a 3-6 éves korú gyermek számára az olyan külső kísérő jelenségek: mint a szépen terített asztal, feldíszített terem, felvett új ruha fontosabbak mint az ünnep tényleges tartalma, hiszen érzelmeik hatása lényegesen erősebb a racionális, értelmi hatásoknál.

Az eszközök

Az ünneplés során használt eszközeink színesek, esztétikusak legyenek. Ha eszközt használunk, akkor az lehetőleg minden gyermek számára elérhető, használható legyen. Egy új fejdísz vagy egy kis kép éppoly becses minden gyermek számára, mint egy vadonatúj játék. Sokszor a szereplési vágyat is az eszközök keltik fel a kisgyermekben. Vigyázzunk azonban arra, hogy ne használjunk túl sok és bonyolult eszközt az ünnepeken, mert ezzel vontat-

tóttá, unalmassá tehetjük a programot és sok holtidőt idézünk elő. Rövid, pergő, sok gyermeket egyszerre megmozgató, a csoport kedvenc dalaiból, mondókáiból és verseiből összeállított műsorok kellemes élményt jelentenek a résztvevő gyermekeknek és a szülőknek egyaránt.

A szereplés

Közös vagy egyéni szereplés esetleg a mindennapi óvodai élet egy kis szelete zajlik az ünnepen? Ez is, az is. Az óvodapedagógus szerepe meghatározó ennek eldöntésében. Nyilvánvalóan a közös szereplés dominál az ünnepeken, ám akkor, ha a tevékenységközpontú óvodai nevelési program célkitűzéseire gondolunk, látnunk kell, hogy van logikus és hasznos magyarázata a gyermekek egyéni szerepeltetésének is. A célunk ugyanis olyan gyermekek nevelése, akik bátran, önállóan képesek tevékenykedni, akiknek ötleteik vannak, akik az ötleteiket igyekeznek megvalósítani. Ugyanakkor kommunikálni képes, kooperatív gyermekek nevelését tűztük ki célul. Ilyen tulajdonságok kifejlődésének igazán nagyszerű terepe lehet az ünneplés és azon belül is a gyermekek önként vállalt, önálló szereplése. Engedjük tehát a gyermekeket ezen a téren is kibontakozni. Valószínűleg a gyermekek kisebbik hányada fogja ezt igényelni, hiszen életkorukból következően nem az egyéni szereplés minden áron való hívása vezeti a gyermekeket. Az egyéniség kialakulásának, az egyéni képességek kibontakozásának azonban az ünnepek keretén belül is adjunk teret. Önbizalom és bátorság szükséges az egyéni szerepléshez különösen akkor, ha külső szemlélők sokasága figyel bennünket. Az életre való nevelés azonban megköveteli a bátorság és a belső önbizalom valamilyen formában való előhívását a gyermekekből. Tehát ne féljünk ettől, a mai gyakorlatban szokatlan ötlettől. Ha jól szervezzük az ünnepet, akkor családi, közvetlen hangulatot teremtünk és ez ad bátorságot a gyermekeknek, akár egyénileg is a szerepléshez. A szereplés kapcsán beszélni kell az ünnep és a hozzá kapcsolódó tevékenységek értékeléséről. A dicséretéről és az elmarasztalásról lesz szó, bár óvodában egyenlőre szinte kizárólag dicsérünk és ez egyáltalán nem felel meg az életre való nevelés feltételeinek. Nem arról van szó, hogy a pozitív példa és a pozitív értékelés nevelőhatását megkérdőjelezzük. Sőt, nagyon fontosnak tartjuk a biztatást, az újabb feladatokra serkentést, ami igazából a pozitívumok kiemelésével lehetséges. Csupán arról van szó, hogy át kell értékelnünk önmagunkat, mert az óvodai nevelés manapság kizárólag a dicséret és a pozitív példaadás irányában mozog. Reálisabb, az élethez jobban igazodó értékelésre lenne

szükség és ebben benne van a rosszallás, az el nem végzett vagy megfelelően meg nem oldott feladat miatti elmarasztalás is. Ez most nem sikerült, ezt még gyakorolnod kell, ez most nem tetszik nekem igazán, stb. Ilyen értékelések szinte alig hangzanak el az óvodában, pedig jó lenne, ha a gyermekek reális értékítéletének kialakítása terén előrelépnének.

A felnőtt és a gyermek aktív együttműködése az ünnepek alkalmával Az ünnepek nevelési céljaink megvalósítása szempontjából rendkívül jól hasznosíthatók, de csak abban az esetben, ha engedjük a gyermekeket önállósodni. Az teljesen nyilvánvaló, hogy a kreativitás, az egyéni elképzelések, a merész ötletek megvalósításának az ünnep adhat keretet. Az óvodapedagógusnak arra kell figyelnie, hogy ne korlátozza a gyermekeket. Amit lehet együtt döntsenek el és együtt valósítsanak meg. Ez vonatkozik a terem díszítésére, a terem átrendezésére, az ajándékkészítésre és az ünnepi műsor összeállítására. Minél nagyobb aktivitást vált ki az ünnepi készülődés, annál inkább teljesülnek a tevékenységközpontú óvodai nevelési program célkitűzései. Az óvodapedagógus irányító szerepét próbálja kicsit háttérbe szorítani, adjon lehetőséget a gyermeki önállóság megvalósulásának.

Az óvodai ünnepek és megemlékezések

- *Az óvodai élet hagyományos ünnepei*
Mikulás, anyák napja, évváró, gyermeknap, a gyermekek név és születésnapjai stb.
- *Néphagyományhoz kapcsolódó ünnepek*
Karácsony, Húsvét, Pünkösd, Advent, Farsang, Betlehemezés, Újévköszöntés, Májusfa állítás, Zöldág-járás stb.
- *Nemzeti ünnepeink és egyéb ünnepek*
Március 15, Október 23, Május 1. stb.
- *Helyi szokásokhoz kapcsolódó ünnepek*
Szüreti nap, Nagymamák napja, Falunap stb.
- *Időszakos ünnepek, melyek adott alkalomhoz kapcsolódnak*
Óvoda megnyitása, óvoda névfelvétele vagy fennállásának ünnepe, Madarak és fák napja, Föld napja stb.

Ünnep vagy megemlékezés? Mi a különbség közöttük? Programunkban maximális önállóságot biztosítunk az óvodapedagógusoknak, így tehát nyil-

vánvalóan ők fogják eldönteni, hogy ünnepet avagy megemlékezést tartanak. A megemlékezés mindig rövidebb, kevesebb előkészületet, kevesebb külsőséget igényel. A megemlékezés és az ünnep egyaránt a gyermek érzelmeire hasson, ne akarjunk például a nemzeti ünnepből valami nagy intellektuális élménynyújtást kihozni. Nem beszélni kell róla, hanem megéreztetni a nap másságát. Sokkal többet jelent kimenni az utcára és megnézni hogyan ünnepelnek az emberek, milyen szépek a fellobogózott házak, mint elmondani az ünnep társadalmi hátterét. A 3-7 éves korú gyermekek életkori sajátosságai nem teszik lehetővé, hogy tömegben vagy hosszú ideig állva, figyelve, vegyenek részt ünnepeken. Az ilyen irányú kérések teljesítésétől az óvodának és az óvodapedagógusnak el kell zárkóznia. A külsőség, ami minden ünnep és megemlékezés lényege, itt is nagyon fontos, az ünneplőbe öltözés, ünnepi megtérítés (az is jelzés, ha más színű asztalterítőket teszünk ki) és az ünnepi ebéd. A megemlékezések közé sorolhatók a gyermekek születés és névnapjainak ünnepei, melynek minden csoportban más hagyományai vannak. Vigyázzunk arra, hogy az ünneplés ne váljék rutinná, különösen a név és születésnap ünnepének gyakorisága miatt változtassunk a kialakult formákon (Pl. ne csak körbe ülve ünnepeljünk, ne ugyanazokat a köszöntő verseket dalokat alkalmazzuk minden esetben, ne ugyanazt az ajándékot kapja mindenki, stb.)

Az ünnepek közül az óvodai élet hagyományos ünnepei *Anyák napja* és az *Évzáró* minden esetben nyilvános Nyugodtan össze is kapcsolhatjuk ezt a két ünnepet. Különösen akkor ésszerű ezt a megoldást választani, ha kicsi a csoportszoba vagy az a helyiség, ahol az ünnepet rendezni kívánjuk. Természetesen nemcsak zárt térben lehet ünnepelni. Májusban, júniusban már a szabadban történő ünneplés is megoldható, nagyobb térhez jutunk, viszont számolnunk kell a sok-; figyelemelterelő ingerrel. Akár szabadban, akár zárt térben ünnepelünk, gondosan ügyeljünk arra, hogy biztosítsuk a megfelelő közlekedést és elkerüljük a zsúfoltságot. Az ugyanis rontja az ünnep hangulatát, nincs elegendő szék, ha nem látnak jól a résztvevők és nagy tömeg látványa is szorongást ébreszthet a gyermekekben. A hagyományos, kissé színpadias szereplések időtartamát mindenképpen csökkentjük. A klasszikus formák mellett adjunk több teret a szabad, laza együtt éneklésnek, verselésnek, együttes játéknak. Amennyiben körülményeink engedik, vonjuk be szülőket az ünneplésbe. Az természetes, hogy a szülők aktívan együttműködnek az óvodapedagógussal az ünnepi előkészület során. Legyen az ugyanilyen természetes, hogy a szülők részt vesznek a köztjátékban, vagy

ölbe veszik gyermeküket és eljátszanak egy-egy játékot, vagy elmondanak együtt egy mondókát, stb. Az is nagyon kedves befejezése lehet egy ilyen ünnepnek, ha a gyermekek egyénileg csak a saját mamájuknak mondják el az anyák napi versikét egy szál virág kíséretében. Tehát legyen egyéni, legyen közvetlen és legyen nagyon természetes az ünneplés. A merev, túlfegyelmezett, színpadi előadás nem illik a 3-7 éves gyermekekhez. Az ünnep lényege, hogy megmutassuk mit tudnak, mit tanulnak a gyermekek. Ezzel egy állandó szülői igényt elégítünk ki. Ne feledkezzünk meg arról, hogy az óvoda szolgáltató funkciójába igenis beletartozik az *ilyen jellegű szülői igényekre való reagálás*. A Mikulás ünnep tulajdonképpen egyházi eredetű, ám olyan gyermeki örömnapi és olyan komoly hagyományai vannak az óvodában, hogy a gyermeknappal együtt mint hagyományos gyermeki ünnepet tárgyaljuk. A Mikulás napi ünneplés az előzőektől eltérően inkább zártabb, intimebb légkört igényel. A Mikulás ünnepségnek mindig van egy külön célja, hiszen a gyermeket megszólítja a Mikulás bácsi, reagál a gyermek viselkedésére, figyelmezteti, vagy dicséri annak megfelelően, ahogy a további fejlődés szempontjából a felnőttek szükségesnek látják. Mindezek miatt ajánlatos zárt csoporton belül tartani a Mikulást. Az összevont vagy nyilvános ünneplés éppen ezt az említett nevelő hatást gyengíti. Mi felnőttek sem vesszük jó néven, ha mások előtt sorolják fel hibáinkat. Miért lenne másképpen ezzel a kisgyermek? Sajátos hibája az óvodapedagógusoknak, hogy a Mikulás kapcsán túl sokat szeretnének elérni, ezért a gyermekek hibáinak és hiányosságainak felsorolásává válik az ünneplés, ugyanakkor a végén mégis mindenki ajándékot kap és ezzel mi magunk oltjuk ki azt a nevelő hatást, amit el akartunk érni. Nem azt kell tehát tenni, hogy egyenként és hosszasan soroljuk a gyermekek hibáit, hanem csupán annyit, hogy a csoport egészére vonatkozó általános dolgokat közvetítse a Mikulás és ha szükséges finoman és főleg röviden szóljon egyes esetekben a gyermekekhez. Nem oldja meg a Mikulás egyetlen gyermekkel kapcsolatos gondunkat sem, tehát ne rontsuk el azzal a gyermekek ünnepi kedvét, hogy hibáikra figyelmeztetjük őket.

A *gyermeknap* mindig nyilvános és általában több csoport vagy az óvoda valamennyi gyermekének közös ünnepe. Nemcsak a gyermekek tevékenységére ad rengeteg lehetőséget, hanem a szülőkkel való együttműködésnek is remek helyszíne. Teljesen mindegy milyen programot szervezünk: kirándulunk, versenyjátékokat játszunk vagy bábszínházba megyünk, stb. a

lényeg, hogy minden gyermek számára felszabadult, örömteli együttes ünnepet, játékot jelentsen ez a nap.

Az ünnepek és a néphagyományörzés az óvodában igen szorosan összekapcsolódik. A népszokások általában az egyházi ünnepekhez és az évszakok változásaihoz kapcsolódnak. A magyar népszokásokban jeles napként tartjuk számon azokat az ismert ünnepeket, melyeket az óvodában is megünnepelünk. A jeles napok az őszi, téli, tavaszi és nyári napforduló köré csoportosulnak. A jeles napok közül az óvodában főleg a téli ünnepkörbe tartozók dominálnak.

A hagyományos népszokások és ünnepek meghatározásához Kriza Ildikó: *Ünnepeink* c. könyvében kapunk gyakorlati útmutatót. A néphagyományörzés és a népszokások felelevenítése az utóbbi években vált népszerűvé az óvodákban. Az óvodapedagógusok meglátták a hagyományörzésben rejlő nevelési és tanulás: lehetőségek sokaságát. Divattá vált az óvodai nevelésen belül ez a terület éppen ezért szükséges odafigyelni a túlzások hatásaira. Nem lehet minden néphagyományt vagy népszokást újraéleszteni feleleveníteni az óvodában, hiszen ezen szokások gyakran nem a gyermekek, hanem a felnőttek életének szimbólumait hordozzák. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy kevés helyen található meg ma Magyarországon az élő néphagyomány valódi nyomai, tehát nem mindig tapasztal hasonló dolgokat a gyermek a saját környezetében. Egészen más ízű a néphagyományörzés olyan óvodákban (elsősorban vidéken, kisebb körzetekben), ahol felnőttek még példát adnak, még maguk is részt vesznek a néphagyomány örzésében. Legyünk tehát megfontoltak és mértéktartóak, amikor a néphagyományörzés feladatait és az ehhez kapcsolódó ünnepeket tervezzük. Azt ünnepeeljük, ami közel áll a gyermekekhez, aminek érzelmi töltése az ünnep lényegét megéretteti a gyermekkel. A néphagyományörzés az óvodapedagógus számára azt jelenti, hogy szemléletben azonosulnia kell a néphagyomány-ápolás feladataival és megfelelő néprajzi ismeretek birtokában kezdheti el a gyakorlati megvalósítást. Olyan vidékeken, ahol hagyományörző csoportok működnek, vagy ahol már összegyűjtötték a helyi kulturális értékeket és hagyományokat, az óvodapedagógusnak lehetősége nyílik közvetlenül ezekből kiválogatni azokat, amelyek a gyermekek életkorának ismeretében óvodai feldolgozásra is megfelelőnek bizonyulnak. Az óvodapedagógus önállóan választhatja meg, melyek azok a néphagyományörző tevékenységek, amelyeket a csoportjával megismertet. A hagyományörzés természetesen nem csak az ünnepekben jelenik meg, hiszen ennél szélesebb

értelemben olyan élménynyújtást jelent a gyermek számára, ami a szülőföldhöz, a közvetlen környezethez való kötődést segíti elő. Az érzelmi kötődés fontosságát nem lehet elégszer hangsúlyozni a néphagyományörzés tevékenységeinek megvalósítása során. Az ünneplés lényege az ünnepet megelőző készülődés, melyet csupán kiteljesít maga az ünneplés.

A nemzeti ünnepek óvodában a megemlékezés kategóriájába tartoznak, ami azt jelzi, hogy a 3-7 éves korosztály még nem képes felfogni az ünnep társadalmi tartalmát. Nem is ez a célunk. A külsőségek az ünnepi hangulat megéreztetése már elegendő lehet ahhoz, hogy később idősebb korban a konkrét jelentését és üzenetét is megértsék ezeknek az ünnepeknek a gyermekek. A közös séta, a kis zászlók lengetése során a színek, formák és hangulatok által közvetített mélyebb tartalom is megérinthei a gyermekeket. Ne magyarázzuk meg ezen ünnepek jelentőségét, mert ezzel ártunk az ünnepi hangulatnak. Erezzék és ne mindenáron értsék a gyermekek, miről van szó. Legyenek kellemes benyomásaik, ünnepi asztalnál egyenek, ha megoldható akkor maga az étel is utaljon arra, hogy az ünnepnap más, mint a többi nap.

A helyi szokásokhoz kapcsolódó ünnepek az adott óvoda önálló, egyedi programjai. Mindig a legszélesebb szülői segítséggel és nagyon kreatív óvodapedagógusi ötletek nyomán jönnek létre. Ezek az ünnepek a külső környezetnek szólnak elsősorban, de természetesen olyan tartalommal, ami a gyermekek részvételét is természetessé teszik. A helyi hagyományok ápolása és a helyi közösség alakítása szempontjából ezek az ünnepek igen jelentősek és jó alkalmat teremtenek arra is, hogy az óvoda kialakítsa magáról a megfelelő képet. A külső környezet bevonásával az óvoda elfogadottságát erősíthetjük meg. *Szüreti multság, szülők-nevelők találkozója, nagymamák vagy apák napja, óvoda alapítványának gyarapítására* létrejött rendezvények, stb. tartozhatnak ebbe a kategóriába. A sokszínűség, a helyi programok alapján történő nevelés minden bizonnyal tovább növeli majd ezeknek az ünnepeknek a jelentőségét. A helyi szokásokhoz kapcsolódóan az időszakos és adott alkalomhoz illő ünnepek viszonylag ritkábban, de előfordulnak az óvodában. Az adott óvodán belül ezek az alkalmak, mint pl. az *óvoda fennállásának ünnepe* sohasem csupán a gyermekek vagy az óvoda közösségének ügye. Az óvodát körülvevő szűkebb és tágabb környezetnek szólnak ezek az ünnepek és természetesen ezzel együtt az adott óvodáról nyújtanak információt a széles közvélemény számára. Szükségességük ép-

pen ezért nem vitatható, bár arra nagyon kell vigyázni, nehogy a cél miatt az óvodásokat túlterhelő szereplések jellemezzék az ilyen ünnepeket.

Bármilyen formában és bármilyen tartalommal ünnepelünk mindig a gyermeket helyezzük középpontba. Értük és róluk szóljon az ünnep, ne legyenek merev, betanult szereplések, törekedjünk minden esetben a természetességre. Ha műsort állítunk össze az a csoport napi életét tükrözze, a gyermekek kedvenc dalait, mondókáit tartalmazza. A szereplést közös játéknak fogjuk fel és ha lehet valamilyen szinten aktivizáljuk a szülőket is. Mindig ügyeljünk az előzményekre, gondosan tervezzük meg az ünnephez vezető utat, azokat a tevékenységeket, melyek az ünnepi előkészületeket jelentik. Figyeljünk arra, hogy a tevékenységek során a lehető legtermészetesebb értelemben együtt döntsünk a gyermekekkel arról, mit fogunk csinálni és a döntést követően együtt hajtsuk végre a közösen elhatározott feladatokat. Az ünnep szépsége, mássága, külsőségei csak akkor érvényesülnek, ha nem esünk abba a hibába, hogy túlságosan gyakoriak az ünnepek. *Az ünnep ritka, kiemelkedő alkalom maradjon*, ezért célszerű év elején átgondolni és a nevelőtestületnek közösen meghatározni milyen ünnepeket és megemlékezéseket tartanak az óvodában az adott év során.